

DR. HORVÁTH RÓBERT:

A MAGYAR HIVATALOS STATISZTIKAI SZOLGÁLAT KIALAKULÁSÁNAK JELENTŐSÉGÉRŐL

Az elmúlt évben volt 90 esztendeje annak, hogy azzal a sorsdöntő változással, mely az ún. 1867-es kiegyezéssel a magyar nép és a magyar állam történetében bekövetkezett, egyben egy régi követelés is megvalósult a magyar nemzeti követelmények sorában: megalakult most már véglegesen az első magyar hivatalos statisztikai szolgálat.

Ha ennek a ténynek a jelentőségét marxista szemszögből kívánjuk felmérni, akkor természetesen lényegesen szerteágazóbb és bonyolultabb problémákkal kerülünk szembe, mint amelyeket például Bokor Gusztáv a maga nemében kitűnő munkája a milleneumi korszakban a magyar hivatalos statisztikai szolgálat negyedszázados jubileuma alkalmával tárt fel.¹ A különbségek a jelen értékelés és Bokor hivatkozott értékelése között emellett még nemcsak a nagyobb történelmi távlatból és részben azzal összefüggő megváltozott tudományos alapból táplálkoznak csupán, hanem abból a tényből is, hogy a jelen értékelés szűkre szabott terjedelme nem teszi lehetővé azt az aprólékos és részletekbemenő elemzést, mely Bokor munkáját jellemzi, hanem kénytelen figyelmét a statisztikai fejlődés tekintetében a legfontosabb és legátfogóbb fejlődési irányvonalak vizsgálatára összpontosítani és elsősorban ez utóbbiaknak a gazdasági és társadalmi fejlődéssel való főbb összefüggéseire utalni.

Ez a megemlékezés nem teszi tehát sem feleslegessé, sem szükségtelessé egy olyan részletekbemenő és rendszeres elemzésen alapuló nagyobb tudományos munka elvégzését, mely a tudomány legújabb követelményeinek megfelel, hanem ahhoz inkább bevezetésül szolgál, és rámutat azokra a fontosabb problémákra, melyeknek megoldása a magyar statisztikai tudomány tantörténetének feladatai között fontosságban semmiesetre sem az utolsó helyet foglalja el.

¹ *Bokor Gusztáv: A magyar hivatalos statisztika fejlődése és szervezete. Az Országos Statisztikai Hivatal megbízásából és kiadásában. Budapest, 1896. Az ugyancsak hivatalos kiadványként a Hivatalos Statisztikai Közlemények sorozatában megjelent György S.: Magyarország hivatalos statisztikájának szervezete és fejlődése. Budapest, 1885. c. korábbi kiadvány az előbbinél lényegesen szerényebb képet ad a magyar hivatalos statisztikai szolgálat hőskoráról.*

I.

Az állandó magyar hivatalos statisztikai szolgálat kialakulásának jelentőségéről akkor alkothatunk leginkább kellő képet, ha kiinduló pontul mindenekelőtt azt tartjuk szem előtt, hogy a hivatalos statisztikai szolgálat kialakulása a modern államigazgatás keretei között tipikusan a kapitalista fejlődés által felvetett egyik fontos államigazgatási követelmény megvalósulását jelenti. Bármennyire különösen hangozzék is, az ebből a szempontból legilletékesebb állam- és jogtudomány ennek a ténynek eddig igen kevés figyelmet szentelt, ami mindenesetre azzal a körülménnyel is összefügghet, hogy ez a probléma az állam- és jogtudomány, valamint a statisztikai tudomány határkérdése.

A statisztikai tudományban ez a kérdés több alkalommal is felmerült, de jelentőségét elhomályosította bizonyos fokig az, hogy a statisztikai tudomány képviselői a statisztikai tevékenység történetét, melyen főleg az állami statisztikai jellegű tevékenység történetét értették, a rabszolgatartó államoktól kezdve mint folyamatosan fellelhető államigazgatási tevékenységet mutatták ki, és a hangsúlynak az állandóság köré való összpontosulása bizonyos fokig eltakarta azt a döntő minőségi különbséget, amely egyrészt a rabszolgatartó és feudális államok statisztikai tevékenysége között és másrészt a kapitalista államok statisztikai tevékenysége között mutatkozott. Hiba lenne természetesen mereven azt állítani, hogy minőségi különbségekre nem történt utalás, vagy hogy a modern statisztikának a kapitalista fejlődéssel való összefüggése a legtöbb szerző előtt implicite nem volt nyilvánvaló, e fejlődésnek a maga teljes dialektikájában való összefogása, a feudális statisztikai tevékenységgel való éles szembeállítás azonban nem vált még a statisztikai tantörténetírás vezető szempontjává. E téren kivételt csak John múlt század végi ösztönös megállapításai,² újabban pedig a szovjet statisztikusok tudatos elhatárolásai jelentenek csupán, körülbelül abban a formában, ahogyan azt Osztroumov³ és Ptuha⁴ nézetei tükrözik.

A polgári hivatalos statisztikai szolgálat kétségtelenül abból az államigazgatási szükségletből született meg, hogy a központosított nagy nemzeti monarchiákban, melyekben a kapitalista fejlődés és az általánossá váló áru-termelés nyomására a belső és a külső piac egyre inkább kialakult, és ezzel párhuzamosan a népességi expanzió is megkezdődött, az egyre bonyolultabbá váló életviszonyokat a közigazgatás a teljesség igényével át tudja fogni, és operatív intézkedéseit tárgyi alapra tudja felépíteni. A feudális partikularizmussal szemben a centralizált összefogás ily módon statisztikai téren is követelmény lett, melyhez még egy további fontos szempont, a nyilvánosság követelménye járult a polgári államigazgatás szelleméhez híven. Egy további követelmény abból adódott, hogy az egész társadalom életét átfogó, nagytömegű adatot gyorsan és pontosan felvenni, feldolgozni, valamint felhasználásra kész állapotba hozni csak a kapitalista vállalatok mintájára szervezett és irányított államigazgatás volt képes, melynek követelményeit első ízben a napoleoni közigazgatási rendszer valósította meg Franciaország-

² V. John: *Geschichte der Statistik*. I. Teil, Stuttgart, 1884.

³ Sz. Osztroumov: A nemzetközi statisztika történetének főbb szakaszai. *Statisztikai Szemle*. 1950. évi 11. szám, 734. és köv. old.

⁴ M. V. Ptuha: *Ocserki po isztorii sztatistiki v SzSzsZR*. I. kötet, Moszkva, 1955. A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának kiadása.

ban a nagy francia polgári forradalom nyomán.⁵ Ebben már érvényesültek a munka megosztásának, illetőleg egyesítésének szempontjai a szakszerűség követelményeivel együtt.

A Franciaországban elsőnek megalakult polgári hivatalos statisztikai szolgálat, illetőleg annak központi szerve az első „bureau de statistique“, mely az 1800-as évből datálódik, mégsem tudta azonban betölteni megfelelően hivatását főleg két ok miatt. Az egyik ok a kifejezetten egyéni munkateljesítményekre felépített szervezet volt, mely dolgozóinak kis létszáma miatt nem tudott megbírkózni a begyűjtött nagytömegű adattal. Szerepe volt azonban ebben annak a másik oknak is, hogy a szakszerűség is gyenge lábakon állott, miután a polgári értelemben vett statisztikai tudomány nagytömegű adatok feldolgozására alkalmas módszereivel csak pár évtizeddel később alakult ki.⁶ Bár a napoleoni rendszer bukása és az azt követő politikai reakció meggátolta, hogy a francia statisztikai hivatal elérhesse az említett fejlődési fokot, e kezdeményezés nyomán a német vazallus államokban is számos statisztikai hivatal alakult. Ez utóbbiak a feudális jellegű korai leíró statisztikai hagyományokat ápolták, hiszen ezeknek szülőföldje Németország volt, annál is inkább, mert mint erre éppen John rámutatott, a leíró statisztikai irány későbbi számszerű és táblázatos válfaja is alkalmas volt a polgári haladást szolgálni.⁷ Alkalmassá tette erre — nézetem szerint — többek között az is, hogy az államterület pontos felmérésére, topografiai, gazdaság- és közlekedés-földrajzi adatainak összegyűjtésére is külön figyelemmel volt a földrajzi tudománnyal fennállott szorosabb kapcsolatai következtében.

A világviszonylatban első hivatalos statisztikai szolgálat, mely a kapitalista fejlődés követelményeit nemcsak jogi formájára, de tartalmára nézve is képes volt kielégíteni, az 1826-ban alakult és a XIX. század 30-as éveinek elejétől egyre tökéletesebben működő belga statisztikai hivatal volt. Vezetőinek, *Smitsnek* és *Queteletnek* személyén keresztül munkájában az egyre határozottabb formát öltő polgári statisztikai tudomány szempontjai is mindinkább érvényesültek, akárcsak a modern államigazgatás megkövetelte fent említett szempontok is, melyeket főleg az első modernnek tekinthető népszámlálás lebonyolításával és feldolgozásával kapcsolatban sikeresen alakított ki ez a szolgálat. A következő évtized elején a szakszerűség szempontjának érvényesítését a kor viszonyai között lehetséges optimális módon oldották meg. Az 1841-ben a hivatal mellett szervezett statisztikai „bizottság“ vagy „tanács“ egyesítette azokat a statisztikai tudományos szakembereket, akikhez hasonló szaktudással ekkor még az állami adminisztráció személyzete nem rendelkezett. Ezzel az újítással a belga hivatal hosszú időre példát adott a többi ország számára, olyannyira, hogy az első nemzetközi statisztikai kongresszuson is (1853-ban) a belga hivatalos statisztikai szolgálat szervezetét ajánlották követendő példaképül.

Az a tény egyébként, hogy ezen az első nemzetközi statisztikai kongresszuson a statisztikai gyakorlat és a statisztikai tudomány képviselői egyaránt elengedhetetlen követelménynek tartották az állami központi statisztikai

⁵ Ezt a fontos polgári államigazgatási szempontot tudomásom szerint Jaffin hozta először kapcsolatba a hivatalos statisztikai szolgálattal szemben támasztott követelményekkel. Vö. *G. H. Jaffin: Prologue to Nomostatistics*. Reprinted from *Columbia Law Review*. 1935. évi 1. szám, 20. és köv. old.

⁶ A francia hivatalos statisztikai szolgálat fejlődésének részletes elemzését lásd a szerző „A francia hivatalos statisztikai szolgálat múltja“ c. tanulmányában, *Magyar Statisztikai Szemle*, 1947. évi 11–12. szám. 469–481. old.

⁷ *John* id. m. 131. és köv. old.

tikai hivatalok szervezését és működtetését, már azt is mutatja, hogy ebben a kérdésben — legalább is a statisztikusok oldaláról — teljesen egységes közvélemény alakult ki. Ugyanez elmondható a gyakorlati államvezetés legfőbb irányítói részéről is mindazokban az országokban, amelyekben a polgári fejlődés megvalósult, vagy legalább is erre való határozott törekvés nyilvánult meg. Mindez annak ellenére, hogy az állam- és jogtudomány, legjobb tudomásom szerint, még napjainkban sem mondotta ki, hogy az állami szuverénitásnak egyik fontos oldala és követelménye az, hogy az egész állami és társadalmi élet összességét átfogó adatok felvételét, feldolgozását és felhasználását csakis maga az állam irányíthatja.

A polgári hivatalos statisztikai szolgálat kifejlődésének kérdésével kapcsolatban meg kell még röviden itt azt is említeni, hogy e fejlődésnek olyan csirái is mutatkoztak, melyek nem állami, hanem társadalmi úton kísérelték meg a kapitalista fejlődés statisztikai követelményeinek megvalósítását. E fejlődésre példát Svédország szolgáltatott, ahol a csekély népességszám és a XVIII. század első felében követett nagy hatalmi politika parancsoló szükséggel vetették fel a modern népességi statisztika kialakítását. Az 1748-ban meghozott törvény a protestáns államegyház paróchusaira bízta az adatok felvételét, feldolgozását pedig a svéd tudományos akadémiára. Az akadémia „Tabell-Kommissionen” elnevezésű bizottságában azonban a kormány képviselője is részt vett, jelezve, hogy itt mégiscsak állami érdekű feladat megoldásáról van szó.⁸ E fejlődés modernebb jellegű változatát képviselte az 1834-ben létrejött Londoni Statisztikai Társaság, melynek működése kooperáció formájában egyre inkább összefolyt az angol hivatalos statisztikai szolgálat szerveinek működésével. Szászországban ugyanakkor egyenesen az ott működő statisztikai társaság alakult át statisztikai hivatallá.⁹ Mindezek a kiragadott példák mutatják, hogy e fejlődésre is az a jellemző, hogy a társadalom legmagasabbfokú szervezete, az állam segítsége nélkül a különféle társadalmi szervezetek önmagukban nem voltak képesek a kapitalista fejlődés statisztikai követelményeit kielégíteni.

A polgári hivatalos statisztikai szolgálat fő fejlődési vonalainak e vázlatos ismerete azért szükséges, mert a magyar fejlődésben e különféle csírák közül a legtöbbet szintén fel lehet találni.

II.

A magyar hivatalos statisztikai szolgálat kialakulására hatást gyakorló tényezők között a kapitalista fejlődés jogi követelményeinek volt talán a legerősebb szerepe. Ezzel magyarázható, hogy az első kezdeményezés nem a statisztikusok, hanem a jogászok köréből indult ki ebben az irányban. A reformkorszak polgári haladásra leghatározottabban iránytvevő, Kossuth körül csoportosult szárnya tudatosan használta fel a francia polgári forradalom racionalisztikus jogi hagyományait, ami az akkori társadalmi reformmozgalmaknak erősen jogászias jelleget adott.¹⁰ Az osztrák birodalmi statisztikai szolgálat létrehozásának hatását, annak titkos volta, feudális-kameralista szelleme, főleg és elsősorban nem kifejezetten statisztikai célokat szolgáló adatgyűjtésekre felépülő munkássága miatt viszonylag cseké-

⁸ H. Westergaard: Contributions to the History of Statistics. London. 1932. 56. és köv. old.

⁹ F. I. Mouat: History of the Statistical Society of London. London. 1885. és Westergaard id. m. 116. old.

¹⁰ Szabó Imre: A burzsoá állam- és jogbölcselet Magyarországon. Budapest, 1955. 156. és köv. old.

lyebbre lehet tennünk. Ez a szolgálat 1829-ben alakult és csak 1840-es átszervezése után próbált meg valamelyest a kapitalista fejlődés statisztikai követelményei felé közeledni.

Mindenesetre a magyar reformnemzedék jogászainak a hivatalos statisztikai szolgálat szervezési kérdései terén való tájékozatlanságát még jól mutatja az 1844-es pozsonyi országgyűlésre beterjesztett reformjavaslat, mely egy rövid, 4 szakaszos kerettörvényt tartalmaz csupán az országos statisztikai hivatal felállításáról. Ennek indokolásából is csupán annyi derül ki, hogy e hivatalnak „... az állami és kereskedelmi élet szempontjából nevezetesebb adatok gyűjtése“ lesz fő feladata, elsősorban az állami szerveknél összegyűlt adatok alapján, de ha szükséges, „új összeírások“ útján is.¹¹ Ez az elgondolás tehát szervezetében még inkább a feudális, szekundér adatokra felépülő statisztikai szolgálat koncepciójának felel meg, bár célja felől, Magyarország haladásának elősegítése a polgári reformok útján, aligha lehet kétségünk. Fel van jegyezve az is, hogy e javaslatot kidolgozó bizottság tagja volt Szemere is, akinek 1848-as belügyminisztersége alatt az első magyar hivatalos statisztikai szolgálat később, ha ideiglenesen is, de testet öltött.¹² Ehhez azonban elsősorban a statisztika népszerűsítésére és egy statisztikai közvélemény kialakítására volt még előbb szükség, amiben kétségtelenül *Fényes Elek* működésének volt döntő szerepe.¹³

Bár a Magyar Tudományos Akadémia már megalakulásától kezdve nagy figyelmet szentelt a statisztika művelésének, ezek a törekvései mégsem tudták a közvélemény széles rétegeinek érdeklődését azonnal felkelteni.¹⁴ Eredménytelen maradt az a pályázat is, melyet az Akadémia 1837-ben a kor színvonalán álló statisztikai kézikönyv megírására írt ki, helyesen ismerve fel azt, hogy a hazai statisztika akkoriban elterjedt feudalista-skolasztikus módszere nem felel meg már a kor tudományos követelményeinek. Fényes polgári statisztikai szempontból kiemelkedő irodalmi munkássága, mellyel Magyarország akkori állapotát mind statisztikai, mind földrajzi tekintetben a teljesség és hitelesség fényével tárta fel, elavult leíró statisztikai módszerének külső formája ellenére is egy polgári statisztikai hivatal tevékenységét pótolta. Annak hangsúlyozása részéről, hogy az Ausztriával való viszony, az osztrák birodalmi statisztika adatainak titkossága a fő akadály annak, hogy a reformokhoz szükséges honismeret elterjedjen, már a statisztikai szuverénítás gondolatának felismerésére vall és széles visszhangra talált a reformnemzedék köreiben. Fényest a gyakorlati reformpolitikában való tevékeny részvétele már közvetlenül az 1848-as forradalom kirobbanása előtt eljuttatta a kapitalista fejlődés nagy statisztikai követelményeinek felismeréséhez. Magyarország iparstatisztikájának tervezete, a kereskedelmi statisztika és a foglalkozási statisztika egyaránt foglalkoztatták, sőt valószínűleg az első magyar polgári választások választókerületi beosztásának elkészítésében is szerepe volt. Működése a statisztika szerepét a polgári fejlődés-

¹¹ E javaslatot *Kautz Gy.*: A nemzetgazdasági eszmék fejlődési története és befolyása közviszonyokra Magyarországon. Pest. 1868. c. műve emelte ki a feledés homályából (377. old.).

¹² Szemere szerepét és az 1844-es javaslat benyújtásának körülményeit lásd a szerző feldolgozásában: „A magyar statisztika 110 éves múltjából“, Szegedi Egyetem, 1954. december 7-i szám, 4. old.

¹³ Fényes szerepének elemzésével ideértve a magyar hivatalos statisztikai szolgálat kifejlesztésének előmozdításával kapcsolatos tevékenységét is, a szerző részletesebben foglalkozik: „Fényes Elek a haladó magyar statisztikus és reformer 1807—1876.“ c. dolgozatában. „Acta Universitatis Szegediensis, Sectio Politico-Juridica“, Tom. III. Fasc. 5. Szeged, 1957.

¹⁴ A Magyar Tudományos Akadémia e terre eső tevékenységének kitűnő összefoglalását lásd *Thirring G.*: Akadémiánk és a hazai statisztika, Budapest. 1927. c., székfoglaló értekezésében, melynek megállapításait a jelen tanulmány a későbbiekben is alapul vette.

désben a vezető reformpolitikai réteg előtt egészen nyilvánvalóvá tette, annál is inkább, mert ez időben már az Akadémia statisztikai tevékenysége is kimerült Fényes jutalmazásaiban, a pesti egyetemen és a jogakadémiákon pedig a statisztikai tudomány művelése alig haladt előbbre a leíró irány elavultabb változatainál.

Igy érthető meg, hogy az első felelős magyar minisztérium keretei között szinte magától értetődő természetességgel került sor a belügyminisztériumban statisztikai osztály felállítására. Élére Fényes került igazgatói címmel az 1844-es szervezeti elgondolásnak megfelelően és a hivatal elnevezésére is az onnan datálódó országos statisztikai hivatal megjelölést használták többnyire. Fényes koncepciói a hivatal működésével kapcsolatban teljesen megfeleltek a kapitalista fejlődés által támasztott követelményeknek. A szabadságharc kitörése által a hivatalra rótt „ad hoc” feladatok megoldása és egyáltalán a hivatal rövid, 1848 májusától az év őszéig tartó élettartama megakadályozták azonban már azt, hogy fokozatosan felfejlődjön e koncepciók kivitelezéséhez szervezeti és tudományos szempontból egyaránt. A nemzeti szuverénitásért folytatott szabadságharc bukása megakasztotta a magyar hivatalos statisztikai szolgálatnak ezt a gyors, határozott és legszebb reményekkel biztató fejlődését és az elnyomtatás sötét korszakában teljesen új megoldásokkal kellett a magyar statisztikai köröknek próbálkoznia, hogy a kapitalista fejlődés statisztikai követelményeit legalább részben próbálják kielégíteni.

Erre annál nagyobb szükség volt, mert az osztrák birodalmi statisztikai szolgálat sem felelt már meg ezeknek a követelményeknek,¹⁵ talán a népmozgalmi statisztika terén kifejtett tevékenységétől eltekintve és amellet működését egyenesen megbénította a nemzet passzív rezisztenciája, mely joggal látta minden hivatalos statisztikai adatgyűjtés mögött az újabb pénzügyi kizsákmányolás előkészítését. Ez volt az 1850-es és az 1857-es osztrák részről megkísérelt népszámlálások részleges sikertelenségének fő oka. A kezdeményezést a magyar érdekek biztosítása céljából ekkor a Magyar Tudományos Akadémia ragadta magához. Bevonta a statisztikai tudomány olyan kiváló képviselőjét mint *Konek Sándor* pesti egyetemi tanárt, aki 1855-ben megjelent tankönyvében elsőnek képviselt Magyarországon a statisztika polgári elméletének megfelelő nézeteket, ha némi átmeneti formában is.¹⁶ Az Akadémia megkísérelte egy népszámlálás lebonyolítását. Az adatgyűjtés munkáját *Konek* elgondolásai szerint a lelkészek, a feldolgozást az Akadémia „Statisztikai bizottmányában” összegyűlt szakemberek végezték volna. A begyűlt anyag azonban a minimális célkitűzések ellenére nem volt sem teljes, sem megbízható. A begyűlt adattömeg lényegesen meghaladta azt a mennyiséget, amelyet például az egy évszázaddal korábbi svéd Tudományos Akadémia be tudott gyűjteni és így ahhoz hasonló módszerekkel természetesen nem is volt feldolgozható. Erre a következtetésre kellett jutni az 1861—1863-as kísérlet nyomán a statisztikai bizottmány lelkes tudományos gárdájának is és így született meg az osztrák birodalmi statisztikai szolgálat 1863-as polgári követelményeknek megfelelő átszervezésével egyidejűleg az az akadémiai felterjesztés a budai Helytartótanácsához, hogy

¹⁵ V. ö.: *A. Ficker*: Skizze einer Geschichte des k. k. administrativen-statistischen Bureaus in den Jahren 1829—66. Wien. 1867.

¹⁶ V. ö. *Konek Sándor*: Elméleti fejtegetések a statisztika terén. Pest. 1855. c. művének második részével, mely „A statisztikának legújabb állása közigazgatási, tudományos és irodalmi tekintetből” alcímet viseli.

szervezzen „kormányi tekintéllyel intézkedő statisztikai hivatalt“, mert egy tisztán tudományos szervezet nem képes már a kor színvonalán álló teljes és rendszeres adatokat összegyűjteni. Kielezte egyébként e felterjesztés még azt a tényt is, hogy az apró német fejedelemségektől a szomszédos Szerbiáig minden állam rendelkezik már hivatalos statisztikai szolgálattal, csak Magyarország nem.¹⁷

Mindaddig azonban, amíg a politikai konszolidációt jelentő 1867-es kiegyezés létre nem jött, az 1860-as politikai rendszer nem engedte meg, hogy önálló magyar hivatalos statisztikai szolgálat jöhessen létre. Miután ez a kiegyezés is csak az osztrák birodalom keretei és politikai korlátai között, annak gazdasági és politikai irányításával vitte az egyenlőségre alapított jogi konstrukció ellenére Magyarországot a polgári fejlődés gyorsított útjára, ennek az alapvető helyzetnek konzekvenciái messzemenően érvényesültek a magyar hivatalos statisztikai szolgálat fejlődésében is, sok tekintetben hátráltatva azt. E fő akadály mellett természetesen számos egyéb körülmény összehatása is közrejátszott abban, hogy az új fejlődésnek ez az útja rögzös és nehéz, de egyben nemes erőfeszítésekben és sikerekben is gazdag lett.

III.

A végleges magyar hivatalos statisztikai szolgálat kialakulásának első lépései a kiegyezési rendszernek első lépéseivel voltak párhuzamosak.

A kezdeményezés az Andrássy-kormány akkori gazdasági miniszterétől, Gorove István földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi minisztertől indult ki, aki *Keleti Károly* Magyar Földhitelintézeti tanácsjegyzőt, az akkor már ismert és neves közgazdasági író bízta meg a magyar hivatalos statisztikai szolgálat felállítására vonatkozó emlékirat kidolgozásával. Keleti hozzáértését¹⁸ mutatta már az 1867. március 10-éről keltezett emlékirata is, melyben a kisebb létszámúra tervezett statisztikai hivatal mellett a tudományosság szempontjainak biztosítására belga mintára statisztikai tanács szervezését javasolta, valamint az az elgondolása is, hogy a hivatali adatanyag feldolgozásához külső tudományos szakemberek is igénybevehetők legyenek. A hivatal anyagát Keleti vegyesen primér és szekunder adatokból kívánta kialakítani és ezt szem előtt tartva, a közigazgatási tisztviselők statisztikai munkálatokban való részvételéért külön anyagi ösztönzést javasolt pótlék formájában, statisztikai képzésük céljaira pedig szaktanfolyamot. Keleti egész tervezetén végighúzódott az az aggodalom, hogy amennyiben a költségek túlzottnak látszanának, úgy ez a szolgálat létrehívásának szolgálhatna akadályául, azért az évi 85 000 forintos költségvetést is lekerekítette 80 000-re, lehetséges megtakarításokra hivatkozva.

Keletit 1867. május 25-én nevezték ki a statisztikai osztály igazgatójává, hat munkatársát pedig június elején. (Megjegyzendő, hogy ezt az osztályt kezdettől fogva Statisztikai Hivatalnak nevezték a korábbi, kialakult gyakorlatnak megfelelően.)

A statisztikai tanács megalakítását a kormány 1867. május 19-i ülése hagyta jóvá, első ülését pedig július 16-án tartotta 19 tudományos taggal és a minisztériumok 8 képviselőjével. Keleti hivatala, mely ebben az

¹⁷ Bokor, id. m. 14. és következő lapon közli ennek teljes szövegét. Mind ezt, mind a későbbiekben felhasznált történelmi anyagot lásd e mű megfelelő fejezeteiben.

¹⁸ Keleti egyéniségének és munkásságának új szellemű és összefoglaló méltatását lásd *Bene L.—Láng I.: Keleti Károly. Statisztikai Szemle. 1954. évi 10. szám 775–787. old.*

első formájában szervezetére nézve a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi minisztérium III. osztályának 5. szakosztályaként működött, létszámra nézve tehát még a Fényes-féle országos statisztikai hivatalt sem haladta meg, mely utóbbinak fluktuáló létszáma többnyire a 10 személy felett volt, tudományos megalapozása azonban a tanácson keresztül lényegesen erőteljesebb volt. A tanács fő feladata nemcsak a kormány informálása volt az országos statisztikai ügyekben, hanem elsősorban irányt szabni a hivatal működésének és felülvizsgálni a megjelenés előtt annak kiadványait. A tanács sűrűn megtartott ülésein már az első időszakban terjedelmes javaslatokat dolgozott ki a hivatal egyes szolgálati ágainak megszervezéséről, egyes albizottságaiban pedig a statisztikai adatgyűjtések különböző területeinek tudományos és gyakorlati kérdéseiről, de tervezeteinek jelentős része papiroson maradt. *Bokor*, e korszak hűséges hivatalos historikusa nem említi meg ennek okát, de valószínűleg nem tévedünk, ha azt elsősorban a hivatal csekély létszámában és még nem teljesen kialakult szervezetében keressük. A hivatal tisztviselői egy-egy szakterület művelését vállalták el tehetségük és hajlamuk szerint és az igazgató hozzájárulása alapján, vagyis a munkaszervezés az induláskor semmit sem különbözött az első francia statisztikai hivatal vagy Fényes hivatalának szervezetétől. Ez a probléma annál akutabb volt, mert a helyzeten lényegében a külső munkaerők vagy akár a tanács tagjainak külső munkaerőként való bevonása sem tudott sokat változtatni.

Keletit az első években ez a kérdés foglalkoztatta elsősorban, különösen midőn a népszámlálás végrehajtásának szükségessége is előtérbe került. Ekkor nyilvánvalóvá vált, hogy a népszámlálással járó megterhelést ezzel a szervezettel nem lesz képes a hivatal elviselni. Keleti a megoldást eleinte különféle utakon kereste. Egy 1867. május 26-i újságcikkében a vidéki statisztikai társulatok és egyletek felállítását javasolta porosz mintára, akadémiai székfoglaló előadásában pedig 1868. október 19-én amellest tört lándzsát, hogy miután sem a franciaországi községi statisztikai bizottságok, sem a poroszországi vagy angliai statisztikai magántársaságok nem tudták megoldani a statisztikai adatok begyűjtésének problémáját az elsőfokú közigazgatási szinten, a megyerendszerre támaszkodva kell azt hazánkban megkísérelni.¹⁹ Az ilyen ún. statisztikai kültagok intézményét a tanács is szorgalmazta egyébként, kellő költségvetési fedezet hiányában azonban négy-hat megyére jutott csupán egy-egy kültag, akik a társadalom mozgósítása útján készítették, vagy készítették volna el az egyes megyék monográfiáját. Ez az elgondolás, bár nem volt új, újszerű értelmet nyerhetett volna a polgári fejlődés viszonyai között. Miután azonban a kültagok szakképzéséről nem gondoskodtak, s e gondolatot az 1848 előtti idők személyi és leíró koncepciója jegyében próbálták megvalósítani, amihez a statisztikai kültagok részvéltlensége is hozzájárult, eleve sikertelenségre volt ítélve. A kültagok száma fokozatosan fogyott és pótlásukkal 1875 után már alig kísérletezett a hivatal.

Sikeresebb kísérlet történt a hivatal tehermentesítésére a Pest város által felállított városi statisztikai hivatal formájában, melynek létrehívásában a központi statisztikai szolgálat szerepe jelentős volt, s melynek élére *Kőrösy József*, a magyar hivatalos statisztika és a magyar statisztikai tudo-

¹⁹ *Keleti Károly*: A statisztika hivatalos és tudományos művelése. Pest, 1868., főleg 23. és köv., valamint 27. és köv. old.

mány egyik későbbi értéke került. Egy további eszközként kísérletezett a fiatal magyar hivatalos statisztikai szolgálat a külső erők szakképzésének megoldása céljából a statisztikai szaktanfolyamok szervezésével, melyek az adatgyűjtésben foglalkoztatott közigazgatási tisztviselők statisztikai műveltségét voltak hivatva emelni. Az első 1868/69. évi esti ingyenes tanfolyamon 275 főnyi hallgató vett részt, s ebből 174 volt a minisztériumok, megyék és városok által hivatalból kiküldött hallgató. Ez a tanfolyam két év után azonban megszűnt és az így támadt hézag is odahatott, hogy a hivatal megfelelő számú személyzettel, illetve költségvetéssel való dotálása tovább már el nem odázható problémává vált, melynek megoldásában a nemzeti hiúságnak is szerep jutott.

Az impulzust az adta ehhez, hogy az 1869-es hágai nemzetközi statisztikai kongresszuson első ízben vett részt a magyar hivatalos statisztikai szolgálat képviselőjében *Keleti* és *Hunfalvy*. E kongresszus egy a különféle államok statisztikai szolgálatainak közreműködésével szerkesztett nemzetközi statisztika elkészítésének gondolatától vezettetve, több munkálat közül a nemzetközi szőlészeti statisztika kidolgozását a magyar szolgálatra bízta. Ez a megbízás alkalmat adott Keletinek arra, hogy a statisztikai hivatal kétéves működésére visszatekintve, felettesei számára levonja azt a tanúlságot, hogy az adatszolgáltatás törvényes biztosítása nélkül, továbbá egy tágabb hatáskörű, közvetlenül a miniszterelnök vagy az állami számszék elnöke alá rendelt statisztikai hivatal kialakítása nélkül nem képes a szolgálat a belső, országos jellegű munkát sem ellátni és természetesen még kevésbé tud a megtisztelő nemzetközi megbízásnak eleget tenni. Keleti tervezete szerint, melyet a tanácsnak az 1870. július 7-i ülésen mutatott be, 37 fő lett volna a kívánatos létszám, a megkívánt költségvetési keret pedig 59 000 Ft. A miniszter költségvetési javaslata a hivatal létszámát végül is 23 tisztviselőben és három hivatalsegédben állapította meg, a költségvetési keretet pedig jelentéktelen összeggel csökkentette. Ez a módosított tervezet, melyből a statisztika népszerűsítése érdekében maga Keleti hagyta ki a magánszemélyek és a magántársulatok adatszolgáltatási kötelezettségének kimondását, azt csupán a kormányhatóságokra és közintézményekre terjesztvén ki, 1871. április 18-án nyerte el az uralkodói jóváhagyást, s ezzel az eredményes működés jogszabályi alapja biztosítva is lett volna.

Az Országos Statisztikai Hivatal működésének tartalmi kiszélesedését, továbbá létszámának kibővítését megegyeszer megakadályozták azonban a pénzügyi okok. A krónikusan deficités államháztartás és az 1873-as gazdasági válság kihatásai egyaránt lehetetlenné tették a Hivatal fejlesztését. A kb. 40 000 forintos személyi költségvetési keret mellett²⁰ a tevékenység köre mennyiségileg nem, inkább csak minőségileg változhatott, főleg az időközben végrehajtott 1874 : XXV. tc.-ben foglalt ama reform folytán, hogy az adatszolgáltatást a magántársaságokra is kiterjesztették, és hogy, bár meghagyták ugyan a hivatalt a korábbi minisztérium kötelékében, de közvetlenül a miniszter alá rendelték. A pénzügyi nehézségek csak 1878-ban hárultak el, midőn a miniszter előterjesztése alapján a hivatal személyi költségvetését közel 53 000 forintra emelte fel az országgyűlés. A hivatal létszáma ettől kezdve egyre bővült és a milleneumi évben már 56 állandó tisztviselője volt, segédmunkaerőként pedig 86 díjnok, nem számítva az olyan nagyobb-

²⁰ *Bokor*, id. m. 68. oldalán az 1875-ös költségvetési évre vonatkozólag említi a 40 000 Ft-os személyi keretet.

szabású felvételeket, mint amilyen az 1895-ös mezőgazdasági üzemi összeírás vagy a népszámlálások voltak, amidőn az egykorú krónikás szerint „a hivatal egy nagy gyári üzemmé alakul át“, a segédmunkaerők létszámának jelentékenyebb felduzzadása folytán.²¹

Az 1911-es év elején az állandó munkaerők létszáma 114 fő volt, az ennek megfelelő személyi kiadások ugyanakkor valamivel meghaladták a 400 000 koronát, a dologi kiadásokkal együtt pedig a hivatal összköltségvetési kerete az 1,2 millió korona fölé emelkedett már.²²

A magyar hivatalos statisztikai szolgálatnak a 80-as és a 90-es években megindult egyre nagyobb szabású kifejlődése, s főleg a sikeresen végrehajtott népszámlálásokkal kapcsolatos munkálatai egyre inkább kialakították a hivatali munkamegosztás módszereit és azt a célszerű hivatali szervezetet, amelyet az első világháborúig érvényben maradt 1897. évi XXXV. tc. rögzített. Ebben a fejlődésben döntőnek kell tartanunk gondolatmenetünk szempontjából azt a felismerést, hogy a központi statisztikai szolgálat személyzetének szakképzéséről és munkálatainak tervszerűségéről is gondoskodni kell. Ezen az alapon 1884-től 1889-ig folyt szakképzés a hivatalban, majd átmeneti leállítása után egy 1895-ös miniszteri rendelet alapján újra megindult és az előbbi szervezeti törvényben véglegesen törvényes szabályozást is nyert a hivatalos statisztikai szolgálatnak ez a speciális szakképzettséget igénylő jellege. Mint a későbbi hivatalos statisztikai szolgálat illetékes jubileumi kiadványa megállapította, ez a megoldás „igen jó hatásúnak bizonyult“.²³

IV.

Az önálló magyar hivatalos statisztikai szolgálat működésének jogi korlátait elsősorban a kiegyezés államjogi konstrukciójából folyó következmények jelentették, melyekre természetesen az 1848-as első szolgálattal kapcsolatosan nem adódhatott analógia. Ezzel kapcsolatban is meg lehet azonban állapítani azt, hogy a magyar hivatalos statisztikai szolgálat mégis képviselte annyiban az adott korlátok között a szuverénitás eszméjét a hivatalos statisztika területén, hogy legalább is elvileg nem ment túl a kiegyezési közös ügyek terén az engedményekben, ha gyakorlatilag kénytelen is volt átmenetileg egyes koncessziókat tenni ebben az irányban.

Osztrák részről ugyanis már a kiegyezés évét követően a kiegyezést magában foglaló 1867: XVI. t. X. cikke alapján meginduló vám- és kereskedelmi szövetséggel kapcsolatos tárgyalások során felléptek a birodalmi statisztika egységes koncepciójának fenntartására vonatkozó igénnyel. Az idevonatkozó osztrák elképzelések szerint a hivatkozott cikk azon szövege, hogy: „... a két állam területéről származó statisztikai anyag egy statisztikai főmunkálatban állíttassék össze...“, mindenfajta statisztikai munkálatra vonatkoztatandó lett volna, míg a magyar felfogás szerint csakis a közös ügyekre. Ez a vita évekig húzódott és osztrák részről főleg a szövetséges államok, Svájc, Poroszország analógiájára hivatkoztak, végül pedig még a nemzetközi statisztikai kongresszusok azon törekvéseire is, hogy a már említett nemzetközi statisztika tervezetével összefüggő munkálatok során kötelezőleg kívánták elrendelni az egyes államok hivatalos statisztikai szol-

²¹ Bokor, id. m. 204. old.

²² Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. 36. köt. A Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal munkássága (1871–1911). Budapest, 1911.

²³ Uo. 27. old.

gálatai részére az adatszolgáltatást. Eltekintve a dualizmus speciális államjogi természetétől, mely éppen a kiegyezési jellegből folyóan nem lehetett azonos a szövetséges államok konstrukciójával, a nemzetközi kongresszusokra való hivatkozás is nyilvánvalóan helytelen volt. A nemzetközi kongresszusok bukását éppen a Budapesten tartott 1876-os kongresszus után pontosan azok a törekvések okozták, amelyek nemzetközi hatósági jelleget és hatáskört kívántak a kötelező adatszolgáltatás útján a kongresszusoknak kölcsönözni.

A tiz évre kötött vámszövetség lejártá idején osztrák részről ismét felújították a birodalmi statisztika gondolatát a már korábban hiába szorgalmazott birodalmi statisztikai kézikönyv kiadásának gondolatával együtt. Az 1877-es vámtárgyalások azonban annyiban eredményeseknek bizonyultak a magyar hivatalos statisztikai szolgálat szempontjából, hogy végül is egyetértőleg elvetették a közös statisztika gondolatát. Némi sikerrel jártak azonban az osztrák törekvések az ugyancsak a vámszövetségre vonatkozó X. cikk alapján a vasúti statisztika vonatkozásában, a hivatalos magyar szolgálat minden tiltakozása ellenére. A magyar hivatalos statisztikai szolgálat részéről e téren tett engedmények annyiban jelentős hátrányokat okoztak azonban, hogy ez az elavult német mintára folyó vasúti statisztika egyáltalán nem felelt meg már kiadása idején sem a korszerű statisztikai módszer követelményeinek, mégkevésbé mutatott rá a magyar kapitalista vasútügy döntő szerepére ezeknek az évtizedeknek a gazdasági fejlődésében.

Egy másik államjogi probléma a társországok néven összefoglalt Horvát-Szlavonországnak a hivatalos statisztikai szolgálatba való bekapcsolásából állott elő. Az 1874-es statisztikai törvény ezekre vonatkozólag úgy intézkedett, hogy a magyar hivatalos statisztika adatgyűjtő tevékenysége körébe ezeket az országokat is bevonta azok külön kormányaival egyetértőleg és intézkedett arra az esetre az adatok begyűjtése iránt, ha az említett kormányok erről saját közegeik útján nem gondoskodnának. A magyar statisztikai hivatal azonban már a törvény javaslatának tárgyalásakor egy horvát-szlavon statisztikai hivatal megalakulása mellett nyilatkozott, amelynek a „közös adminisztrációval“ kapcsolatos adatgyűjtéseken kívül önálló adatfelvételekre, kiadványokra stb. való jogát sem igyekezett elvitatni. A statisztikai szuverénitás konzekvenciáit tehát a magyar hivatalos statisztikai szolgálat a horvát-szlavon autonómia tekintetében következetesen levonta a magyar jogi álláspontnak megfelelően. 1875 őszén sor is került az autonóm horvát-szlavon statisztikai hivatal felállítására és a hivatal a későbbiek során a közös adminisztráció és a vele összefüggő statisztikai felvételek technikai egyöntetűsége biztosításának szempontjait messzemenően méltányolta és komolyabb súrlódásokra nem is került sor.

Keleti egyébként a magyar hivatalos statisztikai szolgálat jogi problematikájának másik, belső oldalát, az adatszolgáltatási kötelezettség jogi szabályozását is nagy élességgel ismerte fel. Bár tisztában volt azzal, hogy az 1874-es statisztikai törvény az adatszolgáltatás végső alanyát, az állampolgárt, csak közvetve ragadta meg azon keresztül, hogy a közhatóságokat és intézményeket kötelezte csak az állampolgároktól az adatok beszerzésére, ennek a kérdésnek világviszonylatban első törvényes szabályozását magyar részről mégis nagyjelentőségű vívmánynak tartotta és ennek a ténynek jelentőségét már gyakorlati statisztikai kézikönyvében²⁴ is méltatta.

²⁴ Keleti Károly: A gyakorlati statisztika kézikönyve. Budapest, 1875. 54. és köv. old.

Konek a hivatalos statisztikai szolgálat alapkérdéseit Keleti gyakorlatias felfogásán túlmenve, Keletivel egyidőben egyenesen idealisztikusan fejtette ki, azt gondolván, hogy erre a fokra az ún. kultúr államok előbb-utóbb mégis csak el fognak jutni.²⁵ Konek a statisztikát az állami számszék analógiájára az állami ellenőrző funkció megvalósulásának és mint ilyet az államigazgatás elkülönült ágának tekintette, melynek szerveit, de legalábbis a statisztikai tanácsot, a képviselők mentelmi jogához hasonló független jogállással kellene ellátni. Hangot adott azonban annak a kételyének is, hogy a hivatalos statisztikai szolgálat működése a kormányoktól ilyen messzemenően aligha függetleníthető, akármennyire is a haladást kívánná szolgálni. Konek és külföldi elődei — Correnti, Castiglioni, Böckh és Engel — a polgári statisztikai ellenőrzés gondolatát a képtelenségig tovább vitték annak ellenére, hogy már egy évtizeddel előbb Angliában, Gladstone miniszterelnökségének liberális érájában is megbukott az a gondolat, hogy a statisztikai szolgálat évi jelentése és évkönyve legyen a miniszteri felelősségrevonás alapja.²⁶

A kormány működéséről szóló jelentés és a statisztikai évkönyv évenkénti bemutatásának kötelezettségét Magyarországon is bevezették, de a felelősségre való utalást is mellőzve. A polgárság szegényebb lett ismét egy illúzióval a statisztika államjogi szerepét illetően, miután a polgári hivatalos statisztikai szolgálat sem nőhetett a polgári állam fölé, hanem ellenkezőleg, ez utóbbi kiszolgálója kellett, hogy legyen, különösen az imperia- lizmus beköszöntésétől kezdve.

V.

A végleges magyar hivatalos statisztikai szolgálat tudományos alapjainak kérdése lényegileg két kérdés köré csoportosul, a szűkebb értelemben vett statisztikai módszerben elért haladás kérdése köré, mely a hivatalos szolgálatban megvalósult, és a statisztika társadalomtudományi elméletével rokon közgazdasági és politikai tudományokkal való viszony köré, amely a hivatal munkálataiban tükröződött.

Az első kérdéssel kapcsolatban vizsgálva a Konek által két éven át a statisztikai tanfolyamon előadott statisztikai elmélet anyagát, arra a következtetésre kell jutnunk, hogy az még mindig viszonylag keveset valósított meg a polgári statisztikai módszertan követelményeiből.²⁷ Mindezt annak ellenére, hogy Konek, a statisztikai elmélet oknyomozó szerepe és a törvényszerűségek feltárására való igyekezete mellett foglalt állást és bizonyos józan óvatosságot tulajdonított a nagy számok törvényének értelmezése, illetve alkalmazása terén is. Túlnyomórészt azonban Konek tudományelméleti kérdésekről, a statisztika szó eredetéről, a statisztika tárgyáról, céljáról és feladatáról, más tudományokhoz való viszonyáról értekezett és

²⁵ A. Konek: Über die Organisation, bezüglich Reorganisation der amtlichen Statistik, Denkschrift im Hinblick auf den IX.-ten Internationalen Statistischen Kongress, Commission Permanente de Congrès International de Statistique, Mémoires, St. Pétersbourg, 1876. 3. és köv. old.

²⁶ J. Marzewski: Les Budgets Nationaux, Bulletin de l'Institut de Science Économique Appliquée. 1946. No. 2, 80. old.

²⁷ A statisztika elmélete. Írta és a közgazdasági minisztérium által szervezett statisztikai tanfolyamon előadta dr. Konek Sándor egyetemi jogtanár, a Magyar Tudományos Akadémia és az Országos Statisztikai Tanács tagja, Pest. 1869. Kiny., Statisztikai előadások, I. füzet.

módszeréről szinte csak egyetlen vonatkozásban emlékezett meg. A statisztikát módszernek tekintő felfogással kapcsolatban utalt ugyanis csak arra, hogy a statisztika fő módszere a csoportosítás. Ezután a gazdaságstatisztika szervezetről és szerveiről, a statisztikai hivatalokról, kongresszusokról, ankétokról és magánstatisztikai társaságokról szólt, végül a tartalmi statisztika egy eléggé elavult rendszerezésével zárta előadásait. Módszertani szempontból a legkiemelkedőbbek kétségtelenül Keleti előadásai voltak,²⁸ amelyekben a népszámlálásokkal kapcsolatban a felvételi ismérvek, tervek, módszerek korszerű ismertetésére terjeszkedett ki, a mezőgazdasági statisztikával kapcsolatban pedig a gazdasági és birtokviszonyokból kiindulva a mezőgazdasági termelés felmérésének fő tagolását és csoportosítását jóval magasabb szinten foglalta össze, mint általában a többi előadások. Hunfalvy ugyanakkor az ipar és bányászat statisztikájánál kizárólag leíró ismertetést nyújtott, a népmozgalom statisztikájáról szóló előadás pedig még ezt a mértéket sem ütötte meg.²⁹

Keleti, aki a legjobban érezhette a statisztikai módszertan összefoglalásának hiányát, úgy, ahogy az a polgári hivatalos statisztikai szolgálatban tevékenykedők számára szükséges volt, 1875-ben egy már említett hézagpótló módszertani tankönyvet dolgozott ki, melyet szerényen „A gyakorlati statisztika kézikönyvének” nevezett, holott az tulajdonképpen a statisztikai elmélet leglényegesebb módszertani elemeit tartalmazta. A statisztikai technika kérdései címszó alatt adott fejtegetések ugyanis a statisztikai felvételek, feldolgozások, táblázatok, grafikonok, kartogrammok kérdését és a statisztikai szám természetét tárgyalták, a befejező részben pedig még Koneknél is sokkal élesebben és szakszerűbben bírálták főleg a Quetelet túlzó tanítványai részéről elharapódzott hibás általánosításokat a társadalmi törvények vonatkozásában.³⁰ Hosszú volt azonban az út még odáig, míg a statisztika különböző alkalmazási területeiről levont módszertani ismeretek egységes, általános statisztikai elméletté szűrődtek le, kb. abban a formában, mint amelyet Kenéz kis egyetemi kézikönyve képviselt a századforduló után.³¹ Az az érdem azonban kétségtelenül Keletié, hogy elsőnek lépett rá erre az útra.

Ugyanebből az évből datálódik egy másik jelentős megnyilatkozás, mely a polgári rejlődés követelményei szempontjából oly rendkívül fontos kérdéssel, a statisztika és a nemzetgazdaságtan viszonyával foglalkozik, ismét Konek nevéhez fűződően,³² Koneknek ez az akadémiai előadása főleg azért jelentős, mert a polgári közgazdaságtudomány fejlődését áttekintve oda konkludált, hogy a közgazdaságtani problematika egyre inkább felöleli az egész társadalom összes életmegnyilvánulásait, továbbá, hogy ebben az induktív módszernek és a statisztikának Smith óta egyre nagyobb szerepe és jelentősége van. Ilyen alapon sikerült például szerinte Engelnek a tőkekoncentráció tényét bizonyítani, amit a katedrai szocialisták csak elméletileg tudtak igazolni. A jövedelmek statisztikájának a kérdésén keresztül

²⁸ Keleti Károly: A népszámlálás. Pest. 1869. Klny. Statisztikai előadások, II. füzet és ua.: A mezőgazdasági termelés, füzetszám és év nélkül.

²⁹ Hunfalvy János: Bányászat és ipar. V. füzet, és Barsi J.: A népesedési mozgalom. III. füzet.

³⁰ Keleti, id. m. V. fejezet.

³¹ Kenéz Béla: A statisztika elmélete. Pozsony. 1903. Stampfel-féle tudományos zsebkönyvtár c. sorozatban.

³² Konek Sándor: A statisztika és nemzetgazdaságtan közti viszony a mai korban. Értekezések a társadalomtudományok köréből. Magyar Tudományos Akadémia. II. Osztály III. köt. V. sz. Budapest 1875.

eljutott Konek Laspeyres azon gondolatának alkalmazásához, mely szerint a gazdasági statisztikát statisztikai közgazdaságtanná kell bővíteni és ezzel a valóban haladó polgári közgazdasági tudomány egy olyan definícióját és a polgári statisztikai és közgazdasági tudomány egy olyan új és szorosabbra vont kapcsolatát fogadta el, melyet még napjainkban sem tudott teljes mértékben a polgári tudomány fejlődése elérni és amelyet a szocialista statisztika és a szocialista politikai gazdaságtan is csak Marx társadalomtudományi tanai alapján, a történelmi materializmus talaján tudott csak megvalósítani.

VI.

A Konek által kijelölt túlzottan igényes utat mindenesetre az első magyar végleges hivatalos statisztikai szolgálat sem követhette és kevés érintkezési felülete volt a megalakulását közvetlenül követő, de későbbi időkben is, a tágabb értelemben vett politikai tudományok elméletével. Ez részben természetesnek is tűnik a kor viszonyait vizsgálva, mert a polgári Magyarország hivatalos statisztikájának egész épületét kellett felépíteni előbb ahhoz, hogy a korszerű és megbízható hivatalos statisztikai adatoknak e tárháza alapján a polgári társadalomtudomány e kérdéseket most már nem programszerűen, de szervesen is felvethesse. A lényeges polgári statisztikai követelmények megvalósításának mindennapos erőfeszítései közben a Fényes-féle reformnemzedék nagy politikai éleslátással megfogalmazott programjának is háttérbe kellett szorulnia, illetve a kiegyezés által meghatározott megvalósítási lehetőségekhez kellett simulnia szükségszerűen.

A Keleti-vezette központi statisztikai szolgálat irányítása annyiban kétségtelenül kitünőnek volt mondható, hogy ösztönösen felismerte, hogy a polgári gazdaságstatisztika alapjait sem lehet a népességi statisztika viszonylag teljes kiépítése nélkül megoldani, noha ebben a vonatkozásban a Fényes-féle hivatal még csak programot sem adott. Ennek a Marx által először tudományosan megformulázott összefüggésnek megfelelt az az ösztönös gyakorlat,³³ amelynek alapján a magyar hivatalos statisztikai szolgálat az egyes népszámlálásokat lebonyolította és az álló népesség mellett a népmozgalom statisztikáját is igen magas színvonalon építette ki. Ebben a vonatkozásban mint kiemelkedő eredményt kell kiemelni, hogy már az 1869-es népszámlálás a népességi viszonyokat olyan részletességgel és korszerű tagolásban tudakolta, hogy ezen a későbbi népszámlálások során sem kellett lényegesebb változtatásokat eszközölni. Budapesten már ez alkalommal is az egyéni számláló lapokat alkalmazták kísérletképpen a lajstromos módszer mellett, melyet azonban már a következő, az 1880-as népszámlálástól kezdve országosan véglegesen bevezettek.

Az 1880-as népszámlálás ezen túlmenően megoldott két további alapvető problémát, a közigazgatás szerveinek az adatgyűjtésbe való harmónikus bevonását és ugyanakkor azoknak a feldolgozásából való kikapcsolását, vagyis a feldolgozás centralizálásának a kérdését. Lényegileg ezen az alapon folytak le a következő népszámlálások is, 1900-tól kezdve az 1897 : XXX.

³³ Marx: Bevezetés a politikai gazdaságtan bírálatahoz. Szikra, Budapest, 1951. 25. old., valamint a szerzőnek ezzel kapcsolatos fejtegetései: Marx hozzájárulása a statisztikai tudomány alapjainak megteremtéséhez. A Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának Évkönyve, Budapest, 1963. 54. old.

tc. alapján, a számlálásban résztvevő számláló biztosok díjazásának, továbbá a magánszemélyek adatszolgáltatási kötelezettségének és ennek törvényes biztosítékai alapján. Az álló népesség statisztikájának nagyszabású fejlődését e néhány évtized alatt jól érzékelteti az a tény, hogy az 1900-as népszámlálás adatait a Központi Statisztikai Hivatal 10 kötetben tette közzé, melyek közül az utolsó a végeredményeket összefoglaló tudományos kommentárokat is nyújtott már.³⁴

A népmozgalmi statisztika hőskora lényegesebben később kezdődött. A legnagyobb akadály ezen a téren az egyházi anyakönyvvezetés történelmileg kialakult rendszere volt, amelyet csak az állami anyakönyvvezetést bevezető 1894 : XXXIII. tc. alapján lehetett eltávolítani. Ettől, pontosabban 1895-től, gyorsan kialakult a népmozgalmi statisztika modern polgári rendszere hazánkban, mely a születések és halálozások, valamint a házasságkötések és az utóbbiak termékenységének korszerű színvonalon álló vizsgálatát egyaránt lehetővé tette. A halandóság még részletesebb feltárását a hivatal által az 1900. évi népszámlálás és az 1900—1901-es népmozgalmi adatok alapján készített halandósági tábla tette lehetővé közvetlenül a századforduló után.³⁵

Korábban már utaltunk a népszámlálásoknak a magyar polgári gazdaságstatisztika kiépítésében játszott döntő jelentőségére. Ez nemcsak abban mutatkozott, hogy az 1880-as népszámlálástól kezdve a foglalkozási statisztika lényegesen megjavult, hanem főleg abban a nemzetközi viszonylatban is jelentős módszertani újításban, hogy 1890-től kezdve a munkaadó tudakolásán keresztül az iparstatisztika személyi részét, illetve a vállalati statisztika megteremtését is megoldotta a hivatalos magyar statisztikai szolgálat. Ennek jelentőségét az adta meg főleg, hogy az 1884. évi iparstatisztikai adatgyűjtés — mely a malomiparra vonatkozó rész kivételével meglehetősen hézagos és megbízhatatlan volt — igen gyengén sikerült. A gyár-
ipari termelés felmérésére az 1898. évre vonatkozó monografikus felmérés után kerülhetett csak sor, véglegesebb rendszere pedig — mely az évenkénti felmérést is lehetővé tette már — csak 1910 után alakult ki. Ezzel párhuzamosan fejlődött ki a gyári, üzemi és munkás statisztika, valamint az ipari sztrájkstatisztika és a baleseti statisztika is a századforduló után.

Mindez mutatja, hogy a magyar polgári hivatalos statisztikai szolgálat nagy erőfeszítéseket tett azon hiányosságoknak a felszámolása terén is, amelyeket Bokor a 25 éves jubileum alkalmával a kor „nagy szociális kérdésének”,³⁶ a proletarizálódásnak felmérése terén mutatkozó lemaradással kapcsolatban tett szóvá. Ebbe a vonalba estek különben azok a törekvések is, melyek az 1900-as népszámlálás során a ház- és földbirtokviszonyok felmérésével az országos vagyoni és a mezőgazdasági társadalmi helyzet pontosabb felméréséhez kívántak részletesebb adatokat szolgáltatni. Ezek az adatok továbbfejlésztették tehát annak az igen sikerült 1895-ös országos mezőgazdasági üzemi statisztikai összeírásnak az adatait, amelynek pontosságát, részletességét, társadalmi szempontból is kielégítő csoportosítási

³⁴ Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. 27. kötet. Népszámlálás, X. A végeredmények összefoglalása. Budapest. 1909.

³⁵ Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. 11. kötet. A magyar korona országainak halandósági táblázata. Budapest. 1906.

³⁶ Bokor, id. m. Zárszó. 215. és köv. old.

rendszerét Lenin is sokra értékelte, a korabeli amerikai vagy porosz hivatalos statisztikai szolgálatok hasonló jellegű produktumai elé helyezve azt.

A magyar polgári gazdaságstatisztika kiépítésével kapcsolatban meg kell jegyezni ehelyütt mindenesetre azt, hogy a forgalom, különösen a külkereskedelmi forgalom, továbbá a hitelélet statisztikája magyar viszonylatban is gyorsabban kifejlődött, mint a termelési statisztika, ha nem is választotta el időben olyan nagy időköz ezeket egymástól, mint a kapitalista fejlődésben élenjáró államokban, elsősorban Angliában. Az első korszerű külkereskedelmi statisztikát ugyanis a külkereskedelmi statisztikai illetéket is behozó 1881 : XIII. tc. alapján állították össze, a hitelintézeti statisztikát pedig még ennél is korábban, már 1871-től.

Ha mindezekhez még azt is figyelembe vesszük, hogy a kibontakozó magyar polgári hivatalos statisztika a kiegyezési rendszer első polgári választásától kezdve elkészítette a magyar polgári választások egyre tökéletesebb statisztikáját, az 1880-as népszámlálástól kezdve az anyanyelvi alapon kifejlesztett nemzetiségi statisztikát és a közoktatás szinte mintaszerű statisztikáját, vagy azt, hogy bár jelentős késéssel, de mégis felfigyelt 1899-től kezdve arra a súlyos kivándorlási folyamatra, amely az erőteljesen megindult proletarizálódási folyamat egyik legmesszebbmenő következménye volt, úgy meg kell állapítanunk, hogy a politikai statisztika terén is jelentős támpontokat szolgáltatott a társadalmi valóság feltárásához.

VII.

Eddigi gondolatmenetünkben is kitűnően, a magyar polgári hivatalos statisztikai szolgálat kialakulásában igen kimagasló, irányító szerepet betöltő Keleti Károly érdemeit még akkor is igen magasra kell értékelnünk, ha nemcsak a helyzeti adottságok, de saját érdeklődési köre alapján is viszonylag nagyobb szerepet tulajdonított a mezőgazdaságban lejátszódó kapitalista fejlődésnek, mint az iparnak. Keleti 1892-ben bekövetkezett halála — nyugodtan megkockáztathatjuk azt a kijelentést — olyan fejlettségi fokon érte már a magyar hivatalos statisztikai szolgálatot, hogy a kiválása által okozott veszteség sem tudta már feltartóztatni annak rohamos fejlődését és az ipari kapitalizálódás által támasztott új követelményekhez való gyors alkalmazkodást. Ez utóbbi fejlődés a XIX. század utolsó és a XX. század első évtizedeiben zajlott le és nem lehet azt egyébnek tekinteni, mint e folyamat kiteljesedésének az úttörők által lefektetett alapokon.

Keleti érdemei még nagyobbak tűnnek akkor, ha az akkori magyar polgári statisztikai tudomány viszonylagos lemaradását is tekintetbe vesszük, egy-két olyan tiszteletreméltó kivételtől eltekintve, mint Földes Béla és Láng Lajos. A Keleti-vezette hivatal sikereit azonban jelentős mértékben annak is kell tulajdonítanunk, hogy a polgári magyar hivatalos statisztikai szolgálat egy olyan testületi szellemet is ki tudott alakítani, melyben olyan kiváló munkatársai és művének továbbfolytatói tudtak felnőni, mint Vizaknai Antal, az 1897-es statisztikai törvény kodifikátora, Varga Gyula, az 1895-ös mezőgazdasági üzemi statisztika megalapozója, a városi hivatalos statisztika vonalán pedig Kőrösy József, a nemzetközi viszonylatban is hírnévre emelkedett népességi és gazdaságstatisztikus, hogy csak a legkiválóbb-

bakat említsük.³⁷ E rohamos fejlődésben, melyet a hivatalos statisztika felmutatott, a pozitív vonások voltak kétségkívül a döntők azok mellett a viszonylag csekélyebb jelentőségű hiányosságok mellett, amelyekre e vázlatos felmérésben is helyel-közzel utaltunk. Az e tradíciókon alapuló szakmai felkészültségnek és tisztességnek az a színvonala, amelyet ez a szolgálat képviselt, két ízben is nemzetközi elismerésben részesült, egyszer 1876-ban az utolsó nemzetközi statisztikai kongresszusnak, másodízben pedig 1901-ben a Nemzetközi Statisztikai Intézet VIII. ülészakájának Budapesten való megrendezése formájában. Anélkül az imponáló méretű adat-tömeg nélkül, mely a magyar polgári Központi Statisztikai Hivatal számos rendszeres és időszakos kiadványában — közte a 1893-tól rendszeresen kiadott évkönyvben — lett felhalmozva, népünk és hazánk fejlődésének e kulcsjellegű korszakát sem lehetne a mai szocialista társadalomtudománynak kellő ténybeli bázison és a megkívánt mélységgel feltárni és nem utolsó sorban állami életünk és intézményeink fejlődéséről is csak igen fogyatékos képet lehetne ezek nélkül az adatok nélkül adni.

Tanulmányom a magyar polgári statisztikai szolgálat kialakulásának e kiemelkedő jelentőségére való rámutatással egyben ez utóbbi részterület problémáinak megoldásához is hozzájárulást kívánt nyújtani.

³⁷ Az említettek hivatalos statisztikai munkásságára vonatkozóan lásd: *Laky Dezső: A magyar statisztika nagy korszakának akadémikus képviselői. A Magyar Tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek.* XXIII. kötet. 4. szám, Budapest. 1938.

KEREKES OTTÓ:

A FOLYAMATBAN LEVŐ ÉPÍTKEZÉSEK HELYZETE AZ ÁLLAMI ÉPÍTŐIPARBAN

A Központi Statisztikai Hivatal Építőipari osztálya az utóbbi évek gyakorlatához hasonlóan 1957. év végén is felmérte a folyamatban levő építkezések helyzetét (a szeptember 30-i állapotnak megfelelően).

Az összeírás célja, hogy évenként legalább egyszer teljesebb képet nyerhessünk az állami építőipar tevékenységéről. Az összeírás adataiból nemcsak az egyidőben kivitelezés alatt álló építkezések számáról és értékéről kapunk tájékoztatást, hanem az építkezéseken dolgozó építőipari munkások számáról és megoszlásáról, az építmények ún. készültségi fokáról, az építkezésekre az összeírás időpontjáig fordított, valamint a várható kivitelezési időről, az építkezések építménycsoportok, illetve nagyságszerinti megoszlásáról, és egyéb kérdésekről is. Ezért a folyamatban levő építkezések évenkénti összeírása, a havi és negyedévi termelési és munkaügyi jelentések, valamint a befejezett építmények adatainak vizsgálata mellett az építőipari statisztika legfontosabb feladata.

Az összeírás nem teljeskörű. Nincsenek a beszámolójelentés kitöltésére kötelezve a mélyfúró, az aknamélyítő, valamint a megyei villanyszerelő és útfenntartó vállalatok. Ezek a vállalatok ugyanis túlnyomórészt vagy kisértékű (10 000 forint generálkötségvetési összegnél kisebb) munkákkal foglalkoznak, mint például a villanyszerelő vállalatok, vagy pedig egy létesítmény rendszeres karbantartása, és nem új építmények létrehozása a feladatuk (útfenntartó vállalatok). Miután azonban az összeírásnál figyelembe nem vett vállalatok termelési értéke alacsony, így is viszonylag teljes képet nyerhetünk az egész állami építőipar tevékenységéről. A megfigyelt vállalatok által végzett építkezések értéke ugyanis az összes egyidőben folyamatban levő építkezések generálkötségvetési értékének több mint 90 százalékát teszi ki.

1. A kivitelezés alatt álló épületek, építmények, építkezési munkák száma, értéke és megoszlása¹

1957. szeptember 30-án több, mint 12 000 épület, építmény, munka (továbbiakban építmény) kivitelezése volt folyamatban. Ezeknek összes generálkötségvetési értéke megközelítette a 10 milliárd forintot. (Az adatok

¹ Kivitelezés alatt álló (folyamatban levő) építménynek mindig az adatfelvétel napjáig megkezdett — és még be nem fejezett — önálló épületek, utak, vasútvonalak, hidak, szerelési munkák stb. tekintendők.

természetesen nem tartalmazzák a leállított építkezéseket. A „folyamatban levő építkezések“ fogalma ezért bizonyos fokig eltér a „befejezetlen építkezések“ fogalmától.)

A legutóbbi felmérés adatait összehasonlítva a régebbi összeírások eredményeivel, megállapítható, hogy a kivitelezés alatt álló építmények generálköltségvetési értéke évről évre emelkedik. Így 1957 szeptemberében 32,6 százalékkal nagyobb értékű építkezés volt folyamatban, mint 1955. április végén. Különösen nagymértékű volt (28,5 százalék) az emelkedés 1955 és 1956 között.

A kivitelezés alatt álló építmények fontosabb adatai

1. tábla

Az összeírás időpontja	A kivitelezés alatt álló építmények		
	száma	generálköltségvetési értéke (millió forint)	építőipari munkáslétszáma
1955. április 30.	11 275	7359	81 256
1955. október 31.	9 013	7229	75 929
1956. szeptember 28.	9 696	9288	86 480
1957. szeptember 30.	12 383	9759	83 701

Az építőipari munkáslétszám alakulása nem állott arányban az építkezések generálköltségvetési értékének emelkedésével. Ezt az 1. tábla adataiból számított láncviszonyszámok is bizonyítják.

A generálköltségvetési érték és a munkáslétszám százalékos alakulása

2. tábla

Az összeírás időpontja	A kivitelezés alatt álló építmények	
	generálköltségvetési értéke	építőipari munkáslétszáma
	az előző időpont százalékában	
1955. április	—	—
1955. október	98,2	93,4
1956. szeptember	128,5	113,9
1957. szeptember	105,1	96,8

A generálköltségvetési érték emelkedésének két oka van. Az egyik és legjelentősebb ok az, hogy az utóbbi években — részben a beruházások többszöri átcsoportosítása következtében — több, pontosabban nagyobb értékű új építkezést kezdtek meg, mint amennyit befejeztek és átadtak. Ezt a tényt jól érzékelteti a részben számított adatokból álló 3. tábla.

1956-ban tehát több, mint 2 milliárd forinttal volt nagyobb a megkezdett építkezések értéke, mint a befejezetteké. 1957-ben ez a különbség a IV. negyedév adatait is figyelembe véve valószínűleg teljesen el is tűnt.

Az 1957. évi adatok azt mutatják, hogy ezen a téren javulás várható. Az első három negyedévben mintegy 1,7 milliárd forinttal kisebb volt a megkezdett építkezések generálköltségvetési értéke, mint 1956 hasonló időszakában, az átadott építkezések értéke ugyanakkor csak 261 millió forinttal volt kevesebb, mint 1956 első három negyedévében.

3. tábla

A megkezdett és befejezett építmények generálköltségvetési értékének alakulása

Időszak	A megkezdett	A befejezett
	építmények	
	generálköltségvetési értéke (millió forint)	
1956. I. negyedév	1650	954
II. negyedév	1950	941
III. negyedév	1400	1459
IV. negyedév	1030	646
<i>1956. év összesen</i>	<i>6030</i>	<i>4000</i>
1957. I. negyedév	1202	595
II. negyedév	1300	1020
III. negyedév	835	1478
IV. negyedév	2373
<i>1957. év összesen</i>	<i>.</i>	<i>5466</i>

Ahhoz azonban, hogy a befejezetlen építkezések állománya ne növekedjék, sőt ne is stagnáljon, hanem fokozatosan csökkenjen, az szükséges, hogy a befejezett építmények száma néhány évig felülmúlja a megkezdettekét. (Természetesen ez nem azt jelenti, hogy nem szabad új építkezéseket megkezdeni, hiszen a lakásépítési program megköveteli, hogy mind nagyobb számban építsünk új lakásokat. Csupán azt kell elérni, hogy az újonnan megkezdendő építkezések számát a szükségesre korlátozzák, és az erőket a lakásépítkezések, valamint a már folyamatban levő egyéb építkezések befejezésére koncentrálják.)

A folyamatban levő építkezések generálköltségvetési értékének emelkedését azonban nemcsak az okozta, hogy a megkezdett építkezések száma meghaladta a befejezettekét. Hozzájárult ehhez — ha kisebb mértékben — az is, hogy egyes, már folyamatban levő építkezéseken az eredeti szerződést módosították és a generálköltségvetési összeget emelték. Ezzel kapcsolatban nem állnak adatok rendelkezésre, annyi azonban bizonyos, hogy lényegesen kisebb mértékben befolyásolták a generálköltségvetési érték alakulását, mint az előző táblában kimutatott tények.

A folyamatban levő építkezések legnagyobb részét beruházási jellegűek. A nagymérvű lakóháztartozási munka ellenére a felújítások részaránya csökkent. A beruházási jellegű munkákon belül 85,4 százalékot tesz ki az új építkezések, 14,6 százalékot pedig a helyreállítások, átalakítások, rá- és hozzáépítések generálköltségvetési értékének részaránya.

4. tábla

A kivitelezés alatt álló építmények megoszlása az építkezés jellege szerint

Jelleg	1955. október		1956. szeptember		1957. szeptember	
	hó végén kivitelezés alatt álló építmények					
	generál- költségvetési értéke (millió forint)	megoszlása (százalék)	generál- költségvetési értéke (millió forint)	megoszlása (százalék)	generál- költségvetési értéke (millió forint)	megoszlása (százalék)
Beruházás.....	6028	83,4	7677	82,7	8526	87,4
Felújítás és egyéb	1201	16,6	1611	17,3	1233	12,6
<i>Összesen</i>	<i>7229</i>	<i>100,0</i>	<i>9288</i>	<i>100,0</i>	<i>9759</i>	<i>100,0</i>

A beruházási jellegű építkezések összetétele 1955-höz és 1956-hoz viszonyítva jelentősen megváltozott. A változás a lakásépítkezések javára történt. A beruházási építkezések generálköltségvetési értékének 1955 októberében 24,0, 1956 szeptemberében 22,1, 1957 szeptemberében pedig 30,6 százalékat tették ki a lakásépítkezések. Nagymértékű a lakásépítkezéseken dolgozó építőipari munkások számának emelkedése. 1957 szeptemberében több, mint két és félszer annyian dolgoztak lakásépítkezésen, mint 1955 októberében és több, mint 50 százalékkal többen, mint 1956 szeptemberében. 1957 szeptemberében az összes munkásoknak közel egyharmada (33,1%) vett részt új lakás építésében és lakáshelyreállítási munkákban. (A beruházási jellegű építmények között szerepelnek a helyreállítási munkák.)

Ezt a kedvező képet nagymértékben elősegítette a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány bányászlakásépítő programja. Kereken 10 000 új bányászlakás építését kezdték meg 1957-ben, amelyek az év végéig nagyrészt el is készültek.

A kivitelezés alatt álló építmények megoszlása építménycsoportok szerint 5. tábla

Építménycsoport	1955. október			1956. szeptember			1957. szeptember		
	hó végén kivitelezés alatt álló építmények								
	száma	generálköltségvetési értéke (millió forint)	építőipari munkáslétszáma	száma	generálköltségvetési értéke (millió forint)	építőipari munkáslétszáma	száma	generálköltségvetési értéke (millió forint)	építőipari munkáslétszáma
Ipari épületek	709	1493	9 763	715	2087	13 083	620	1901	8 647
Mezőgazdasági épületek ..	206	96	1 787	60	44	657	28	30	232
Közlekedési, kereskedelmi és tárolási épületek	537	394	5 675	469	586	5 239	349	604	3 575
Igazgatási épületek	76	94	1 022	71	129	996	100	211	1 203
Kulturális épületek	158	363	1 913	191	612	2 549	213	722	3 198
Jóléti épületek	335	334	3 552	310	349	3 444	270	270	2 263
Lakó épületek	826	1448	10 739	616	1694	18 460	3 871	2605	27 742
Utak	160	216	3 334	198	343	4 345	177	297	3 416
Vasutak	83	229	2 211	100	384	2 233	85	340	1 995
Vízépítmények	327	374	4 177	198	401	3 331	154	305	2 262
Hidak	32	41	551	43	50	714	32	28	542
Vezetékek	606	528	4 307	713	607	4 691	320	395	3 654
Földalatti és bányaeépítmények	28	28	453	24	36	270	22	48	776
Egyéb építmények	310	390	3 357	229	355	2 914	885	770	3 793
Beruházási építkezések összesen	4393	6028	52 841	3937	7677	62 926	7 126	8526	63 298
Felújítások és egyéb munkák	4620	1201	23 088	5759	1611	23 554	5 257	1233	20 403
<i>Összesen</i>	<i>9013</i>	<i>7229</i>	<i>75 929</i>	<i>9696</i>	<i>9288</i>	<i>86 480</i>	<i>12 383</i>	<i>9759</i>	<i>83 701</i>

Míg 1955-ben és 1956-ban az ipari épületek voltak túlsúlyban, addig 1957 szeptemberében — annak ellenére, hogy az ipari épületek száma és értéke lényegesen nem csökkent — már a lakóépületek domináltak. Elenyésző a mezőgazdasági épületek száma, ami abból adódik, hogy istállókat, üvegházakat stb. elsősorban saját kivitelezésben építenek a szövetkezetek és állami gazdaságok. Hasonló okból alacsony a földalatti és bányaeépítmé-

nyek száma is. Ami pedig az „egyéb“ építmények számának és értékének nagymérvű emelkedését illeti, ezt az okozta, hogy az előző összeírásokkal ellentétben a felvonulási munkák is ebbe a csoportba kerültek az egyes építménycsoportok közötti szétosztás helyett.

A folyamatban levő építkezések között leggyakrabban a különböző típusú lakóházak fordulnak elő, közülük is elsősorban az egy- és kétlakásos családi házak. Emellett jelentős szerepet játszanak az ipari csarnokok és műhelyek, az ipari raktárak és az általános iskolák.

6. tábla

A kivitelezés alatt álló épületek és generálköltségvetési értékük

Épületfajta	Az 1957. szeptember 30-án kivitelezés alatt álló épületek	
	száma	generál- költségvetési értéke (millió forint)
1 lakásos családi ház	714	67
2 lakásos ikerház	917	172
Egyéb földszintes ház	1120	283
1 emeletes lakóház	112	70
2 emeletes lakóház	170	390
3 emeletes lakóház	265	857
4 és több emeletes lakóház	49	402
Ipari csarnok	79	320
Ipari műhely	82	130
Ipari raktár	74	101
Kazánház	32	87
Transzformátorház	55	79
Mezőgazdaság ipari épületei	25	95
Általános iskolák	72	159

A 6. tábla a beruházási jellegű építmények közül is csak az új építkezéseket tartalmazza. A felsoroltakon kívül még 332 lakóépület helyreállítása, illetve átalakítása volt folyamatban 179 millió forint generálköltségvetési értékben.

A felújítási munkák nagyrésze is lakóházakon volt folyamatban.

7. tábla

Az 1957. szeptember 30-án folyamatban levő felújítási munkák megoszlása, építménycsoportok szerint

Építménycsoport	A folyamatban levő felújítási munkák					
	száma	megoszlása (százalék)	generál- költség- vetési értéke (millió forint)	megoszlása (százalék)	építőipari munkás- létszáma	megoszlása (százalék)
Ipari épületek	245	15,5	88	12,1	1 042	8,7
Lakó épületek	834	52,8	282	38,6	6 075	50,7
Utak, vasutak, hidak	72	4,6	141	19,3	1 738	14,5
Egyéb építmények	428	27,1	219	30,0	3 132	26,1
<i>Összesen</i>	<i>1579</i>	<i>100,0</i>	<i>730</i>	<i>100,0</i>	<i>11 987</i>	<i>100,0</i>

1957-ben jelentősen megnőtt a kisebb értékű építmények száma. Ez szintén a bányászlakásépítkezések következménye, mivel (amint ez a 6. táb-

lából is látható) ezek nagyrésze egy-kétlakásos lakóház, amelyeknek generálköltségvetési értéke általában 200 000 forint alatt van.

8. tábla
A kivitelezés alatt álló építmények megoszlása nagyságkategóriák szerint

Értékkategória (forint)	1955. október			1956. szeptember			1957. szeptember		
	hó végén kivitelezés alatt álló építmények								
	száma	generál- költség- vetési értéke (millió forint)	építő- ipari mun- káslet- száma	száma	generál- költség- vetési értéke (millió forint)	építő- ipari mun- káslet- száma	száma	generál- költség- vetési értéke (millió forint)	építő- ipari mun- káslet- száma
50 000 alatt	2301	55	3 193	2962	74	2 804	2 933	72	3 154
50 000—100 000	1331	99	3 944	1117	83	2 828	1 850	147	4 268
100 000—500 000	3252	769	20 933	2944	715	16 002	4 865	1103	22 839
500 000—1 000 000	844	594	10 241	962	688	10 649	1 011	712	10 338
1 000 000—3 000 000	781	1352	16 336	1063	1911	20 843	1 095	1949	20 334
3 000 000—10 000 000	392	1990	13 485	527	2728	21 221	525	2641	15 043
10 000 000 felett	112	2370	7 797	121	3089	12 133	104	3135	7 725
<i>Összesen</i>	<i>9013</i>	<i>7229</i>	<i>75 929</i>	<i>9696</i>	<i>9288</i>	<i>86 480</i>	<i>12 383</i>	<i>9759</i>	<i>83 701</i>

A százalékos megoszlás még világosabban mutatja, hogy — különösen az építmények számát tekintve — miként változott a kis és nagy munkák aránya.

9. tábla
A kivitelezés alatt álló építmények megoszlása a generálköltségvetési érték szerint

Generálköltségvetési érték	1955. október		1956. szeptember		1957. szeptember	
	hó végén kivitelezés alatt álló építmények megoszlása az építmények					
	száma	generál- költség- vetési értéke	száma	generál- költség- vetési értéke	száma	generál- költség- vetési értéke
alapján százalékban						
100 000 forint alatt	40,3	2,1	42,1	1,7	38,6	2,2
100 000—1 000 000 forint ..	45,4	18,9	40,3	15,1	47,5	18,6
1 000 000 millió forint felett	14,3	79,0	17,6	83,2	13,9	79,2
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Hasonló képet mutat az átlagos generálköltségvetési érték alakulása is. Ez 1955 októberéhez viszonyítva 1956-ban megnövekedett, 1957-ben viszont csökkent.

Az átlagos generálköltségvetési érték alakulása

Időpont	Ezer forint
1955. október hó végén	802
1956. szeptember hó végén	958
1957. szeptember hó végén	788

Az építőipari munkások létszáma is a kisebb munkákhoz csoportosult át. Míg 1956 szeptember 30-án 1 millió forint generálköltségvetési összegnél nagyobb értékű munkán dolgozott a teljes létszám 62,7 százaléka, addig 1957. szeptember 30-án már csak 51,5 százaléka.

2. Az állami építőipar erőinek szétforgácsolódása

Az 1., illetve a 2. tábla azt mutatja, hogy az építőipari munkáslétszám emelkedése elmaradt a folyamatban levő építkezések generálkötségvetési értékének növekedése mögött, sőt 1957-ben még csökkent is. Ennek következtében fokozódott a munkaerő amúgyis nagymértékű szétforgácsoltsága. Ennek megfelelően csökkent az egy millió forint generálkötségvetési értékre jutó létszám is (9,3 főről 8,6 főre). Egy kivitelezés alatt álló építményre 1957 szeptemberében átlagosan csak 6,8 fő jutott a megelőző évben kimutatott 8,9 fős átlagos létszámmal szemben.

10. tábla

A kivitelezés alatt álló építmények átlagos építőipari munkáslétszáma

Értékkategória (forint)	A folyamatban levő építkezések					
	egy millió forint generálkötségvetési összegére			egy építményére		
	jutó építőipari munkáslétszám					
	1955. október 31.	1956. szeptember 28.	1957. szeptember 30.	1959. október 31.	1956. szeptember 28.	1957. szeptember 30.
50 000 alatt	58,4	37,9	43,8	1,4	0,9	1,1
50 000—100 000	39,8	34,1	28,9	3,0	2,5	2,3
100 000—500 000	27,2	22,4	20,7	6,4	5,4	4,7
500 000—1 000 000	17,2	15,5	14,5	12,1	11,1	10,2
1 000 000—3 000 000	12,1	10,9	10,4	20,9	19,6	18,6
3 000 000—10 000 000	6,8	7,8	5,7	34,4	40,3	28,7
10 000 000 felett	3,3	3,9	2,5	69,6	100,3	74,3
<i>Összesen</i>	<i>10,5</i>	<i>9,3</i>	<i>8,6</i>	<i>8,4</i>	<i>8,9</i>	<i>6,8</i>

Az egy építményre jutó létszám csökkenéséhez kétségtelenül a bányászlakásépítkezések járultak hozzá. Valamivel kedvezőbb az átlagos munkáslétszám a lakóépületeknél, az 1956-os helyzethez viszonyítva azonban itt sem következett be javulás, sőt az egy lakóépületre jutó átlagos munkáslétszám 30 főről 7,2 főre csökkent. (Ezt is a nagyszámú bányászlakásépítkezés okozta.)

11. tábla

A kivitelezés alatt álló lakóépületek átlagos építőipari munkáslétszáma

Értékkategória (forint)	A folyamatban levő lakóházépítkezések					
	egy millió forint generálkötségvetési értékére			egy lakóépületére		
	jutó építőipari munkáslétszám					
	1955. október 31.	1956. szeptember 28.	1957. szeptember 30.	1955. október 31.	1956. szeptember 28.	1957. szeptember 30.
50 000 alatt	—	—	—	—	—	—
50 000—100 000	23,9	42,1	26,5	2,0	3,2	2,5
100 000—500 000	25,4	28,4	18,3	5,4	6,8	4,1
500 000—1 000 000	16,2	18,9	16,6	11,3	13,5	11,4
1 000 000—3 000 000	10,6	14,8	12,2	19,1	29,4	23,0
3 000 000—10 000 000	6,8	11,1	5,9	38,3	60,5	29,4
10 000 000 felett	3,6	6,1	3,2	75,9	126,8	60,5
<i>Összesen</i>	<i>7,4</i>	<i>10,9</i>	<i>10,6</i>	<i>13,0</i>	<i>30,0</i>	<i>7,2</i>

Az egy építményre jutó átlagos építőipari munkáslétszám a lakóépületeknél a legalacsonyabb. Más képet mutat az összehasonlítás, ha az egy millió forint generálköltségvetési értékre eső létszámokat hasonlítjuk össze, hiszen az építmények átlagos nagysága a különböző építménycsoportokban nagyon is eltérő. Az így kapott átlagos létszám a lakóépületeknél igen magas.

A kivitelezés alatt álló építmények átlagos építőipari munkáslétszáma építménycsoportok szerint

12. tábla

Megnevezés	A folyamatban levő építkezések					
	egy millió forint generálköltségvetési értékére		egy építményére			
	jutó átlagos építőipari munkáslétszám				jutó átlagos generálköltségvetési érték (1000 forint)	
	1956.	1957.	1956.	1957.	1956.	1957.
	szeptember hó végén					
Ipari épületek	6,3	4,5	18,3	13,9	2918	3067
Kereskedelmi, közlekedési és tárolási épületek	8,9	5,9	11,2	10,2	1249	1730
Igazgatási épületek	7,7	5,7	14,0	12,0	1822	2111
Kulturális épületek	4,2	4,4	13,3	15,0	3205	3388
Jóléti épületek	9,9	8,4	11,1	8,4	1125	999
Lakóépületek	10,9	10,6	30,0	7,2	2750	673
Utak	12,7	11,5	21,9	19,3	1733	1678
Vasutak	5,8	5,9	22,3	23,5	3835	4003
Vízépítmények	8,3	7,4	16,8	14,7	2023	1980

A létszám nagymértékű szétforgácsolódására mutat az is, hogy 1957. szeptember végén több, mint 10 000 olyan építmény volt kivitelezés alatt, amelynél a munkáslétszám 10 fő alatt maradt. Ezekon az építményeken átlagosan 2,4 fő dolgozott.

A kivitelezés alatt álló építmények megoszlása létszámkategóriák szerint

13. tábla

Létszámkategória	1955. október		1956. szeptember			1957. szeptember			
	hó végén kivitelezés alatt álló építmények								
	száma	generálköltségvetési értéke (millió forint)	átlagos építőipari munkáslétszáma	száma	generálköltségvetési értéke (millió forint)	átlagos építőipari munkáslétszáma	száma	generálköltségvetési értéke (millió forint)	átlagos építőipari munkáslétszáma
0— 10 fő	7034	2622	2,6	7666	2960	2,2	10 342	3588	2,4
11— 20 fő	1071	1013	14,6	991	1458	14,9	1 086	1599	14,8
21— 50 fő	688	1881	31,0	731	2234	31,7	753	2546	31,3
51—100 fő	169	915	69,4	229	1242	68,6	163	953	67,9
100 főnél több	51	798	171,9	79	1394	197,9	39	1073	206,0
Összesen	9013	7229	8,4	9696	9288	8,9	12 383	9759	6,8

Az alacsonylétszámú munkák részaránya megnőtt. Míg 1956 szeptemberében az összes építmények generálköltségvetési értékének 31,8 százalékánál volt az egy építményen dolgozó létszám 10 főnél kevesebb, addig

1957 szeptemberében ez a szám 36,8 százalékra nőtt. 1957 szeptemberében több, mint két és félezer olyan építmény volt, amelyen egyáltalán nem dolgoztak az összeírás napján. Ezeknek az építményeknek az értéke közel másfélmilliárd forint volt.

Jól mutatja az építőipari munkáslétszám szétforgácsolódását az egy építkezésre (munkahelyre)¹ eső létszám alakulása. A megfigyelt több, mint 1600 munkahelyen egy munkahelyre átlagosan 39,3 fő jutott. A munkahelyek átlagos generálköltségvetési értéke több, mint 5 és fél millió forint volt.

14. tábla

Az 1957. szeptember hó végén folyamatban levő építkezések (munkahelyek) átlagos létszámának alakulása érték kategóriánként

Értékkategória (forint)	A folyamatban levő építkezések (munkahelyek)					
	száma	generálköltségvetési értéke (millió forint)	átlagos		folyamatban levő épít- ményeinek, munkáinak	
			generálköltségvetési értéke (ezer forint)	építőipari munkás- létszáma	száma	átlagos építőipari munkáslétszáma
50 000—100 000	87	7	84	3,5	99	3,1
100 000—500 000	384	107	279	7,4	475	6,0
500 000—1 000 000	219	161	735	11,8	362	7,1
1 000 000—3 000 000	440	847	1 925	21,5	1146	8,2
3 000 000—10 000 000	307	1642	5 348	46,7	1738	8,3
10 000 000 felett	182	6227	34 212	187,6	4138	8,2
<i>Összesen</i>	<i>1619</i>	<i>8991</i>	<i>5 554</i>	<i>39,3</i>	<i>7958</i>	<i>8,0</i>

A két felső kategóriában viszonylag magasabb az átlagos létszám. Ha azonban figyelembe vesszük, hogy itt legmagasabb a munkahelyen levő építmények, munkák száma is (átlagosan 5,7, illetve 22,7 építmény), akkor a szétforgácsolódás itt is megmutatkozik.

A megfigyelt építkezések (munkahelyek) közel 20 százalékán 1957 szeptember végén nem dolgozott egyetlen építőipari munkás sem.

15. tábla

A folyamatban levő építkezések megoszlása létszám kategóriák szerint

Létszám kategória	A folyamatban levő építkezések (munkahelyek)			
	száma	generálköltségvetési értéke (millió forint)	átlagos építőipari munkáslétszáma	építményeinek (munkáinak) átlagos száma
0 fő	301	356	—	1,4
1—10 fő	360	530	5,7	1,7
11—20 fő	333	774	15,1	2,1
21—50 fő	356	1332	31,8	2,8
51—100 fő	135	1435	72,5	5,5
100 főnél több	135	4564	262,7	33,2
<i>Összesen</i>	<i>1619</i>	<i>8991</i>	<i>39,3</i>	<i>4,9</i>

¹ Építkezésen (munkahelyen) azonos felvonulási területtel rendelkező, általában egy építésvezetőség alá tartozó építmények csoportját értjük. A munkahelyekre vonatkozó összeírás nem terjedt ki a tatarozó, szerelő és szakipari vállalatokra.

3. A készültségi fok és a kivitelezési idő alakulása

1957. szeptember végén a kivitelezés alatt álló építmények átlagos készültségi foka magasabb volt, mint 1956 szeptember végén, de alatta maradt az 1955. októberi szintnek.

16. tábla

A kivitelezés alatt álló építmények készültségi fokának alakulása

Időpont	A kivitelezés alatt álló építmények átlagos (pénzügyi) készültségi foka* százalékban	
	összesen	ebből: beruházási építkezések
1955. október 31.	61,7	61,2
1956. szeptember 28.	53,2	52,6
1957. szeptember 30.	57,9	56,8

* 50 000 forintnál kisebb értékű építmények nélkül.

A kivitelezés alatt álló építmények több, mint harmadrészének készültségi foka túlhaladta a 80 százalékot.

17. tábla

*A kivitelezés alatt álló építmények megoszlása a pénzügyi készültségi fok szerint**

Készültségi fok (százalék)	A kivitelezés alatt álló építmények			
	száma	generálköltségvetési értéke (millió forint)	megoszlási százaléka	építőipari munkáslétszáma
1— 20	1224	1639	16,9	8 881
21— 40	1193	1672	17,2	12 901
41— 60	1501	1484	15,3	16 154
61— 80	2270	1537	15,9	19 863
81—100	3262	3355	34,7	22 748
Összesen	9450	9687	100,0	80 547

* 50 000 forintnál kisebb értékű építmények nélkül.

A kivitelezés alatt álló építmények készültségi fokának az előző évhez képest viszonylag kedvezőbb alakulása ellenére nem várható a jelenleg folyamatban levő építkezések gyors befejezése, mert az erőknek előbbiekben már ismertetett szétforgácsolódása a kivitelezési idő alakulására káros hatással van. Számításaink szerint az 1957. szeptember 30-án kivitelezés alatt álló építmények átlagos kivitelezési ideje előreláthatólag háromszoros lesz a műszakilag indokolt kivitelezési időnek.²

² A „műszakilag indokolt kivitelezési idő” megfelelő norma hiányában a Központi Statisztikai Hivatal által — szakemberek bevonásával — kidolgozott mutató, amely azt az időtartamot határozza meg, amely alatt megfelelő anyag- és munkaerőellátottság mellett, jól szervezett munkával az építmények általában kivitelezhetők. E mutató értéke az állami építőipar jelenlegi termelési viszonyai mellett az 50 000 forint generálköltségvetési összegnél kisebb munkáknál 1 hónap, az 50—100 000 forint közötti munkáknál 2 hónap, a 100—500 000 forint közöttieknél 3 hónap, az 500 000—1 millió forint közöttieknél 6 hónap, az 1—3 millió közötti munkáknál 9 hónap, a 3—10 millió közöttieknél 1 év, végül a 10 millió forint feletti munkáknál 2 év.

18. tábla

A kivitelezés alatt álló építmények várható kivitelezési ideje

Értékkategória (forint)	Az 1957 szeptember 30-án kivitelezés alatt álló			
	építmények száma	építményekre átlagosan jutó		
		költségvetési érték (ezer forint)	műszakilag indokolt	ténylegesen várható
			kivitelezési idő (hónap)	
50 000 alatt	2 933	25	1	4 ½
50 000—100 000	1 850	80	2	8 ½
100 000—500 000	4 865	227	3	11
500 000—1 000 000 ...	1 011	704	6	15 ¼
1 000 000—3 000 000 ..	1 095	1 780	9	20
3 000 000—10 000 000 ..	525	5 031	12	29 ½
10 000 000 felett	104	30 141	24	58 ½
<i>Összesen</i>	12 383	788	3 ¾	11 ¼

Az elmúlt évekkel összehasonlítva a helyzet kedvezőtlenebb.

19. tábla

Időpont	A kivitelezés alatt álló építmények átlagos		A várható kivitelezési idő a műszakilag indokolt kivitelezési idő százalékában
	műszakilag indokolt	várható	
	kivitelezési ideje napokban		
1955. október 31.	114	277	243
1956. szeptember 28.	119	296	249
1957. szeptember 30.	112	344	304

Bár a cikk elsősorban nem módszertani kérdésekkel foglalkozik, mégis helyesnek tartom, ha röviden ismertetem a várható kivitelezési idő kiszámításának menetét. Ezt a közölt adatok világosabbá tétele szempontjából is szükségesnek látom.

A számítás kiindulópontjaként — az elmúlt évek statisztikai adatai alapján — meghatároztuk az egy építőipari munkásra eső átlagos termelési értéket. A mutató megállapításánál figyelembe kellett venni azt a tényt, hogy az összeírás csak az egyes építkezéseken nyilvántartott munkásokra terjedt ki, tehát valamivel kisebb, mint az állományi létszám (annak kb. 90 százaléka). A számítások alapján nyert átlagos havi termelési érték 5700 forint volt. Ezt az összeget az építmények generálköltségvetési összege alapján megállapított ún. értékkategóriákra szétbontottuk, annak figyelembevételével, hogy általában a magasabb értékű építkezéseken az egy főre jutó termelési érték magasabb. (Ez nyilvánvaló, hiszen a nagyobb építkezéseken a korszerű technika eszközei — gépek stb. — növelik a termelékenységét.) Az átszámítás után értékkategóriánként kapott mutatók súlyozott átlaga természetesen 5700 forint lett.

Ezután kerül sor a várható kivitelezési idő kiszámítására, értékkategóriánként. A 100 000—500 000 forint közötti generálköltségvetési értékkel rendelkező építmények kategóriájában ez a következőképpen történt:

generálköltségvetési érték összesen	1 102 657 000 forint
1957. szeptember 30-ig teljesített fővállalkozói termelési érték	699 779 000 forint
<i>teljesítendő termelési érték</i>	<i>402 878 000 forint</i>

A teljesítendő termelési értéket el kell osztani az egy nap alatt teljesíthető termelési értékkel. Az egy nap alatt teljesíthető termelési értéket megkapjuk, ha a rendelkezésre álló építőipari munkáslétszámot megszorozzuk az előbbieken ismertetett számítás útján megállapított egy főre jutó átlagos napi termelési értékkel. Ebben a kategóriában a létszám 22 839 fő (lásd 8. tábla), egy fő egy napra jutó átlagos termelési értéke 175 forint:

$$22\,839 \cdot 175 = 3\,996\,825 \text{ forint}$$

A teljesítendő termelési érték és az egy nap alatt teljesíthető termelési érték hányadosa megadja a hátralevő átlagos kivitelezési időt, azaz

$$\frac{402\,878\,000}{3\,996\,825} = 100,8$$

Miután pedig az 1957. szeptember 30-ig eltelt átlagos kivitelezési idő 232 nap volt, a kettő összege megadja a várható átlagos teljes kivitelezési időt, ami tehát 333 nap, vagyis kereken 11 hónap (lásd 18. tábla).

Az érték kategóriánként megkapott mutatószámokból az összesített mutatót súlyozott átlag segítségével kapjuk meg.

Számításainkat a befejezett építmények tényleges kivitelezési idejére vonatkozó adatok az eddigiek során igazolták. A két adat között meglevő eltérést azok az építkezések okozzák, melyeknek megkezdése és befejezése egyaránt a folyamatban levő építkezések két összeírása közé esik. Miután ezeknek kivitelezési ideje rövidebb az átlagosnál, a befejezett építkezések átlagos kivitelezési ideje valamivel alatta marad a fenti módszerrel kiszámított várható kivitelezési időnek.

20. tábla

A kivitelezés alatt álló építmények 1957. szeptember 30-ig eltelt kivitelezési ideje

Értékkategória (forint)	A kivitelezés alatt álló azon építmények						Összes építmények	
	száma	generál- költség- vetési értéke (millió forint)	száma	generál- költség- vetési értéke (millió forint)	száma	generál- költség- vetési értéke (millió forint)	száma	generál- költség- vetési értéke (millió forint)
	melyeknél a munkák megkezdésétől eltelt idő							
	még nem érte el		kevesebb, mint kétszeresével túlhaladta		több, mint kétszeresével túlhaladta			
a műszakilag indokolt kivitelezési időt								
50 000—100 000	759	61	705	56	386	30	1850	147
100 000—500 000	952	222	1947	421	1966	460	4865	1103
500 000—1 000 000	396	273	247	173	368	266	1011	712
1 000 000—3 000 000 ...	585	1029	304	525	206	395	1095	1949
3 000 000—10 000 000 ...	200	952	263	1350	62	339	525	2641
10 000 000 felett	75	2120	10	350	19	665	104	3135
<i>50 000 feletti építmények összesen</i>	<i>2967</i>	<i>4657</i>	<i>3476</i>	<i>2875</i>	<i>3007</i>	<i>2155</i>	<i>9450</i>	<i>9687</i>
Megoszlás (százalék)	31,4	48,1	36,8	29,7	31,8	22,2	100,0	100,0

Amikor a kivitelezési idő alakulását az 1956. szeptemberi adatokkal összehasonlítjuk, feltétlenül figyelembe kell venni azt a tényt, hogy az ellenforradalom következtében az építőiparban mintegy 3—4 hónapos ki-

eséssel kell számolni. De ha ez a kiesés nem is következett volna be, az építmények kivitelezési ideje — a szétforgácsoltság miatt — akkor is legalább két és félszer felülmúlná a műszakilag indokolt időt.

A várható kivitelezési időre vonatkozó számításainkat alátámasztja, hogy a kivitelezés alatt álló épületek, építmények többségénél a kivitelezési idő már eddig is jelentősen meghaladta a műszakilag indokolt időt.

A kivitelezési idő elhúzódására jellemző, hogy 1957. szeptember 30-án még mintegy 1,1 milliárd forint generálköltségvetési összegű olyan építkezés volt folyamatban, melyeknek kivitelezését 1953-ban vagy előbb kezdték meg. Ezeknek készültségi foka évek óta 80 százalék körül van.

A kivitelezés alatt álló építmények megoszlása kezdési idő szerint

21. tábla

A megkezdés éve	1955 október			1956 szeptember			1957 szeptember		
	hó végén kivitelezés alatt álló beruházási jellegű építmények								
	száma	generálköltségvetési értéke (millió forint)	készültségi foka (százalék)	száma	generálköltségvetési értéke (millió forint)	készültségi foka (százalék)	száma	generálköltségvetési értéke (millió forint)	készültségi foka (százalék)
1950—1952.	137	1149	85,3	53	935	81,9	30	772	77,2
1953.	266	1290	79,8	70	526	76,3	40	310	81,8
1954.	829	1207	75,5	129	461	79,1	70	295	84,5
1955.	3161	2382	35,2	865	2133	63,8	335	1326	70,9
1956.	—	—	—	2820	3622	31,4	1 925	3473	52,9
1957.	—	—	—	—	—	—	4 726	2350	41,2
<i>Összesen</i>	<i>4393</i>	<i>6028</i>	<i>61,2</i>	<i>3937</i>	<i>7677</i>	<i>52,6</i>	<i>7 126</i>	<i>8526</i>	<i>56,8</i>
Felújítási és egyéb munkák	4620	1201	64,3	5759	1611	56,2	5 257	1233	65,6
<i>Mindössze</i>	<i>9013</i>	<i>7229</i>	<i>61,7</i>	<i>9696</i>	<i>9288</i>	<i>53,2</i>	<i>12 383</i>	<i>9759</i>	<i>57,9</i>

1957-ben már lényegesen kisebb értékű új beruházási építkezést kezdtek meg, mint 1956. hasonló időszakában. Ennek egyik eredménye az is, hogy a három és több éve folyamatban levő építkezések aránya némileg csökkent. (1956. szeptemberében a beruházási építkezések generálköltségvetési értékének 19 százalékát kitevő építménynél haladta meg a kivitelezési idő a három évet, 1957. szeptemberében már csak az építmények 16 százalékát kezdték 1954-ben vagy előbb.)

4. A folyamatban levő építkezések területi megoszlásáról

Az elmúlt év folyamán Budapesten, Baranya és Komárom megyében nagymértékben megnövekedett a kivitelezés alatt álló építmények száma és értéke, valamint a folyamatban levő építkezéseken dolgozó építőipari munkások létszáma. Igen számottevő a Borsod és Veszprém megyei építkezések összege is. A Budapesten, Baranya, Borsod, Komárom és Veszprém megyében folyamatban levő építkezések generálköltségvetési értéke 1957. szeptember 30-án az összes kivitelezés alatt álló építmények értékének 78 százalékát tette ki. Ugyanakkor a többi 15 megyében az összes munkák 22 százalékának megfelelő, alig 2 milliárd forint értékű építkezés kivitelezése volt folyamatban. Az említett 4 megyében és Budapesten dolgozik az építőipari munkások 73,3 százaléka.

A felsorolt területeken bekövetkezett nagyarányú emelkedést elsősorban az okozta, hogy a lakásépítkezések túlnyomó része Budapestre és a bányavidékekre koncentrálódik.

A felsorolt megyék nem rendelkeznek azonban a területükön folyó építkezések kivitelezéséhez a szükséges építőipari kapacitással. Emiatt ezekben a megyékben az ott dolgozó építőipari munkások jelentős része más területről felvonult kivitelező vállalat alkalmazottja, de hasonló a helyzet a többi megyében is. Különösen nagy az ilyen munkások részaránya Heves, Pest és Szolnok megyében, ahol az ott dolgozó építőipari munkásoknak több, mint a fele Budapesten vagy más megyében székelő vállalat alkalmazottja.

24. tábla

A más területről felvonult építőipari vállalatok munkáslétszámának részaránya

Megnevezés	1955 október		1956 szeptember		1957 szeptember	
	hó végén kivitelezés alatt álló építményeken dolgozó építőipari munkások					
	létszáma	ebből: idegen vállalat alkalmazottja (százalék)	létszáma	ebből: idegen vállalat alkalmazottja (százalék)	létszáma	ebből: idegen vállalat alkalmazottja (százalék)
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	10 176	41,1	11 019	35,6	13 809	78,3
Heves megye	1 950	62,2	1 870	49,9	2 832	74,8
Komárom megye	2 899	48,5	4 293	40,0	6 494	72,3
Veszprém megye	3 826	52,8	3 665	52,4	5 401	65,6
Baranya megye	3 674	34,6	8 457	48,7	8 567	52,0
Szolnok megye	2 294	53,4	2 299	58,1	1 139	56,3

Egyes megyékben a kapacitás hiánya nem indokolja idegen vállalatok igénybevételét, mert a megyei vállalatok saját megyéjükben az építési igényeket fedezni tudnák akkor, ha kapacitásuk jelentős részét nem kötnék le más megyékben végzett munkákra.

25. tábla

Megnevezés	1955 október		1956 szeptember		1957 szeptember	
	hó végén					
	idegen vállalatok által a megyében	a megyei vállalatok által másutt	idegen vállalatok által a megyében	a megyei vállalatok által másutt	idegen vállalatok által a megyében	a megyei vállalatok által másutt
végzett folyamatban levő munkák generálköltségvetési összege (millió forint)						
Bács-Kiskun megye	14	49	26	102	17	145
Fejér megye	139	135	89	269	91	299
Somogy megye	38	84	34	5	13	27
Szabolcs-Szatmár megye	150	24	67	37	40	26
Vas megye	14	3	3	5	5	30

Az állami vállalatok többségének székhelye Budapesten van. Ennek megfelelően a kivitelezés alatt álló építmények generálköltségvetési értékének 65,8 százalékára budapesti vállalat kötött fővállalkozói szerződést. A kivitelezés alatt álló építményeken dolgozó építőipari munkáslétszámnak 1957. szeptember 30-án 64,6 százalékát budapesti vállalat foglalkoztatta. Emiatt a budapesti vállalatok építőipari munkásainak jelentős hányada rendszeresen vidéken dolgozik.

26. tábla

A budapesti székhelyű állami építőipari vállalatok építőipari munkáslétszáma

Időpont	Összesen	Ebből: vidéki munkahelyen dolgozik	
		fő	százalék
1955. október hó végén	39 676	20 046	50,5
1956. szeptember hó végén	42 220	18 666	44,2
1957. szeptember hó végén	54 072	28 045	51,9

Egyes budapesti vállalatok különösen sok vidéki munkahelyre vonultak fel. Így például a 31. sz. Állami Építőipari Vállalat 25, az 1. sz. Mélyépítő Vállalat 18, a Betonútépítő Vállalat 23, az Aszfaltútépítő Vállalat 18, a Közlekedésépítő Vállalat 16, az ÉM Villanyszerelő Vállalat pedig több, mint 40 helységben végez építőipari munkát.

Több városban egész sor építőipari vállalat tevékenykedik egyidőben. Így például Miskolcon dolgozik a helyi építőipari vállalatokon kívül többek között a Bányászati Építő Vállalat, a Közúti Hídfenntartó Vállalat, az ÉM Gyárkéményépítő Vállalat, az ÉM Villanyszerelő Vállalat, az Ipari Villanyszerelő Vállalat, a Könnyűipari Gyárfelszerelő Vállalat, a Betonútépítő Vállalat, a 6. sz. Mélyépítő Vállalat, a 21. sz., a 23. sz. és a Szabolcs megyei Állami Építőipari Vállalat. A Miskolcon építkező vállalatok száma eléri a 20-at. Hasonlóképpen sok vállalat vonult fel Kazincbarcikára, Szolnokra, Tatabányára és más városokba.

Az említett jelenségek területileg is szétforgácsolják az állami építőipar erőit. A nagy távolság miatt megnövekedő felvonulási költségek, a keresztépítkezések kedvezőtlenül hatnak az építkezési költségekre is.

*

A cikk elsősorban a folyamatban levő építkezések összeírásából nyert adatok ismertetésére szorítkozott és nem tért ki ezeknek mélyebb elemzésére, az okok és következtetések részletes kifejtésére. Az ismertetett adatok azonban így is mutatják az elmúlt évek beruházási politikájában elkövetett hibákat és tervszerűtlenségeket. E kedvezőtlen tünetek az ellenforradalom következtében fokozódtak, mindenek előtt fokozódott az erők szétforgácsolódása.

Az adatok vizsgálata azonban sok kedvező jelenségre is rámutat, melyeknek teljes hatása csak a jövőben, talán már az 1958. szeptember végén folyamatban levő építkezések összeírásánál lesz észlelhető. Ilyen

kedvező jelenség, hogy 1957-ben lényegesen kevesebb új építkezést kezdtek meg, mint 1956-ban, s így várható, hogy csökkenni fog a befejezetlen építkezések állománya. Kedvező a lakásépítkezések részarányának emelkedése is.

Remélhetőleg nemsokára a statisztikai adatok is tükrözni fogják az országgyűlés idei első ülészakán a tervvitában az építkezések koncentrálására vonatkozóan elhangzottak hatását. A vitában felszólaló Apró elvtárs kifejtette azokat az irányelveket, amelyeknek betartása az építőipar erőinek szétforgácsolódását megszüntetheti és az építkezések befejezetlen állományát csökkentheti.

„Uj építkezést csak akkor lehet elkezdni — mondotta Apró elvtárs —, ha azt a Tervhivatal és a Gazdasági Bizottság úgy ítéli meg, hogy népgazdaságilag hasznos. Az az elképzelésünk, hogy kiválogatjuk az ilyen beruházásokat, s befejezésükre vonatkozó időpontot a kormány jóváhagyja, s az országban levő anyagot, munkaerőt és pénzt elsősorban ezek gyors befejezésére használjuk fel. Így akarunk véget vetni a régi beruházási politika hibáinak és elérni, hogy ne húzódjanak el évekig az építkezések, az ország ne legyen tele elkezdett vagy negyedrészen megépített gyárakkal, üzemi részekkel“.

OHRENSTEIN LÁSZLÓ—OROSZ LÁSZLÓ:

A BÁNYÁSZAT 1957. ÉVI TEVÉKENYSÉGE

Az 1957-es esztendő a bányászatban, miként az ipar más területén is, az ellenforradalom okozta nehézségek és zavarok jegyében köszöntött be. Az előző év utolsó két hónapjában a bányákban alig volt termelő munka. Egyes üzemekben még a szükséges fenntartási munkálatokat sem végezték el, aminek következtében több értékes munkahely teljesen tönkrement. A nehézségeket fokozta, hogy nagymértékben csökkent a bányászat munkáslétszáma. Különösen a szénbányászatban, ahol a munkáslétszámnak alig több, mint egyharmada volt csak letelepítve (kolonizálva). A rendszeres termelőmunka december második felében indult meg, s ettől kezdve a termelés egyenletesen növekedett. A termelés megindításakor a munkahelyek elhanyagolt állapota, s az erősen érezhető munkaerőhiány miatt a termelés várható alakulását és a bányák rendbehozatalát illetően igen pesszimista hangulat alakult ki. A valóságos helyzet hiányos ismeretének tudható be, hogy az 1957. évi széntermelési előirányzatot, illetve az import-tervet többször módosítani kellett. 1956 decemberében például az 1957. évi termelési tervet 14,5 millió tonnában akarták megállapítani, s kb. 3,5 millió tonna szén behozatalával számoltak. Ezzel szemben a tényleges termelés 21,2 millió tonna volt. A termelés növekedésének megfelelően a szénbehozatal jóval a tervezett alatt maradt.

A bányászat munkájának helyes értékeléséhez meg kell vizsgálnunk, hogy milyen volt a népgazdaság fűtőanyagellátása az 1957. év folyamán. Mielőtt azonban erre rátérnénk, érdemes röviden áttekinteni az előző, az 1956. év fűtőanyagellátását.

Az 1956. évi népgazdasági tervben előírt széntermelés már az év elején kevésnek bizonyult. Így a szénbányászatnak már az I. félévre 300 000 tonnás túlteljesítést kellett elérnie (a tényleges túlteljesítés 350 000 tonna volt). Az egyre növekvő igények kielégítése céljából a II. félévre újabb 300 000 tonnás terven felüli termelésre volt szükség. Mindez hatalmas erőfeszítést követelt a bányászattól, ami természetesen hátrányos következményekkel is járt. A többletermelés érdekében sok esetben a feltárási-előkészítési és karbantartási munkálatokat elhanyagolták, a vasárnapi termelőműszakok beiktatásával a bányászok pihenő idejét vonták el stb. A pótfeladatok teljesítése — a könnyebb hozzáférhetőség miatt — túlnyomórészt a gyengébb fűtőértékű szénfélésegekből történt. Ebből adódott, hogy a fogyasztói készleteket mindinkább a gyengébb minőségű szénfajtákból tudták csak fel-

tölteni, sőt a készletek teljes feltöltését még ezekkel az alacsonyabb fűtőértékű szenekkel sem sikerült megvalósítani.

1956. november—decemberben amikor, a termelés minimálisra csökkent, központi szénelosztásra gondolni sem lehetett. A bányák termelésüket vagy maguk felhasználták, vagy saját belátásuktól függően értékesítették. A szénfogyasztó szektorok amúgyis alacsony készletei tovább csökkentek. A novemberben, de különösen decemberben megindult nagyarányú szénimporttal is csak a legminimálisabb igényeket (a gázgyárak, a villanytelepek, a kórházak, a sütőüzemek stb. szükségleteit) lehetett kielégíteni. A szénbehozatal mellett komoly segítséget jelentett az energiahiány enyhítésében, hogy a baráti országok — elsősorban Csehszlovákia — a korábbi időszakoknál jóval több villamosenergiát bocsátottak rendelkezésünkre. November és december hónapban a baráti országokból közel 100 millió kWó villamosenergiát vételeztünk. Ez a mennyiség az 1955. évi vételezésnek az 50 százalékát teszi ki.

A december második felében meginduló termelés lehetővé tette a minimálisra csökkent fogyasztói készletek fokozatos feltöltését, az ipar termelésének megindítását. Az 1957. év eleji kb. 800 000 tonnás összes fogyasztói készlet az év végére 2 100 000 tonnára nőtt. Ehhez a 21 200 000 tonnát kitevő széntermelés mellett — a korábbi évek 800—900 000 tonnás szénimportjával szemben — a 2 200 000 tonnás szénbehozatal is hozzájárult.

A kőolajiparban a szénbányászathoz hasonlóan igen súlyos volt a helyzet. Nemcsak arról volt szó, hogy az iparágak el kell érnie vagy túl kell haladnia egy megállapított szintet, hanem főleg arról, hogy felülvizsgálják a mezők műszaki állapotát, és olyan termelési szintet állapítsanak meg, amely továbbra is életképes, illetve termelőképes teszi a mezőket. Ez nem volt könnyű feladat, s mint ezzel a későbbiek folyamán még foglalkozni fogunk, nem is ment egyik napról a másikra.

Az olajbányászat nagy erőfeszítései ellenére sem tudta fedezni az ország szükségletét. A hazai termelés a szükségletnek kb. 40 százalékát fedezte. A többit a Szovjetunióból és Bulgáriából biztosította a külkereskedelem.

1. tábla

Az 1957. évben feldolgozott nyersolaj megoszlása származás szerint

Megnevezés	Tonna	Százalék
Délzalai	242 037	15,0
Alföldi	12 675	0,8
Nagylengyeli	361 982	22,4
Osztrák	255 242	15,8
Bulgár	88 114	5,5
Tujmázi (Szovjetunió)	653 028	40,5
<i>Összesen</i>	<i>1 613 078</i>	<i>100,0</i>

A több mint egy millió tonnás nyersolajimport is kevésnek bizonyult, s a fűtőolajszükséglet fedezésére majdnem 150 000 tonna fűtőolajat kellett behozni. Bár ez a mennyiség már fedezte az ipar, a mezőgazdaság, a közle-

kedés szükségleteit, év közben zökkenők voltak az ellátásban, főleg a fűtőolajellátásban. Ez a fűtőolajigény őszi, kampányszerű növekedésével volt kapcsolatban. Az iparvállalatok ugyanis nyáron —, amikor a kőolajipar nagy fűtőolajkészletekkel rendelkezik — nem szerzik be téli szükségletüket vagy annak legalább egy részét. A kőolajfeldolgozó ipar tárolótér hiányában a készleteket nem tudja tartalékolni, s így kénytelen télen, a gazdaságosságot figyelmen kívül hagyva több fűtőolajat lefejtetni.

A bányászatnak az 1957. év folyamán nemcsak a termeléshez szükséges fűtőanyagot kellett biztosítani és a fogyasztók készleteit feltölteni, hanem emellett foglalkoznia kellett a következő évek termelési feltételeinek biztosításával is. Ezt a feladatot egyrészt a kutatási tevékenység fokozásával, másrészt a beruházások útján kellett elvégezni.

E feladatok megoldása során elsősorban a kutatások terén értek el jelentős eredményeket. A kutatások mennyiségileg, minőségileg és eredményesség szempontjából is — a korábbi évekhez képest — kielégítőek voltak.

A kőolajbányászatban például kutatófúrási tevékenységre az 1956. évi 169 millió forinttal szemben 267 millió forintot fordítottak. Az egyéb ásványkincskutatások terjedelme az 1956. október—november hónapban bekövetkezett veszteségeket és visszaeséseket figyelembe véve kielégítőnek mondható. A fúrások folyóméterben mért hossza a szén-, érc- és vegyes-ásvány-kutatásoknál az elmúlt években a következőképpen alakult:

Év	Fm
1950.	52 000
1951.	71 000
1952.	89 000
1955.	131 000
1956.	142 000
1957.	135 000

Bár a kutatások folyóméterben mért hossza (az ún. kutatási folyóméter-hossz) az elmúlt három évben nagymértékben növekedett, újabb területek feltárására az 1957. évet megelőzően alig került sor. A kutatófúrások zömét (70—80 százalékát) még 1955-ben is a már működésben levő, hiányosan megkutatott bányák utólagos, részletes megkutatására kellett fordítani. Erre szükség volt, mert a bányászati kutatások a felszabadulás után, de még az ötéves terv első éveiben is mind minőségben, mind mennyiségben sok kívánnivalót hagytak maguk után. Az utóbbi 4—5 évet kivéve az ásványvagyon-készletről megbízható becslések nem álltak rendelkezésre. A bányászati beruházások sokszor kellő földtani ismeretek nélkül indultak, s így az aknák mélyítése közben keletkeztek előre nem látott akadályok, illetve utólag derült ki, hogy a tényleges szénvagyon a tervezettnél jóval kisebb (például a Középdunántúli Szénbányászati Tröszt területén Dudaron, Balinkán, a Borsodi Szénbányászati Tröszt területén a Fekete völgyi I. lejtaknánál, a Komlói Szénbányászati Tröszt területén Zobákon stb.) vagy pedig, mint a kőolajbányászatban, a korábbi felületes kutatás károsan befolyásolta a termelést.

Az ásványvagyon megkutatottságának hiányos voltát mutatja a 2. tábla (1955. január 1-i állapot).

2. tábla

A megkutatott ásványvagyon és az 1955. évi termelés

Megnevezés	Az A + B kategória az összes kategó- rizált készlet százalékában*	Az 1955. évi termelés	
		az összes kategórizált készlet	az A + B kategória
százalékában			
Feketeszen	9,57	0,89	9,25
Tata—Dorogi terület	29,97	1,54	5,15
Egyéb barnaszén	11,27	1,28	11,40
Lignit	15,43	0,68	4,41
<i>Összes szén</i>	<i>16,01</i>	<i>1,13</i>	<i>7,40</i>
Barna vasérc	1,56	5,22	331,12
Pátvasérc	8,17	0,24	298,00
Bauxit (Bayer 7-nél magasabb modulusu)	56,73	2,94	5,18
Bauxit (Pirogén 2,6—7 modulusu) ..	44,44	0,88	1,97
Kőolaj	6,53

* Az ásványi nyersanyagkészletek meghatározásának pontossága az azokat határoló bányavágatok, fúrások és egyéb kutató létesítmények számától és megbízható kivitelétől függ. A megkutatottság, illetve a készlet hitelességi foka szerint készletszámítási módszerünk három kategóriát különböztet meg A, B, C jelzéssel. (Az A kategória A₁ és A₂, a C kategória C₁ és C₂ csoportokra oszlik, a B kategórián belül külön csoportosítás nincs.) Az A kategóriájú készletek bányavágatokkal vagy fúrásokkal fel vannak tárva. A készletek mind egészében, mind részletében ismertek. Ezek a bányanyitáshoz szükséges műszaki tervek elkészítésére és a beruházások megállapítására szolgálnak. A B kategóriájú készletek bányatelepítési tervek kidolgozására, ha pedig emellett A kategóriájú ásványvagyon is van, műszaki tervek készítésére, a bányanyitáshoz szükséges beruházások megállapítására stb. szolgálnak. A B kategóriájú készletek megállapítása minőségileg és mennyiségileg a lehetséges pontossággal történik.

Az 1957. év folyamán végzett kutatások hossza 295 000 folyóméter volt. Ebből a szénkutatás 126 000, az olajkutatás 160 000, az érckutatás 6000 és a vegyesásványkutatás hossza 3000 folyóméter volt.

A szénkutatásnál a feketeszen, a minőségi barnaszén, valamint a lignit-területeken 1956-hoz képest a fúrési folyóméterhossz növekedett, ugyanakkor az egyéb barnaszén, valamint az érc- és vegyesásvány-területeken végzett fúrások folyóméterhossza csökkent. Az 1957. évben mélyített fúrásoknak több, mint 40 százaléka már új területekre jutott, ami az ásványvagyon készletet tovább növelte.

Az 1957. évi kutatások (szén, érc, vegyesásvány) folyóméterhosszának megoszlása az alábbi volt:

Megnevezés	Százalék
Működő bányák területén	48
Épülő bányák területén	9
Tervezett bányák területén	33
Egyéb területen	10

Összesen 100

Tovább folytatódott a reménybeli vagy feltételezett készletek kategórizálása is. Az összes kategórizált készlet — előzetes adatok szerint — két év alatt a szénél 24,8 százalékkal, a bauxitnál (7-nél nagyobb modulusú) 20,7 százalékkal emelkedett. Ugyanakkor a barnavasérc-készlet 12, a 2,6—7 modulusú bauxit pedig 8,5 százalékkal csökkent. A kutatások eredményeként természetszerűleg nőtt az egy főre jutó ásványvagyon-készlet mennyisége is.

A kutatási és fúrési tevékenység a kőolajiparban az 1957. évben az alábbiak szerint alakult:

A tevékenység megnevezése	Teljesítmény
Kutató fúrás	139 773 m
Feltáró fúrás	4 858 m
Szerkezetkutató fúrás	15 972 m
Összes fúrás	160 603 m
Befejezett kutak	113 db
Rétegvizsgálatok	513 db
Szeizmikus terítés*	4 027 db

* Egy műszer-állásból terített geofonokkal (földrengést észlelő készülék) egy irányból végzett robbantás felvétele.

A szeizmikus kutatócsoportok nagy területen végeztek méréseket. Az év elején három szeizmikus-kutatócsoport kezdett munkához. Az egyik csoport Furta környékén, a második Baja déli részén, a harmadik pedig Tótkomlós és Pusztaföldvár közelében. Az év folyamán még három kutatócsoport állt munkába Nagylengyel, Lovászi, Szilágy környékén. Szeizmikus mérések folynak továbbá Csesztreg, Bajcsa és Babócsa környékén, Szentgotthárd és Nádasd között.

A geológiai kutatás területén is jelentős eredményeket értek el.

Több új területen — Bajcsa, Tatárülés, Törtel, Tótkomlós, Görgeteg-Babócsa, Szolnok — tártak fel olajat, illetve gáztadó kutakat. Jelentős volt Nagylengyelben az olajos területen kívül telepített fúrások eredménye. Nagylengyeltől északi irányban két fúrásból is kaptak olajat. Ezek a fúrások az eddigi olajos területtől teljesen független, új olajtartalmú mezozoóskréta-mészövet tártak fel. A mező nyugati részén szintén találtak olajat az ismert olajos területtől 800—900 méter távolságban. Bár ezek az eredmények is jelentősek, nem olyan biztatók, mint a mező északi részén eszközölt fúrások. A másik értékes kutatási eredményt a kabai szerkezeten érték el, itt a 2. sz. fúrás 1810—1813 méter mélységben 120 000 köbméter éghető gázt és 13 köbméter benzinpárlatot adott naponta. Ezzel új, jelentősnek ígérkező földgáz vagy olaj-földgáz területet fedeztek fel a Nagyalföldön. Eredményes kutatások folytak még Nádudvar és Furta környékén.

Nem vezettek eredményre a kutatások Nagykőrös vidékén, Jászkarajenő, Tótkomlós környékén, Zalaháshegy, Barabásszeg, Szilvágy területén, és a Kisalföldön.

Az 1957. évben kezdődött meg a Kisalföldön a Bük-i terület felderítő kutatása, továbbá folytatódtak a demjéni területen a szerkezetvizsgáló sekélyfúrások. A Budafa-Lovászi mezőkön annak tisztázása folyt és folyik, hogy a jelenlegi olajat adó rétegek alatt más rétegekben is található-e olaj. Ezért itt a jelenleg termelő szinttájuk alatti mélyebb szintek feltárására és az alapegység felkutatására irányuló tevékenység folyik.

1957-ben elég széleskörű kutatási és fúrési tevékenységet folytattak. Meg kell azonban jegyezni, hogy az átlagos fúrési mélység növekedése és a fúrások szétszórtsága kedvezőtlenül befolyásolta a kutatási tevékenységet.

Az 1957. évi beruházási keret a bányászatban az előző évinél lényegesen alacsonyabb volt, így az 1957. évi beruházási eredmények sem túlságosan jelentősek. A rendelkezésre álló beruházási összeg szűkös volta miatt a bányászat szempontjából egyes fontos létesítmények, mint például a Hosszú-

hetényi akna és osztályozó építését le kellett állítani. A szénbányászatban egyébként igen kevés volt az 1957. év folyamán belépő új létesítmény. Mindössze két külfejtésű üzem kezdte meg a széntermelést. Ezenkívül két új akna — bár azok építése jelenleg is tart — adott kisebb szénmennyiséget. Ezzel szemben az elmúlt évben megtörténtek az előkészületek a már eddig is ismert és megkutatott, viszonylag kisebb beruházást igénylő, de jelentős szénvagyonot biztosító meddőhányók kitermelésére. A meddőhányói termelés üzemeltetésére és a még fel nem tárt meddőhányók felkutatására megszervezték a Széntermelő és Dúsító Vállalatot.

Ezek után vizsgáljuk meg részletesebben a két legnagyobb bányászati iparágnak: a szénbányászatnak és a kőolaj- és földgázkitermelésnek 1957. évi munkáját.

SZÉNBÁNYÁSZAT

A szénbányászat a termelési előirányzatot 3,7 százalékkal (750 000 tonnával) túlteljesítette; a széntermelés mintegy 600 000 tonnával volt több, mint az 1956. évben. Az átlagos napi termelés a januári 47 850 tonnáról decemberre 76 839 tonnára emelkedett. A szénbányászat a december havi termelési szintet egyenletes fejlődéssel érte el. Megszűnt az egyes hónapokon belüli, a korábbi évekre annyira jellemző termelésingadozás. Megszűnt a hóvégi hajrá, de megszűnt a vasárnapi termelő munka is. Ennek következtében a vasárnapi műszakokat teljes egészében a bányák állapotának megjavítására, fenntartására lehetett fordítani.

A termelés alakulása trösztönként

3. tábla

Megnevezés	Átlagos napi termelés tonnában					
	1949.	1955.	1956. I—III. negyedév	1957.	1957. év 1956. I—III. negyedév százalé- kában	1957. IV. negyedév 1956. I—III. negyedév százalé- kában
Komlói Szénbányászati Tröszt	1 370	4 180	4 404	3 830	87,0	98,6
Pécsi Szénbányászati Tröszt	3 210	4 560	4 633	3 611	77,9	89,4
Dorogi Szénbányászati Tröszt	5 540	6 570	6 550	5 635	86,0	99,8
Pilisi Szénbányák						
Tatabányai Szénbányászati Tröszt	8 970	14 470	15 165	13 344	88,0	97,9
Oroszlányi Szénbányák						
Borsodi Szénbányászati Tröszt	6 500	9 930	11 176	10 200	91,3	101,5
Középdunántúli Szénbányászati Tröszt	3 090	8 140	8 683	8 615	99,2	105,2
Nógrádi Szénbányászati Tröszt ...	5 630	10 250	10 826	10 172	94,0	98,0
Ózdvidéki Szénbányászati Tröszt ..	2 570	3 390	3 555	2 799	78,7	89,0
Mátravidéki Szénbányászati Tröszt	470	4 930	5 147	5 028	97,7	103,1
Várpalotai Szénbányászati Tröszt..	1 970	6 030	6 932	6 034	87,0	95,2
Hidasi Szénbányák						
<i>Összesen</i>	39 320	72 450	77 070	69 268	89,9	98,6

Az összes termelésnek mintegy 20 százalékát adó Középdunántúli és Mátravidéki Szénbányászati Tröszt termelése az elmúlt év folyamán elérte, illetve megközelítette az 1956. I—III. negyedévi szintet. Ezzel szemben

jelentős a lemaradás a Pécsi és az Ózdvidéki Szénbányászati Trösztnél (22, illetve 21 százalék). Ebből adódik, hogy az egyes szénfajták termelésének fejlődése is különböző volt.

Az 1957. évben a széntermelés a gyengébb minőségű szénfajták felé tolódott el.

4. tábla
A kitermelt szén megoszlása fajták szerint (százalék)

Megnevezés	1952.	1955.	1956.	1957.
	évben			
Feketeszén	9,3	12,1	11,5	10,7
Minőségi barnaszén ...	21,7	16,9	15,5	14,4
Egyéb barnaszén	57,0	55,9	57,3	58,9
Lignit	12,0	15,1	15,7	16,0
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

Egyrészt az alacsonyabb fűtőértékű szénfajták arányának növekedése, illetve a minőségi szenek, az ún. alapszenek termelési arányának csökkenése, másrészt az egyes medencékben termelt szén minőségének tényleges romlása miatt (például a Pécsi Szénbányászati Trösztnél az 1956. évi 4525 kalóriáról 4381 kalóriára, a Nógrádi Szénbányászati Trösztnél 2912 kalóriáról 2800 kalóriára) csökkent az átlagos fűtőérték.

Átlagos fűtőérték

Év	Kalória/kilogramm
1952.	3580
1953.	3455
1954.	3417
1955.	3425
1956.	3401
1957.	3315

A termelés egyenletes növekedése mellett a szénbányászat műszaki helyzete is jelentős mértékben javult. A legfontosabb műszaki-gazdasági mutatók jórészenek színvonala elérte vagy megközelítette a korábbi évek értékeit, annak ellenére, hogy az év elején igen kedvezőtlen volt a helyzet. Például a frontfejtések¹ homlokhossza 1956. október és 1957. január között mintegy 3000 folyóméterrel csökkent. Ugyancsak csökkent a kamrafejtések² homlokszélessége is (1200 folyóméterrel).

A fejtési homlokhossz január óta dekádról dekádra rendszeresen növekedett (például január első és február második dekádja között a homlokhossz-növekedése mintegy 1600 folyóméter).

A működő frontfejtések³ darabszáma és redukált (átlagos) homlokhossz-

¹ Frontfejtésnek nevezzük azokat a fejtéseket, amelyeknél a főté-irányítás (tömedékelés, omlasztás) rövid időközönként egy-két fogásból álló ciklusonként, tehát lényegében folyamatosan történik. A frontfejtés tömegfejtési módszer, mivel a frontfejtések átlagos homlokhossza kb. 60 folyóméter, s így egy frontfejtésen egy műszakban kb. 15 főt dolgozik.

² Kamrafejtésekhez azokat a fejtéseket sorolják, amelyeknél a főtéirányítás nagyobb időközökben, több ciklusban (rendszerint egész ciklussorban), azaz szakaszosan történik. Egy kamrafejtés egy műszakban átlagosan 3 főt foglalkoztat.

³ Működő fejtési munkahelynek kell tekinteni azon munkahelyeket, amelyek termelésre teljesen elő vannak készítve, gépi berendezéssel és energiával teljesen el vannak látva, megfelelnek a biztonsági szabályoknak és ott termelőmunka folyik.

sza, valamint a tartalék frontfejtések⁴ száma és homlokhossza már a második negyedévben túlhaladta az 1956. évi csúcs-szintet. A frontfejtések átlagos homlokhossza jelenleg is — mint a korábbi években — kb. 68 folyóméter. A kamrafejtések homlokhossza — annak ellenére, hogy darabszámuk mintegy 30 százalékkal gyarapodott — az 1956. évi szinttől még messze elmaradt. Ez azt jelenti, hogy a kamrafejtések elaprózódtak.

A munkahelyi homlokhossz növelése, a munkahelyi kapacitás bővítése a széntermelésnek igen fontos követelménye. Részben az e téren elért eredmények tették lehetővé a több mint 21 millió tonnás termelési szint elérését.

5. tábla

A munkahelyi homlokhossz fejlődése

Megnevezés	Front-	Kamra-	Összes
	fejtések homlokhossza (fm)		
1956. szeptember vége	13 711	4664	18 375
1957. január vége	9 247	2933	12 180
március vége ..	11 498	3459	14 957
június vége	13 118	3781	16 899
szeptember vége	14 337	3882	18 219
december vége .	14 259	4134	18 393

A zavartalan termeléshez szükséges fejtési homlokhossz megteremtése csak az elővájások fokozása révén volt megvalósítható. Az elővájások napi átlagos műszak teljesítése a következőképpen alakult:

Elővájási műszakarány

Időszak	Százalék
1949.	11,9
1952.	11,6
1955.	11,0
1956. I—III. negyedév	10,3
1957. január	10,6
február	11,9
március	12,1
II. negyedév	12,5
III. negyedév	11,6
IV. negyedév	11,5

Az elővájási műszakszám emelkedett, a teljesítmény azonban csökkent. Az 1957. évet megelőző években 1300—1400 szénelővájáson átlagosan havonta kb. 50 folyóméter vágatot hajtottak ki. A jelenlegi mintegy 1200 elővájáson havi átlagban 45 folyóméteres eredményt értek el.

⁴ *Tartalékfejtési munkahelyek* azok a munkahelyek, amelyek gépi berendezéssel nincsenek ellátva, de termelés céljaira elő vannak készítve, el vannak látva energiával, biztosító vezetékkel és megfelelnek a műszaki szabályoknak, vagyis olyan állapotban vannak, hogy azokban a termelőmunka két-három napon belül megkezdhető.

A széntermelés megoszlása termelési folyamatok szerint (százalék)

6. tábla

Időszak	Front-fejtés	Kamra-fejtés	Együtt	Szén-elővájás	Külfejtés	Egyéb	Összesen
1949.	24,9	43,0	67,9	28,2	—	3,9	100,0
1952.	34,6	32,1	66,7	27,3	1,6	4,4	100,0
1955.	38,7	28,5	67,2	25,7	2,7	4,4	100,0
1956.*	39,0	29,2	68,2	22,8	4,7	4,3	100,0
1957.	39,2	27,3	66,5	22,6	6,8	4,1	100,0

* I—III. negyedév átlaga.

A külfejtésből származó szén aránya az 1955. évi 2,7 százalékkal szemben megközelítette a 7 százalékot.

A fejtési és az elővájási termelés közötti arány a korábbi évekkal, továbbá az 1957. év első hónapjaival szemben a fejtési művelés felé tolódott el. A fejtésből származó termelés aránya a második féltől kezdve 70 százalék körül van. A fejtési termelésen belül is a frontfejtés aránya nőtt, a kamrafejtések termelési aránya pedig csökkent. Az arányeltolódás vizsgálata elsősorban gazdaságossági szempontból jelentős. A külfejtésű széntermelés arányának növekedése, a mélyművelésű széntermelés arányának csökkenése önmagában is munkatermelékenység-növelő és önköltségcsökkentő tényező (a gépesítés következtében magas a teljesítmény, kevés a munkaerőszükséglet, alacsony az anyagköltség, fenntartást alig igényel stb.). A mélyművelésű termelésen belüli arányeltolódások — a frontfejtések felé — is befolyásolják a munkatermelékenység és az önköltség alakulását.

Ez azonban még más szempontból is jelentős. A frontfejtésekhez kevesebb szakmunkás szükséges, mint a kamrafejtésekhez vagy a szénelővájásokhoz. Ennek különösen olyan bányáknál van jelentősége, amelyeknél nagy a munkaerővándorlás.

Egyes műszaki-gazdasági mutatók alakulása

7. tábla

A mutató megnevezése	1953.	1954.	1955.	1956.*	1957.			
					I.	II.	III.	IV.
					negyedév			
Gépi jövesztés részaránya (%) ...	1,01	0,59	0,88	1,20	0,55	0,59	0,34	0,41
Munkahelyi gépi rakodás részaránya (%)	1,60	0,98	1,77	4,72	5,20	5,50	5,00	4,60
Munkahelyi gépi szállítás részaránya (%)	50,72	50,28	49,93	51,45	50,10	54,40	52,10	52,20
Frontfejtések előrehaladási sebessége (fm/nap)	1,09	1,08	1,11	0,87	0,97	0,97	0,98
Szénelővájások előrehaladási sebessége (fm/nap)	1,88	1,90	1,97	1,79	1,84	1,76	1,78

* I—III. negyedév átlaga.

A gépi jövesztés aránya az előző évek szintjét sem éri el. A gépi jövesztés alacsony színvonalának — amellet, hogy a bányák a meglévő gépek üzemeltetésével sem törődnek — egyik legfőbb oka, hogy a rendelkezésre

álló jövesztőgépek a 6—7 éve folyó kísérleti idő alatt elavultak, tönkrementek. A hazai bányászati viszonyoknak legjobban megfelelő típusokat ez ideig még nem alakították ki.

Az előző évekhez képest fokozódott az egyik legnehezebb munkafolyamat, a munkahelyi rakodás gépesítése. Ez a fejlődés tulajdonképpen az 1955. év utolsó hónapjaiban indult meg, amikor a szénbányászat a hazai geológiai adottságoknak legjobban megfelelő kb. 70 darab kis rakodó gépet kapott. A *Kóta*-féle, a *Simoncsics*-féle kis rakodó gépek igen jól beváltak, és a bányászok szívesen használják.

Fejlődött a munkahelyi szállítás gépesítése is. A munkahelyi szállítás 50 százalékos gépesítése már igen jelentősen megkönnyíti a bányászok munkáját.

Igen nehéz feladatot kellett megvalósítani a szénbányászatnak a bányák állapotának megjavításával. Mint ismeretes 1956 novemberében a bányák állapota jelentős mértékben leromlott. Ennek következtében — főleg az év első hónapjaiban — a fenntartási munkákat jelentősen növelni kellett.

A fenntartási műszakok arányának alakulása

Időszak	Százalék
1955.	13,3
1956. I—III. negyedév	13,3
1957. I. negyedév	15,1
II. negyedév	13,2
III. negyedév	12,9
IV. negyedév	12,7

A fenntartási műszakok aránya legmagasabb volt 1957. első negyedévében. Ez az arány a második negyedévtől fokozatosan csökkent. Ez azt jelenti, hogy a bányák állapotának rendbehozatala lényegében a második negyedévben fejeződött be. A harmadik és negyedik negyedévben a fenti adatok szerint kevesebb műszakot fordítottak fenntartásra. Ez azonban csak látszólagos, mert a kevesebb fenntartási munkát igénylő, tartósan (korszerűen) biztosított vágathossz aránya 28 százalékra nőtt. Ezt bizonyítja az is, hogy az 1000 folyóméter nyitott vágathosszra jutó napi fenntartási műszakszám 1955-ben 8,1, 1956. I—III. negyedévben 7,8, 1957. I. negyedévben 8,2, 1957. III. negyedévben pedig már 6,7 volt.

Főleg az első negyedévi nagyobb fenntartási igény következtében a szénbányászatban felhasznált fontosabb anyagokból a fogyasztás a korábbi évekhez képest megnövekedett.

8. tábla

Fontosabb anyagok fogyasztásának alakulása

Időszak	10 tonna szén termeléséhez felhasznált		
	bányafa (m ³)	robbanóanyag (kg)	villamosenergia (kWó)
1956. I—III. negyedév	0,321	1,77	210,9
1957. év	0,334	1,84	229,6

Eredményeket ért el a szénbányászat a korszerű biztosítás terén is. Az összes korszerűen (tartósan) biztosított vágathossz az összes nyitott vágathossz százalékában az 1953. év végén 13,8, az 1955. év végén 16,9, az 1956. év III. negyedéve végén 21,4, az 1957. év végén pedig 28,3 százalék volt.

Ezek után nézzük meg, hogyan alakult a munkatermelékenység az elmúlt év folyamán. Itt két szempontot kell figyelembe venni. Először azt, hogy a munkahelyi kapacitás növelése végett különösen az év első felében fokozni kellett a kevesebb szén adó elővájási tevékenységet, továbbá a bányák állapotának rendbehozatala végett az első negyedévben végzett nagyobb arányú fenntartási munka következtében a fejtéseket csak kisebb mértékben lehetett telepíteni. Másodszor figyelembe kell venni azt is, hogy sok gyakorlott munkaerő távozott el a szénbányászatból. A helyükre beállított nagyszámú új munkaerő a megfelelő gyakorlat megszerzéséig jóval alacsonyabb teljesítményt ért el, mint a gyakorlott bányászok.

A műszakteljesítmény alakulása

9. tábla

Időszak	Egy műszakra jutó széntermelés (kg)	Eltérés (\pm) 1949. évhez képest (kg)
1949. év	779	—
1955. év	926	+147
1956. I—III. negyedév	967	+188
1957. I. negyedév	758	— 21
II. negyedév	917	+138
III. negyedév	948	+169
IV. negyedév	968	+189

A negyedik negyedév teljesítménye — mint a 9. táblából is látható — túlhaladta az 1956. I—III. negyedévének szintjét. Meg kell azonban említeni, hogy az 1957. évi teljesítmény-értéket bizonyos mértékben a külfejtési termelésű szén magasabb aránya is javította.

Mivel a szénbányászat a legmunkaigényesebb iparágak egyike, helyesen járunk el, ha a teljesített munkaidő hasznosságát is elemezzük. Ezért tehát az egy műszakra jutó szén abszolút mennyisége mellett az egy műszakra jutó millió kalóriában kifejezett fűtőérték alakulását is meg kell vizsgálnunk. Ezt a mutatót két tényező befolyásolja: a) az egy műszakra eső széntermelés tényleges mennyisége, b) a kitermelt szén átlagos fűtőértéke.

Az egy műszak alatt termelt kalóriamennyiség alakulása

10. tábla

(millió kalória)

Megnevezés	1956. III.	1957. IV.	1957. IV. negyedév 1956. III. negyedév százalékában
	negyedév		
Komlói Szénbányászati Tröszt	2969	3068	103,3
Pécsi Szénbányászati Tröszt	3537	3173	89,7
Pilisi Szénbányák	2470	2516	101,9
Dorogi Szénbányászati Tröszt	3205	3417	106,6
Tatabányai Szénbányászati Tröszt	4082	3895	95,4
Oroszlányi Szénbányák	6030	5337	88,5
Borsodi Szénbányászati Tröszt	2463	2536	103,0
Középdunántúli Szénbányászati Tröszt	4120	4290	104,1
Nógrádi Szénbányászati Tröszt	3109	2824	90,8
Ózdi Szénbányászati Tröszt	2252	2164	96,1
Mátravidéki Szénbányák	2260	2261	100,0
Várpalotai Szénbányászati Tröszt	4384	3470	79,2
Hidasi Szénbányák	2439	2369	97,1
Összesen	3250	2223	99,2

Az előbbieken említettük, hogy a munkatermelékenység növekedését némileg akadályozta, hogy nagyszámú gyakorlatlan munkaerőt állítottak munkába. Az 1957. évben januártól-decemberig a munkáslétszám 12 500 fővel növekedett, s megközelítette a 99 000 főt. Természetesen a szükséges munkaerőlétszám kialakítása nem volt egyforma a trösztöknél. Egyes trösztöknél létszámfelesleg mutatkozott, ugyanakkor más helyeken például Pécsen még mindig jelentős a munkáshiány. A korábbi évekhez képest azonban a munkaerővándorlás lényegesen kisebb volt. Míg 1955-ben, valamint 1956. I—III. negyedében az állományból töröltek száma az állományba felvettek létszámának 96, illetve 97 százalékát tette ki, addig ez a mutató 1957. első 11 hónapjában 73 százalékot tett ki. Ehhez a bányászok részére megépített mintegy 10 000 lakás, továbbá az 1957. év elején végrehajtott béremelés és bérarányosítás is hozzájárult.

KŐOLAJ- ÉS FÖLDGÁZKITERMELÉS

1957. január első felében az energiahiány akadályozta a kőolaj és a földgáz termelését. Mindössze 4,2 MW villamosenergia-teljesítmény állt a zalai vállalatok rendelkezésére, ami a szükségletnek 64,6 százalékát jelentette. Lassan haladtak a kutak kezelési, karbantartási munkálatai. Több felszállással dolgozó kút⁵ nem indult meg. A gáz- és vízbesajtolás — az energiahiány miatt — alacsony színvonalon mozgott (napi kb. 250 000 köbméter gáz, 600 köbméter víz). A működő kutak számában különösen a délzalai mezőkön mutatkozott jelentős csökkenés, a kutaknak csak kb. 66 százaléka, mintegy 350 kút működött.

Az energiaellátás terén mutatkozó nehézségek január hó közepétől kezdve rendeződtek. A január 1-én működő 350 kúttal szemben január 15-én már 455 kút dolgozott. A naponta kitermelt kőolaj mennyisége is növekedett (a január 1-i 1394 tonnáról, 1800 tonnára).

A termelés alakulása mezőnként

11. tábla

Megnevezés	Budafa	Lovászi	Nagylengyel	Alföld	Összesen
1957. január 15-i termelés a január 1-i termelés százalékában	126,0	108,0	141,0	144,0	130,0
A hó első 15 napjának termelése az 1957. évi eredeti éves terv időarányos százalékában	85,0	77,0	96,0	88,0	90,0

A kényszerű leállítás alatt a kutak karbantartási munkái elmaradtak, a mélyszivattyúk állapota jelentősen leromlott. A kutak nagy részénél nem volt elég csak a mélyszivattyúk kicserélése, hanem előzetesen alapos dugattyúzást, talptisztítást kellett végrehajtani a korábbi szint eléréséhez. A karbantartási és javítási munkák elvégzése, a leállított kutak üzembehelyezése a korlátozott számú és a meglehetősen rossz állapotban levő kútkezelő berendezéssel nehezen ment. Ennek ellenére a negyedév végére az elmaradt kútjavítási munkákat befejezték. A villamosenergiaellátás javulása lehetővé tette a víz- és gázbesajtolás ütemének megkétszereződését. A gázbesajtolás így elérte, a vízbesajtolás pedig megközelítette a technológiailag szükséges

⁵ Felszálló kutaknak nevezzük azokat a kutakat, melyeknél a termelés minden külső segédeszköz (mélyszivattyú, segédgáz) nélkül a földben levő rétegenergia hatására történik.

szintet. A délzalai mezőkön ekkor az összes kút (számszerint 530) már működött.

Nagylengyelben a mező kútjainak lezárását igyekeztek kihasználni a rétegyomásmérések elvégzésére. A mező pihentetésének volt ugyan pozitív hatása a dinamikai egyensúly (a rétegben levő hajtóerő, a földgáz vagy víz és az olaj technológiailag szükséges egyensúlyának) helyreállítására, de ez kis méretű volt és rövid ideig tartott. A már korábban elvizesedett és megjavított kutak ismét elvizesedtek. Így az első negyedévben ki kellett kísérletezni az egyes kutak technológiailag megengedhető folyadék kivételének mértékét.⁶ Ezeket a munkálatokat az állandó olajigények miatt csak folyamatosan lehetett végrehajtani.

Az 1957. év — de különösen az első félév — folyamán a helyreállítási munkák, valamint a kutak termelésbe-állítása nagymértékben lekötötte a vállalati szakembereket, ezért az egyéb technológiai kérdések (a rétegkezelés, a savazás és a magasnyomású savas rétegkezelés, a rétegrepesztés) kissé háttérbe szorultak. A második félévben már ezen a téren is javulás mutatkozott, s különösen Lovásziiban érték el jó eredményeket.

A termelés az elmúlt évekhez viszonyítva rendkívüli módon visszaesett. Az 1957. évi termelés az 1955. évinek 42,1, az 1956. évinek pedig 56,1 százaléka. A visszaesés, amely 1956-ban kezdődött, 1957-ben tovább folytatódott.

A termelés alakulása vállalatonként (tonna)

12. tábla

Megnevezés	1956.	1957.				1957. év összesen
		I.	II.	III.	IV.	
		negyedév				
Budafa	114 992	25 826	29 496	29 643	27 893	111 858
Lovászi	175 815	34 716	38 796	37 170	36 662	147 344
Nagylengyel ..	891 321	98 816	95 168	96 627	100 082	390 693
Alföld	20 021	5 319	6 211	6 805	6 616	24 951
<i>Összesen</i>	<i>1 202 149</i>	<i>164 677</i>	<i>169 671</i>	<i>169 245</i>	<i>171 253</i>	<i>674 846</i>

Az iparágban a termelés részaránya mindinkább eltolódik a mélyszivattyús termelés felé, s a pár éve még szinte döntő túlsúlyban levő felszálló termelés lassanként egészen kis hányadot képvisel. Ez a tény az olaj önköltségének növekedését vonja maga után, mert a kutak mélyszivattyúval való ellátása vagy segédgáz alkalmazása többletköltséget jelent.

A termelés megoszlása termelési módozatonként (százalék)

13. tábla

Megnevezés	Felszálló		Segédgáz		Mélyszivattyús		Egyéb		Összes	
	termelés									
	1956	1957	1956	1957	1956	1957	1956	1957	1956	1957
Budafa	8,6	13,2	20,6	20,6	70,8	66,2	—	—	100,0	100,0
Lovászi	12,7	9,7	26,9	23,9	59,2	65,4	1,2	1,0	100,0	100,0
Nagylengyel	59,4	22,5	—	—	39,8	76,8	0,8	0,7	100,0	100,0
Alföld	23,6	14,7	25,8	7,3	49,2	77,2	1,4	0,8	100,0	100,0

⁶ A technológiailag megengedhető folyadékkivétel a kutak dinamikai egyensúlyának megfelelő, a kút túlterhelése nélkül kitermelhető olajmennyiséget értjük.

Igen érdekes képet mutat, ha megvizsgáljuk, hogy a termelés hányad része származik a régi, illetve az új kutakból. (Régieknek tekintjük azokat a kutakat, amelyek a beszámolási év előtt is működtek, újaknak pedig azokat, amelyeket a beszámolási évben helyeztek üzembe.)

A termelés megoszlása a kutak üzembehelyezésének időpontja szerint
(tonna)

14. tábla

Megnevezés	1955.	1956.	1957.
	év		
Előző évből átjött kutakból	1 433 300	1 093 784	632 760
Ujra termelésbe állított kutakból	23 810	37 996	7 837
Uj kutakból	144 035	70 016	32 237
Egyéb módon	—	353	2 012

A termelés fenti csoportosítása rámutat az olajbányászat jelenlegi leggyengébb pontjára, a kutatásra. Az ugyanis, hogy az újonnan belépő kutak termelése évről évre csökken, azt mutatja, hogy a kutatási tevékenységet az előző években elhanyagolták. Ennek következménye különösen 1957-ben mutatkozott meg, de valószínűleg még 1958-ban is érezteti hatását.

A Magyarországon termelt olajat kiterjedésben, olajgazdagságban, valamint olajminőségben egymástól jelentősen eltérő terület adja.

1. Délzalai (Budafa—Lovászi) mezők

Ezek az úgynevezett régi mezők, amelyeken a rétegenergia csökkenése miatt az ún. természetes hozamapadás következtében kútjaik termelése állandóan csökken. A rétegenergia csökkenése következtében a termelés rohamosabb méretű esését csak úgy lehet megakadályozni, hogy a rétegenergia pótlására egyre több vizet és gázt nyomnak a rétegekbe. A gáz helyett inkább víz kerül előtérbe a visszanyomásnál, mivel a gáz is egyre kevesebb.

A rétegenergia pótlására visszanyomott víz és gáz mennyisége

15. tábla

Megnevezés	1955.		1956.		1957.	
	Budafa	Lovászi	Budafa	Lovászi	Budafa	Lovászi
Visszanyomott víz (m ³) ...	24 286	93 615	73 540	196 625	116 366	355 511
Visszanyomott gáz (m ³)	92 169	126 852	87 953	107 898	79 083	98 017
Visszanyomó kutak száma (db)	46	33	51	40	47	47

2. Nagylengyel

Az 1951-ben feltárt mező kezdetben nagy reményekkel biztatott, de az előzőekben már érintett hiányos geológiai ismeretek, valamint a készletek túlbecslése és az ezzel kapcsolatos gyors megcsapolás tönkretette a mezőt, jelentősége ma már közel sem akkora, mint az előző években volt (1955-ben Nagylengyel adta az összes olajtermelésnek 76,1 százalékát, 1957-ben pedig

már csak 57,9 százalékát). A vizesedés bekövetkeztével negyedévről negyedévre csökkent az egy kútra jutó kitermelt olaj mennyisége, s újabb és újabb kutak vizesedtek el.

16. tábla

A nagylengyeli olajmező termelésének alakulása

Időszak	Termelés (tonna)		Termelő kútállomány (darab)	Egy kútra jutó negyedévi termelés (tonna)
	összesen	napi átlag		
1955. III. negyedév	308 159	3 349,5	38	8109
IV. negyedév	301 088	3 272,7	39	7720
1956. I. negyedév	290 275	3 189,0	46	6310
II. negyedév	285 285	3 135,0	50	5706
III. negyedév	240 302	2 612,0	51	4712
IV. negyedév	75 495	820,0	53	1424
1957. I. negyedév	98 816	1 098,0	57	1734
II. negyedév	95 168	1 046,0	58	1641
III. negyedév	96 627	1 050,0	63	1534
IV. negyedév	100 082	1 087,7	68	1472

A vizsgálatok azt mutatják, hogy a helyes csapolási ütem alkalmazása esetén a vizesedés nem következett volna be. Az elvizesedett és leállított kutak nagy részénél ugyanis rövid pihenő után csökkentett hozam mellett erősen csökkent a víz-százalék.

17. tábla

A termelés és a víz-százalék egyes kutaknál

Csökkentett hozamú kutak	A vizesedés előtt termelt mennyiség (m ³ /nap)	A vizesedés alkalmával mért legmagasabb víz-százalék	A csökkentett termelés (m ³ /nap)	A mutatkozó állandó víz-százalék
NL—17	137,2	24,8	8,4	0,2
NL—52	179,3	49,4	7,9	0,4
NL—57	60,3	5,5	14,1	0,3
NL—64	95,5	1,6	62,0	0,2
NL—67	67,9	69,5	46,0	0,2
NL—76	142,9	4,2	26,7	0,2

A termelés mindenáron való fokozásának következménye volt az is, hogy megfigyelő-kutakat nem létesítettek. A magasan megszabott tervek teljesítése érdekében minden kutat termelésbe állítottak, s csak a vizesedés jelentkezése után leállított kutak közül üzemeltettek néhány kutat megfigyelő kútként. Ez természetesen már nem volt elegendő ahhoz, hogy az elkövetett hibákat rendbehozzák. Abban, hogy 1957-ben a mező hidrodinamikai egyensúlyának megfelelő termelési ütemet (mennyiséget) állapítottak meg, része van annak is, hogy ez évben már több megfigyelő kutat üzemeltettek. Az újonnan belépő kutak termelése az előző évhez képest Nagylengyelben is csökkent.

A termelés alakulása
(tonna)

18. tábla

Megnevezés	1955.	1956.	1957.
	év		
Előző évből átjött kutakból	1 070 253	798 710	365 098
Ujra termelésbe állított kutakból ..	18 646	36 799	—
Uj kutakból	130 198	55 812	25 595

Szemléltetően mutatja a mező vizesedését a 19. tábla.

A termelt és az elszállított víz aránya (százalék)

19. tábla

Megnevezés	1955.				1956.				1957.			
	I.	II.	III.	IV.	I.	II.	III.	IV.	I.	II.	III.	IV.
	negyedév											
Termelt víz	0,31	0,29	0,53	2,25	3,14	2,04	1,50	2,09	2,11	8,86	9,30	6,80
Elszállított víz ...	0,28	0,29	0,41	1,38	2,76	2,05	1,47	1,63	1,46	2,67	2,67	2,62

A víz-százalék növekedése egyéb kihatásai mellett megdrágítja az olaj szállítását. Amennyivel nő az elszállított olaj víz-százaléka, kb. annyival növekednek a szállítási költségek. A magas víztartalom nehézséget jelent a kőolajfeldolgozó iparnak is. Egyrészt a vizes olaj feldolgozása költségesebb, mert több fűtőanyagot igényel, másrészt leköti az annyira szűk feldolgozó kapacitást.

3. Alföld

Az alföldi olajmező termelésének aránya a kőolajbányászat össztermelésében nem nagy, de az egyetlen olajmezőnk, amelynek termelése az elmúlt évhez képest növekedett. A kutak hozama alacsony, ezért a termelési költség igen magas. Az alföldi területen folyó kutatási munkák arra engednek következtetni, hogy az alföldi olajtermelés jelentősége a jövőben nőni fog.

Az eddigiekben röviden vázoltuk a szénbányászat és a kőolaj- és földgáztermelő iparágak 1957. évi tevékenységét. Megállapíthatjuk, hogy a termelés növelése mellett 1957-ben az előző évekhez képest lényegesen nagyobb gondot fordítottak a kutatási tevékenységre. Ez az elkövetkezendő évek termelési szintjének várható alakulása szempontjából igen kedvező.

Nehézségek mutatkoztak a beruházásoknál, végrehajtásukra nem volt elegendő keret. A jövőben az ország kétségkívül nehéz gazdasági helyzete ellenére is lehetővé kell tenni, hogy a népgazdaság alap- és fűtőanyag-szükségletét biztosító ágazatok fejlődését a beruházások hiánya ne hátráltassa.

A bányászati iparnak az 1957. évhez hasonlóan, 1958-ban is hatalmas feladatot kell megoldania: az ország fűtőanyag-igényeinek kielégítését.

A széntermelés előirányzata 24 300 000 tonna, ami 3,1 millió tonnával több, mint az 1957. évi termelés. Az 1958. évi termelési terv teljesítéséhez megvalósítandó feladatok:

a produktív-improduktív műszakarány betartása (produktív műszakarány 1949-ben 32,6, 1953-ban 33,0, 1954-ben 31,2, 1955-ben 30,7, 1956. I—III. negyedévben 31,3, 1957. I. negyedévben 26,9, 1957. IV. negyedévben 31,2 százalék);

a teljesítmény növelése;

az átlagos fűtőérték javítása, a minőségi barnaszéntermelés fokozása.

A termelés növekedése érdekében eszközrendő beruházások összege (póthitel nélküli) 700—800 millió forint között, azaz kb. az 1957. évi póthitel nélküli beruházási összeggel azonos szinten mozog. A korábbi évek beruházásainak eredményeképpen az év közepétől rendes üzemmenettel belép a termelésbe a Pécsi Mosóüzem (jelenleg már próbaüzemmel), amelyben ülepitőgéppel és flotálással mossák a szenet az addigi rheocsatornás módszer helyett. Az új mosóüzem belépése a gázszenntermelés növekedését fogja jelenteni.

A kőolajipar a rendelkezésre álló 242 millió forintos beruházási összegből 145 millió forintot fordít a bányászatra: feltáró fúrásokra, új mezők létesítésére, fúróberendezések és termelő berendezések beszerzésére, valamint a könnyű szénhidrogén hatékonyabb leválasztására megépítendő hiperszorpciós berendezés létesítésére. A 145 millió forintos beruházási összegen felül kutatási célokra több mint 300 millió forintot fordítanak, mely lényegesen meghaladja az 1957. évi kutatásra fordított összeget. A fokozottabb kutatási és fúrási tevékenységet bizonyítja az előirányzott közel 200 000 méteres fúrási program (az emelkedő átlagmélység ellenére), amely a következőképpen oszlik meg:

Fúrás	Folyóméter
Kutató	144 650
Szerkezetkutató	20 500
Feltáró	33 350
Összesen	198 500

A kőolajbányászat 1958. évi olajtermelése előreláthatóan 800 000 tonna lesz, melyből a délzalai mezők (Budafa, Lovászi) 232 000 tonnát, az Alföld 30 000 tonnát, Nagylengyel 538 000 tonnát ad.

Ez a mennyiség az 1958. évben sem fedezi az előirányzott szükségletet, ezért jelentős mértékű nyersolajbehozatalra szorulunk.

A munkatermelékenység mérése*

A munkatermelékenység mérése már több éve igen időszerű kérdés a közgazdászok és statisztikusok között mind a szocialista tábor országaiban, mind a kapitalista országokban. Ez természetes, hiszen a munkatermelékenység növekedése a gazdasági haladás döntő tényezője, az anyagi életszínvonal emelkedésének nélkülözhetetlen feltétele és egyúttal a versenyképesség feltétele a nemzetközi piacon. Sok emberi nemzedék fáradozása műszaki és szervezési vonalon elsősorban egyetlen célra irányult és irányul, a munkatermelékenység emelésére, az emberi munka megtakarítására és a természeti erők leigázásával történő megsokszorozására. Ahhoz, hogy a munkatermelékenység emelésére irányuló törekvést siker koronázza, szükség van a munkatermelékenység helyes mérésére is. A munkatermelékenység helyes mérése nélkül a gazdasági politika vak az új műszaki, szervezési és gazdasági intézkedések bevezetésénél. A munkatermelékenység mérésére más gyakorlati okokból kifolyólag is szükség van. Ha érvényre akarjuk juttatni a munka szerinti jutalmazás szocialista elvét, akkor feltétlenül szükségünk van a munkatermelékenység mérése. Említésre méltó azonban e kérdés másik — elméleti — oldala is. Az elméleti politikai gazdaságtanban gyakran vezetnek le deduktív úton különböző, a gazdasági fejlődést érintő tételeket. Az egyik ilyen tétel szerint a bővített újratermelésnél a munkatermelékenység fejlődésének gyorsabbnak kell lennie a bérek fejlődésénél. Világos, hogy ennek és az ehhez hasonló tételeknek akkor van jelentősége, ha a munkatermelékenység

fogalmának konkrét, mérhető tartalmat adunk. Különben az ilyen tétel semmitmondó frázissá fajul.

A nálunk ezen a téren még nem régen uralkodó helyzetet röviden a következőképpen lehetne jellemezni.

A közgazdászok csak elméletileg foglalkoztak a munkatermelékenység problémájával. Az utóbbi években elég nagy számban jelentek meg munkák a munkatermelékenységről, amelyekben azonban nem volt szó a munkatermelékenység mérésének kérdéséről. A tervezők tizedszázaléknyi pontossággal tervezték meg, jobban mondva írták elő a munkatermelékenység növekedését, a statisztikusok pedig mérték a munkatermelékenységet, elsősorban a teljes termelés segítségével egy munkásra számítva, esetleg minisztériumi szinten, valamint néhány természetes mértékegységben, esetleg munkaegységekben kifejezett mutatószám segítségével.

Többnyire nem sokat törődtek azzal, hogy tulajdonképpen mit mértek le, holt, amint azt a továbbiakban látni fogjuk, az adatok magyarázata a statisztikában ugyanolyan fontos, mint az adatok mérése.

Ebbe a helyzetbe nyilvánvalóan nem lehet belenyugodni, és megbocsáthatatlan hiba lenne, ha megelégednénk a magas, sőt olykor rekordszerű munkatermelékenységi mutatószámokkal. A gyakorlati szakemberek között ugyanis közismert dolog, hogy ezeket a mutatószámokat bizonyos mértékig „emelni” lehet. Más különben nem lehetne megmagyarázni azt a közismert tényt, hogy a terv felbontásánál a különböző minisztériumok és főigazgatóságok gyakran kifogásolják, hogy az Állami Tervhivatal által előírt

* B. Korda cikke a *Statistický Obzor* 1957 évi 9 számából.

munkatermelékenységi mutatószámok magasak. Igen meggyőzően bizonyítják, hogy a velük szemben támasztott követelmények műszakilag teljesíthetetlenek. De ezeket a teljesíthetetlen feladatokat rendszerint nemcsak teljesítik, hanem magasan túl is teljesítik.

A munkatermelékenységi mutatószámok ilyen „emelése“ ugyan prémiummal, sőt esetleg más előnyökkel is jár a vállalatokra nézve, de rendszerint ellentétben van a népgazdaság érdekeivel. Igen gyakran anyagpocsékoláshoz, rosszminőségű és szükségtelen áru termeléséhez, különböző fontos munkaigényes megrendelések visszautasításához stb. vezet.

Nincs tehát semmi különös abban, hogy a gyakorlat részéről bírálták az érvényben levő munkatermelékenységi mutatószámokat. Ez a bírálat azonban gyakran felületes volt, rendszerint meghatározott munkatermelékenységi mutatószámra vonatkozott, és tökéletesebb mutatószámok keresésébe torkollott. Az új mutatószámok kikülszöbölték a régiak egyes hiányosságait, viszont más hibáik voltak, kiszámításuk pedig rendszerint bonyolultabb volt.

E cikk célja annak bizonyítása — amennyiben az egy rövid cikk keretében lehetséges —, hogy a különböző mutatószámok megszerkesztése és kiszámítása csak eszköze, de nem végcélja a statisztikának. Ezzel kapcsolatban röviden szó lesz a cikkben többek között a statisztikai mérés kérdéseiről általában, valamint a statisztika és a tervezés viszonyáról.

A MUNKATERMELEKENYSÉG FOGALMA

A politikai gazdaságtan statisztikailag mérhető fogalmai és kategóriái általában igen bonyolultak. Ez különösen a munkatermelékenységre vonatkozik, amelynél gyakran nem volt világos, hogy tulajdonképpen mit is kell mérni. A munkatermelékenység mérésének módjai ugyanis eléggé különbözők, bár lényegében mindig ugyanarról a fogalomról van szó. Ezért, ha a munkatermelékenység méréséről szólunk mindig visszatérünk a munkatermelékenység fogalmának meghatározásához.

A munkatermelékenység a mai értelmezés szerint az emberi munka hatékonysága. A munka nagyobb hatékonysága az azonos mennyiségű ráfordított munká-

val, esetleg munkamegtakarítással előállított termékek (használati értékek) nagyobb mennyiségében jut kifejezésre. A munkatermelékenységet (V) valóban a termelés (Q) és a ráfordított munka (T) arányával mérik, tehát a következő

aránnyal: $V = \frac{Q}{T}$. Következtethetünk a munkatermelékenységben beállott változásokra a fordított arányból is, amelyet munkaigényességi mutatószámnak (t) nevezünk: $t = \frac{T}{Q}$.

A munkatermelékenység mutatószáma tehát levezetett mutatószám, amelyet két közvetlenül mért mutatószámból, a termelés és a munka mutatószámából számítunk ki. A munkatermelékenység mérésének helyessége elsősorban a termelés és a munka mérésének helyességétől függ. E két mutatószám vizsgálatával kell tehát elsősorban foglalkoznunk.

Mielőtt erre rátérnénk, néhány megjegyzést kell tennünk. Mindenekelőtt azt, hogy a munkatermelékenység abszolút színvonalával általában nem sokat érünk; sokkal hasznosabb a munkatermelékenység viszonylagos színvonalának az ismerete mind helybelileg mind időbelileg. A munkatermelékenység abszolút színvonalánál nagyobb jelentőségük van tehát a munkatermelékenységi indexeknek.

Meg kell jegyeznünk továbbá azt is, hogy a munkatermelékenység — úgy ahogyan azt a gyakorlatban mérjük, — átlag, mégpedig egy meghatározott időszak és egy meghatározott kollektíva átlaga. Az egyének pillanatnyi teljesítményeinek a gazdasági elemzés szempontjából nincs lényeges jelentőségük.

Végül, ha munkatermelékenységről beszélünk — még munkahelyi szinten, esetleg az egyes dolgozóknál történő mérés esetén is — a társadalmi munka termelékenységéről van szó. A jelenlegi munkamegosztás mellett ugyanis az egyén teljesítménye szorosan összefügg a társadalmi munka szervezetével és nem lehet azt a társadalmi munkafolyamatból ki- ragadni.

A TERMELES MÉRÉSE

A termelés mérése a gazdaságstatisztika központi kérdése. Ezzel kapcsolatosan egész sor meghatározási és műszaki jellegű nehézségbe ütközünk. Az utóbbiakkal itt nem foglalkozunk, mert ezek úgyis

ismertek a gazdaságstatisztikai tankönyvekben; különösen ismertek a mezőgazdasági és erdészeti termelés megállapításával kapcsolatos nehézségek.

A termelés mérése természetes mértékegységekben és pénzegységekben történik. A termelés más módon (így például munkaegységekben) történő mérésének ez idő szerint csak korlátolt jelentősége van.

A termelési mutatószámok tárgyi elhatárolásánál elsősorban arról van szó, hogy ezek a mutatószámok minél jobban fejezzék ki a használati értékeket, és hogy ebből a szempontból időben és térben összehasonlíthatók legyenek. Erre a célra — mint ismeretes — a legmegfelelőbbek a termelés természetes mértékegységben kifejezett mutatószámai. Nem tanácsos azonban idealizálni ezeket a mutatószámokat, mert sok esetben távolról sem felelnek meg a fenti feltételeknek.

Ahhoz, hogy a természetes mértékegységekben kifejezett mutatószámok találó képet adjanak a termelés használati értékéről, a termékeknek egyneműeknek és összehasonlíthatóknak kell lenniök. Vegyünk egy egyszerű példát. Ha a termelt cukor tonnáiról beszélünk, úgy megközeleltően helyes képet kapunk e termék használati értékéről. De maga a súly nem képezi a cukor használati értékét. A cukor használati értéke az, hogy édesít és tápláló. A súlyegységek elsősorban azért adnak helyes képet a cukor használati értékéről, mert a cukor használati tulajdonságaiban egynemű és összehasonlítható termék, továbbá, mert hozzászoktunk ahhoz, hogy a cukrot súlyegységekben fejezzük ki. (A célnak ugyanolyan jól megfelelne, ha a cukor mennyiségét térfogat-egységekben fejeznék ki.)

Gyakorlatilag a termelés egyneműsége igen relatív dolog, rendszerint csak többkevesebb pontossággal beszélhetünk egyneműségről. Ugyanez vonatkozik az összehasonlíthatóságra is. Minden termék minőségi változáson megy keresztül, bár ezek a változások gyakran egészen jelentéktelenek. De e jelentéktelen változások felhalmozódása idővel lényegesen befolyásolhatja a termékek összehasonlíthatóságát.

Abból, hogy a termékek nem egészen egyneműek és összehasonlíthatók, sok olyan probléma következik, amelyeket többnyire távolról sem lehet ideálisan

megoldani. Ismertetjük a legfontosabbakat.

A mértékegységek megválasztása. Ha a termékek teljesen egyneműek lennének, teljesen közömbös lenne, milyen mértékegységekben fejezzük ki azokat. A termékek heterogén volta azonban azzal a következménnyel jár, hogy nem minden mértékegység egyformán alkalmas a termelés használati értékének kifejezésére. Az esetek túlnyomó többségében egyik mértékegység sem felel meg tökéletesen a fenti követelményeknek. Így például egyik fizikai mértékegység sem fejezi ki tökéletesen a kitermelt szén, az előállított pamutfonal stb. használati értékét.

Sok esetben úgy segítünk magunkon, hogy párhuzamosan két vagy több mértékegységet használunk (például a szövettermelést nálunk folyóméterekben és négyzetméterekben fejezik ki stb.). Az ilyen megoldás — bár igen hasznos szolgáltatásokat tesz a termelés elemzésekor — egyáltalában nem alkalmas a munkatermelékenység mérésére, mert a különböző egységek különböző, gyakran egymástól teljesen eltérő eredményeket adnak.

Más esetekben ún. egységes természetes mértékegységeket alkalmaznak (például 15 lóerős egységeket a traktoroknál stb.). De ez is csak szükségmegoldás, amellyel a munkatermelékenység mérésénél nem sokra megyünk. A természetes mértékegységek ugyanis többnyire egyoldalú képet adnak a termelésről.

Azonosítási problémák. A termékeket rendszerint sok (fajtabeli, minőségi, terjedelmi stb.) változatban állítják elő. Ennek következtében az elnevezés sem határozza meg egyértelműen a terméket. Az identifikációs problémák a feldolgozó ipar több ágában különösen bonyolultak. Például a lábbeli és ruházati iparban gyakran igen nehéz eldönteni, hogy új termékekről van-e szó vagy pedig a már gyártott termékek jelentéktelen módosításáról (például a divatváltozás következtében).

A természetes mértékegységekben kifejezett termelési mutatószámok tartalmának meghatározása hasonló nehézségekkel jár, mint az azonosítás, különösen a kitermelő iparban. Jelenleg a termelésbe nem számítják be a nem hasznos termékeket. De a hasznosság határa viszonylagos és változó. Így például a (szén- és

érc-) bányászatban a termelés meghatározásánál az ún. felhasználható kitermelésből indulnak ki. Sok példát lehet felsorolni arra, hogy a felhasználhatóság fogalma mennyire változik. Így például különböző szén-féltérmekek, amelyek azelőtt felhasználhatatlanok voltak, a tűzhelyek megfelelő átalakításával felhasználhatók-ká váltak. Ezenkívül jelentős mértékben megnehezíti itt az összehasonlítást, hogy változik az az alak, amelyben a termékek kibányászásra kerülnek.

Ha a fenti nehézségeket közelebbi elemzésnek vetjük alá, kiderül, hogy teljes kiküszöbölésükről nem lehet szó, mert a szóbanforgó nehézségek a dolog lényegéből, a termelés minőségének heterogén voltából következnek, amit pedig nem lehet mennyiségileg pontosan kifejezni.

De a természetes mértékegységekben kifejezett mutatószámoknál nemcsak a tárgyi elhatárolás okoz nehézségeket, hanem az időbeli is. A termelést mindig meghatározott naptári időszakokként vesszük számba. A termelési ciklus azonban nem kezdődik és nem fejeződik be a naptári időszakokkal. Az adott időszak természetes mértékegységekben kifejezett termelésébe rendszerint a szóbanforgó időszakban elkészült termékek tartoznak. Az így meghatározott termelés azonban rendszerint nem tekinthető az adott időszakban felhasznált munka eredményének. Egyrészt testet ölt benne az elmúlt időszakok munkája, másrészt az adott időszakban felhasznált munka egy része a jövő időszakok termelését szolgálja. Minél rövidebb időszakra vonatkozóan végezzük el a vizsgálatot, annál nagyobb a viszonylagos különbség a termelés és a munka mutatószámai között és annál megbízhatatlanabbak a munkatermelékenységi mutatószámok.

Végül meg kell jegyeznünk, hogy a természetes mértékegységekben kifejezett mutatószámok felhasználásának lehetősége elég korlátolt. A termelés olyan szakaszainál, amelyek nem ismétlődnek meg (egyedi termékek, különböző termelési jellegű munkák stb.), a természetes mértékegységekben kifejezett mutatószámok alkalmazása nem lehetséges.

A heterogén termelés — mint ismeretes — nem összegezhető természetes mértékegységekben kifejezett mutatószámokban.

A TERMELÉS PÉNZBELI MUTATÓSZÁMAI

A termelés természetes mértékegységekben kifejezett mutatószámainak említett hiányosságai nem fordulnak elő a termelés pénzbeli mutatószámainál. E fogyatékoságok kiküszöbölése egyszerűen úgy történik, hogy a pénzbeli értékelés segítségével közös nevezőre hozzák a heterogén termékeket, amelyek így tulajdonképpen egyneműekké válnak. Meg kell természetesen jegyeznünk, hogy ez az egyneműség valami másra vonatkozik, mint amit tulajdonképpen mérni akarunk. Az értékre vonatkozik és nem a használati értékre, amely a termelési mutatószámok alapja. Ezen az a tény sem változtat semmit, hogy a termelést változatlan árakban fejezzük ki. A változatlan árakban kifejezett pénzbeli mutatószám tulajdonképpen csak akkor adhat helyes képet a termelés terjedelmében beállott változásokról, ha a termelés összetétele nem változik. Ez azonban a gyakorlatban egészen ritka. A továbbiakban még látni fogjuk, hogy a pénzbeli mutatószámok mindezek ellenére alkalmasak a munkatermelékenység mérésére. Vizsgáljuk meg mindenek előtt a termelés egyik nálunk általánosan használt pénzbeli mutatószámát, a teljes termelést.

Nem akarunk itt részletesen foglalkozni a teljes termelés hiányosságával, mert azokról az utóbbi időben a szaklapokban elég sok szó esett. Nézetem szerint a statisztikusok ma általában egy véleményen vannak abban, hogy ez a mutatószám nem sokat ér. Fő hibái a következők:

1. a teljes termelés meghatározása nem következetes, egyes ágazatokban különböző,

2. a teljes termelés volumene olyan tényezőktől függ, amelyeknek semmi közük sincs a tulajdonképpeni termeléshez. Ilyen tényezők a vállalat megszervezése, a kooperáció, a strukturális változások stb.

E hiányosságok okainak vizsgálata azt mutatja, hogy azok részben a mutatószám tartalmában és szerkezetében, részben pedig az értékelés módjában, pontosabban mondva a termelés méréséhez használt árrendszerben rejlenek.

Ami a mutatószám tartalmát illeti, a teljes termelés nemcsak a vizsgált vállalatban és időszakban felhasznált munka eredményeit foglalja magában, hanem más vállalatok és időszakok munkájának a ter-

mékre termelési eszközökkel átvitt eredményeit is. Éppen ez okozza a különböző halmozódásokat, amelyek terjedelme lényegesen változhat. Nyilvánvaló, hogy tartalmi szempontból sokkal alkalmasabb termelési mutatószám a nettó termelés. (Itt megint figyelmen kívül hagyjuk a nettó termelés kiszámításának gyakorlati kérdését.)

Ami az értékelés módját illeti, ismeretes, hogy a nem megfelelő árrendszernek az a következménye, hogy a termelés terjedelme a választék szerinti összetételtől függ. A statisztika természetesen nem képezhet árat, és ezért az adott időpontban érvényben levő árakra van utalva. Fel kell azonban tenni a kérdést: milyen árrendszer alkalmas a munkatermelékenység mérésére. Ha választ kapunk erre a kérdésre, akkor az bizonyára igen hasznos lesz a munkatermelékenységi mutatószámok elemzésénél. Ehhez a kérdéshez később visszatérünk.

A MUNKA MÉRÉSE

A munka a munkaerő elhasználódása, azaz az izmok és idegek energiájának kifejtése. Ezt a munkát természetesen nem mérhetjük és valószínűleg a jövőben sem tudjuk majd mérni. A munkát tehát közvetve a ledolgozott idővel mérjük. Ennek az a következménye, hogy abban, amit munkatermelékenységként mérünk, bennfoglaltatik a munka intenzitása is. Gyakorlatilag ugyan le lehet mérni a munka intenzitásában beállott egyes részleges változásokat: általában azonban a munka termelékenységében beállott változásokat nem lehet különválasztani a munka intenzitásában beállott változásoktól.

A munkaidő mérésekor a munkát egyneműnek tekintjük, összeadjuk a lemerített munkaidőt tekintet nélkül arra, hogy a valóságban a munka nagyon heterogén. Köztudomású, hogy lényeges eltérések vannak a szakképzett technikus és a téglaadogató, a gyermekek és a felnőttek, a férfiak és a nők munkája között. Annak, hogy a munkát egyneműnek tekintjük, az a következménye, hogy a munka minőségi összetételében beállott bármilyen változás a munkatermelékenység változásaként jelentkezik. Így például a munkatermelékenység növekedésére kétségen kívül kedvező hatással volt a gyermekmunka megtiltása.

Cikkünkben figyelmen kívül hagyjuk a munkaidőegységek megválasztásának kérdését (amelyről elég szó esik a szakirodalomban) és — a termeléssel foglalkozó részhez hasonlóan — a ledolgozott idő gyakorlati megállapításának kérdését is.

A munka mérésének egyik legfontosabb kérdése az, hogy tulajdonképpen milyen munkát kell figyelembe venni a munkatermelékenység mérésénél. Minden termékben ugyanis másféleképpen felhasznált munka ölt testet. A munka egy részét közvetlenül használják fel a termékre,¹ ez a termelő munkások munkája. A munka másik részét többé-kevésbé közvetve fordítják a termékre (a többi munkás és dolgozó munkája). Végül a munka egy részét termelési eszközök segítségével viszik át az adott termékre (ún. holt munka). Az a kérdés, hogy a munka melyik részét kell figyelembe venni, már közvetlenül érinti a munkatermelékenység mérését.

A MUNKATERMELEKENYSÉG TERMÉSZETBENI MUTATÓSZÁMAI

Vizsgáljuk meg a gyakorlatban használatos munkatermelékenységi mutatószámokat, mindenek előtt a munkatermelékenység természetbeni mutatószámait. Kiszámításuk rendszerint úgy történik, hogy a természetes mértékegységekben kifejezett termelést osztják a munkások számával, esetleg az általuk ledolgozott órák számával. A többi dolgozó munkáját egyszerűen figyelmen kívül hagyják. Ezt az eljárást tisztán gyakorlati szempontok indokolják: a dolgozók többi kategóriáinak munkáját, mivel azt az egész termelésre fordítják, rendszerint nem lehet az egyes termékekhez sorolni.

Általánosan elterjedt vélemény, hogy ezek a mutatószámok kifogástalan jellemzését adják a munkatermelékenységnek, legalább is akkor, ha a termelés eléggé egynemű. A többi munkatermelékenységi mutatószám alkalmasságát vagy alkalmatlanságát rendszerint aszerint ítélik meg, mennyire egyeznek eredményeik a munkatermelékenység természetbeni mutatószámaival.

¹ A közvetlenül szó alatt olyan munka értendő, amely közvetlenül fizikailag alakítja ki a terméket. Ennél a közvetlen munkánál aztán pontosan le lehet mérni, mennyi öltött belőle testet a szóbanforgó termékben.

Hogy ez a nézet nem egészen helyes, kitűnik már abból is, amit a termelés és a munka mérésével kapcsolatban eddig elmondottunk. A továbbiakban újabb nehézségekről lesz szó, ezek a termelési és munkamutatószámoknak munkatermelékenységi mutatószámokká való alakulásából következtek. A nehézségek következtében gyakran erősen torzított képet kapunk a munkatermelékenység dinamikájáról és viszonylagos színvonaláról.

A munkások és a többi dolgozók számaránya változik, ezért, ha a munkatermelékenységet csak a munkásokra vonatkoztatjuk, minden ilyen változás a munkatermelékenység dinamikájának eltorzulását eredményezi. A munkások számarányának csökkenése felnagyítja a munkatermelékenység növekedését és megfordítva. A munkások és a többi dolgozók számarányában beállott változásoknak két fajtáját különböztetjük meg. Ide tartoznak egyrészt a technika fejlődéséből következő, rendszeres változások. Ezek a változások a viszonylagos munkáslétszám csökkenésének irányában hatnak. A bonyolult gépekhez ugyanis több technikusra és szervezőre, specializációra és kooperációra van szükség és szükség van több tisztviselőre is. Ezeket a rendszeres változásokat, a munkások részarányának rendszeres csökkenését ki lehet mutatni statisztikai adatok alapján és így ki lehet elemezni a szóbanforgó változások torzító hatását.

A rendszeres változásokon kívül előfordulhatnak a munkások számarányában többé-kevésbé véletlenszerű változások is, és pedig mindkét irányban. A változások adódhatnak például az egyes munkáskategóriák meghatározásának eltérő magyarázatából, az átszervezésekben stb.

Változik továbbá az eleven és az anyagi testet öltött munka mennyiségének aránya a termékben és ezek a változások is torzító hatással vannak a munkatermelékenységi mutatószámokra. A változások kétféleképpen: rendszeresek és többé-kevésbé véletlenszerűek.

A rendszeres változások oka itt is a gépesítés és a vele összefüggő specializálódás, valamint a növekvő kooperáció. A gépesítésnek az a következménye, hogy a termékben az anyagi testet öltött munka részesedése növekszik.

Igen bonyolultak és ellentétesek az anyagi testet öltött munka részesedésében az átszervezésekben következő változások. Az eleven és az anyagi testet öltött munka ugyanis relatív fogalmak, meghatározásuk mindig egy meghatározott gazdasági alakra (vállalatra, iparágra stb.) vonatkozóan történik. A vállalat szempontjából csak a saját dolgozói által ráfordított munka eleven munka. Ezenfelül nyilvánvaló az is, hogy az eleven és az anyagi testet öltött munka aránya a termékben a vállalatok szervezeti felépítésétől függ. A szervezeti változásoknak a természetbeni munkatermelékenységi mutatószámokra gyakorolt befolyásánál igen bonyolultá teszi az elemzést az, hogy a szervezeti sémák korlátlan mennyiségben állnak rendelkezésre.

Így például a széniparban egyes bányáknak saját rendezőik, villanytelepeik és egyéb segédüzemeik, így javítóműhelyeik stb. voltak. Más bányák e szolgáltatások egy részét (vagy valamennyit) vásárolták. Emellett a segéd és melléküzemek szervezete állandóan változott. E változásoknak az utóbbi években gyakran a terv teljesítésére irányuló törekvésekből következő, egyoldalú jellegük volt. A munkatermelékenységi tervek teljesítésére és túlteljesítésére irányuló törekvések oda vezettek, hogy a mellék- és segédüzemeket a trösztök keretében lehetőség szerint önálló egységekben szervezték meg (központi műhelyek, központi szállító egységek stb.). Rá kell mutatnunk még emellett egy olyan körülményre is, amely a vállalatok vertikális felépítésében bekövetkezett változásokból adódik. Az, ami egy vertikális vállalatnál a munkatermelékenység változásaként nyilvánul meg (természetes mértékegységekben kifejezve), nem biztos, hogy ugyanugy nyilvánul meg a specializált vállalatoknál és megfordítva. Vegyünk például egy bőr- és egy cipőgyárat. Ha a két gyár együtt egy kombinált vállalatot alkot, minden bőrmegtakarítás, a cipőgyártásnál eleven munkamegtakarítás és a munkatermelékenység növekedését jelenti. Ha azonban a két gyár önálló vállalat, a bőrmegtakarítás egyáltalában nem jut kifejezésre a természetbeni munkatermelékenységi mutatószámokban.

Döntő befolyással van a természetben munkatermelékenységi mutatószámokra az ágazatok meghatározásának megváltozása, illetve az ilyen meghatározások pontatlan alkalmazása is. Így például igen pontatlan a határ az üzem belüli és az egyéb szállítás között. Az iparvállalatok ezt sok esetben arra használták, hogy az egész szállításból (gyakran a kifejezetten üzem belüliből is) egy önálló szállítóüzemet szerveztek és ezzel mesterségesen emelték a munkatermelékenységet.²

Egy másik érdekes példával ismét a bányaszatban találkozunk. A bányatársaságok kifejtése ipari tevékenység, amennyiben finanszírozása az üzem számlájára történik. Ha azonban beruházási bányatársaságról van szó, ugyanezt a munkát építőipari tevékenységnek tekintik. A határ az üzemi és beruházási bányatársaságok között azonban lényegesen megváltozott, az azelőtt üzemi bányatársaságoknak tekintett bányatársaságok jelentős része ma beruházási bányatársaság. Ezért a munkások egy része az ipari termelő tevékenységből átkerült az építőiparba és ennek következtében a munkatermelékenység is „emelkedett” a bányákban.

A felsorolt érvek meggyőzően bizonyítják, hogy a természetben és mértékegységben kifejezett munkatermelékenységi mutatószámok távolról sem ideális mutatószámok abban az értelemben, hogy pontos képet adnának a munkatermelékenység idő- és térbeli változásáról. Emellett nyilvánvaló, hogy a torzítás részben szándékos és összefügg a terv minden áron való teljesítésével. Még mielőtt azonban levonnánk a végső következtetéseket, röviden ismertetjük az összesített munkatermelékenységi mutatószámokat.

AZ ÖSSZESÍTETT MUNKATERMELÉKENYSÉGI MUTATÓSZÁMOK

Ha a termelés heterogén, a munkatermelékenység növekedését elvben csak mint az adott termelésre eső munkamegtakarítást mérhetjük, azaz a munkatermelékenység dinamikáját a következő ismert képlet szerint számítjuk ki:

$$I = \frac{\sum q_1 t_0}{\sum q_1 t_1} \dots \dots \dots /1/$$

² Az önálló szállító üzem dolgozói ugyanis már nem tartoznak az ipari termelő munkások közé, tehát az iparvállalat munkatermelékenységének kiszámításánál nem vehetők számításba.

ahol q — az egyes termékek termelésének mennyisége természetes mértékegységben kifejezve,

t — a szóbanforgó termék munkaigényessége.³

A fenti képlet nevezőjében a tárgyidőszak termelésére valóban ráfordított munka (pontosabban munkaidő) mennyisége szerepel, a számlálóban pedig az a munkamennyiség, amelyet a bázisidőszak munkatermelékenysége mellett ugyanerre a termelésre rá kellett volna fordítani. A fenti index tehát tulajdonképpen azt mondja, hogy a bázisidőszak hány munkaegységének felel meg a tárgyidőszak egy munkaegysége, vagyis valóban megfelelő mértéke a munka hatékonyságában beállott változásoknak.

Gyakorlatilag, mint ismeretes, a szóbanforgó képlet alkalmazásának lehetősége igen korlátolt. Egyrészt nem ismeretes általánosan az egyes termékek munkaigényessége (a munkát egyidejűleg több termékre fordítják). Másrészt a fenti képletből ki kell zárni az összehasonlíthatatlan, vagyis csak az egyik időszakban előállított termékeket.

A gyakorlatban ezért pénzben kifejezett mutatószámokat használnak az összesített munkatermelékenységi mutatószámok kiszámítására. A munkatermelékenység pénzben kifejezett dinamikáját az alábbi index adja:

$$I = \frac{\sum q_1 p}{\sum T_1} : \frac{\sum q_0 p}{\sum T_0} \dots \dots \dots /2/$$

ahol p — a termékegység változatlan ára, T — az adott termékre fordított munka-idő.

Mivel

$$T = q \cdot t$$

a /2/ képletnek lehet a következő alakja is:

$$I = \frac{\sum q_1 p}{\sum q_1 t_1} : \frac{\sum q_0 p}{\sum q_0 t_0} \dots \dots \dots /2a/$$

Hogy megítéljük mennyire alkalmas a munkatermelékenység mérésénél valóban a pénzben kifejezett mutató, célszerű összehasonlítani az utolsó képletet az /1/

³ Munkamennyiség alatt a termékben bennfoglalt eleven munka mennyiségét értjük; az eleven és az anyagi testet öltött munka együttes mennyiségét nem lehet megállapítani.

képlettel. Könnyen be lehet bizonyítani, hogy a /2/ képlet két esetben lesz azonos az /1/ képlettel.

1. Akkor, ha valamennyi termékénél $q_1 = a \cdot q_0$, ahol a konstans. Vagyis abban az esetben, ha a termelés választékbeli összetétele nem változik, ami a gyakorlatban bizonyára igen ritka eset.

2. Abban az esetben, ha valamennyi termékénél $p = b \cdot t_0$ ahol b ismét konstans. Vagyis abban az esetben, ha a változatlan árak arányosak a bázisidőszak munkaigényességeivel. Éppen az a körülmény, hogy a gyakorlatban ez a feltétel sem valósul meg, vezet oda, hogy a pénzületi munkatermelékenységi mutatószámok érzékenyek a strukturális változásokra, ami a statisztikai tankönyvekben ismertetett paradox eredményekből is látható.⁴

Vizsgáljuk meg most közelebbről ezt a feltételt, mert utalás van benne a már korábban feltett kérdés megoldására, vagyis arra, hogy mikor alkalmas a változatlan árak rendszere a munkatermelékenység mérésére.

Az árak, mint ismeretes, pénzben fejezik ki (illetve kell, hogy kifejezzék) az értéket. Az érték pedig arányos a termékben bennfoglalt egész (eleven és átvitt) társadalmilag szükséges munka mennyiségével. A mi feltételünk szerint azonban a változatlan ár csak a termékben bennfoglalt eleven munka mennyiségével arányos. Ez azonban azt jelenti, hogy a p változatlan ár csak az érték azon részének felel meg, amely az eleven munka eredménye. De ebben az esetben a Σqp a nettó termelést jelenti.

Itt megint azt látjuk, hogy a termelés megfelelő pénzületi mutatószáma a munkatermelékenység mérése szempontjából a nettó termelés. Ahhoz pedig, hogy ezt a mutatószámot ne torzítsák el strukturális befolyások, arra van szükség, hogy a termelés számbavételéhez felhasznált árak megfeleljenek a termékek bázisidőszakbeli értékeinek.

Gyakorlatilag természetesen nem lehet

⁴ Így például a munkatermelékenység (teljes termelés egy dolgozóra számítva) Csehszlovákiában az első ötéves terv alatt az iparban 60, az egész népgazdaságban pedig 70 százalékkal emelkedett, bár egyetleneg népgazdasági ágban sem érték el ilyen emelkedést.

eleget tenni ez utóbbi feltételnek, mert a termékek értékei ismeretlenek.⁵

A fentiekből mindenesetre az is következik, hogy a munkatermelékenység vizsgálatánál az arányokat is elemezni kell.

Mivel az ár nem felel meg az értéknek, az eredményeiket előnyös áron termékek gyártásával még akkor is befolyásolhatják, ha a nettó termelésen alapszik a munkatermelékenység mérése.

Ha tehát azt mondjuk, hogy a munkatermelékenység pénzületi mutatószámának számlálójában a nettó termelést kell felhasználni az eddigi teljes termelés helyett, ezzel semmiképpen sem állítjuk azt, hogy az így nyert mutatószám tökéletesen jellemzi a munka termelékenységét. Ebben a mutatószámban is sok lesz az eredményeket torzító hiányosság. Mindenesetre — amint az eddigiekből kitűnik —, sokkal megfelelőbb kiindulópont lesz a munkatermelékenységben beállott változások elemzéséhez.

Ami az összesített munkatermelékenységi mutatószám nevezőjét illeti nyilvánvaló, hogy itt már nem lehet gyakorlati indítókokkal megmagyarázni azt, hogy csak a munkásokat vesszük figyelembe a mutató kiszámításakor, úgy mint a természetbeni mutatószámoknál (elméletileg ez még kevésbé lehetséges). A nevezőben elméletileg szerepelnie kellene az adott termelésben résztvevő valamennyi dolgozó munkájának. Itt azonban egy olyan akadályba ütközünk, amelyet nehéz lesz leküzdeni. Főleg arról van szó, hogy valamennyi számításunk egy meghatározott szervezeti felépítésből indul ki, amely azonban éppen a változó munkamegosztás következtében, állandóan változik. Pontosabban: ha összehasonlítjuk a munkatermelékenységet valamely vállalatban, e vállalat termelését az ott ráfordított munkára fogjuk vonatkoztatni. De a szóbanforgó vállalat termelésében más vállalatoknál felhasznált munka is részesedik, mégpedig olyan munka is, amely nem az anyagi termelés szférájába tartozó gazdasági egységekben került felhasználásra. Az iparvállalat termelésében résztvesz többek között

⁵ Ha valamennyi termék értéke mindkét időszakban ismeretes lenne, ezzel már a munkatermelékenységi dinamika méréseinek problémája magától megoldódna.

például a felettes hatóság, az állami bank ellenőrző munkája. A termelő vállalatok termelésében gyakran igen jelentős mértékben veszik ki részüket a különböző kutatóintézetek stb.

A munkatermelékenység mérésével kapcsolatos kérdések vizsgálatánál itt nyilvánvalóan két probléma vetődik fel: az anyagi termelés elhatárolásának problémája és általában a népgazdaság osztályozásának problémája. Nem feladata a cikknek, hogy e kérdések lényegével foglalkozzék és megoldást javasoljon. Csak arra akarunk rámutatni, hogy minden ilyen osztályozás többé-kevésbé konvencionális, a népgazdaság adott szervezeti felépítésétől és a munkamegosztás adott fokától függ. A szervezeti felépítésben beállott változások következménye viszont az a következtetés, amely a dolgozók (illetve tevékenységek) osztályozásánál tapasztalható. Így például a változtatások, amelyek most vannak folyamatban népgazdaságunk szervezetében és amelyek a vezetés decentralizálására irányulnak, azzal a következménnyel járnak, hogy sok olyan funkció, amelyet eddig vállalaton kívül, tehát az anyagi termelésen kívül eső szervek láttak el, átkerül a vállalatokhoz, tehát az anyagi termelés szférájába. Ez természetesen befolyással van a munkatermelékenység dinamikájának mérésére is.

Az előző fejezetekben a lehető legrövidebb ismertetését adtuk a munkatermelékenység mérésénél felvetődő fő problémáknak.

Bizonyára felvetődhetnek kifogások egyes fenti következtetéseink ellen, egyes következtetések pedig mélyrehatóbb elemzésre szorulnak. Emellett nem foglalkoztunk a munkatermelékenység mérésével összefüggő gyakorlati problémákkal, pedig az itt felmerülő nehézségek sem kicsinyek. Nehézségek merülnek fel elsősorban már a legfontosabb adatok megállapításánál, a termelés egyes összetevőinek (új termékek, befejezetlen termelés, állóalapot elhasználódása) értékelésénél stb. Mindezek a problémák ismertek a statisztikai szakirodalomból.

Az elmondottakból egy igen fontos következtetés adódik: a munkatermelékenység mérésének problémáját nem lehet le-redukálni a munkatermelékenységi mu-

tatószámok megszerkesztésének kérdésére. Hiábavaló dolog egy olyan mutatószám keresése, amely tökéletesen jellemezné a munkatermelékenység tér- és időbeli változásait. Ahhoz, hogy ismerjük a munkatermelékenység színvonalát és fejlődését a népgazdaságban, vagy annak egyes területein, sok konkrét ismeretre és elemzésre van szükségünk, olyan ismeretekre, amelyeket nem helyettesíthetnek még a legötletesebben megszerkesztett mutatószámok sem.

Igaz, hogy a gyakorlat gyakran nagyon összesűrített felvilágosításokat követel a statisztikától. Ez magában véve még nem lenne hiba, ha közben figyelembe vennénk azt, hogy minden általánosító mutatószám, amely ilyen felvilágosítást ad, csak mint első felvilágosítás, mint a gazdasági elemzéshez alkalmas kiindulópont jöhet számításba. A statisztikusok jól tudják, hogy minél általánosabb egy mutatószám, annál több felvilágosítást sűrít össze magában és annál több értékes felvilágosítást palástol el. Sajnos a valóságban ezt nem veszik mindig tekintetbe. Általánosító mutatószámokat használnak fel az ellenőrzésnél, amely ily módon teljesen automatikussá válik. Ilyen mutatószámok alapján mérik a beralapfelhasználást, határozzák meg a prémiumok kifizetését stb. Ismeretes mennyi kárt okozott, mennyi helytelen intézkedéssel (felesleges árucikk gyártása, anyagpocsékolás, különböző fontos munkák visszautasítása stb.) járt az ilyen gyakorlat. Kevesen vannak azonban tudatában annak, hogy a hiba lényege nem a szóbanforgó mutatószám tökéletlenségében van, hanem az olyan általánosító mutatószámok ismeretlenségében, amelyek helytelen értelmezésében, mint amilyenek például a teljes termelés, vagy a munkatermelékenység.

Nem kell talán külön kiemelnünk, hogy az, amit a munkatermelékenység méréséről elmondottunk, bizonyos módosításokkal a közigazdasági jelenségek statisztikai mérésére is vonatkozik. Az ilyen mérések lényege nem a mutatószámok szerkezetében, hanem a közigazdasági elemzésben van. A mutatószámok csak eszközei ennek az elemzésnek. Az a körülmény, hogy a statisztikusok az utóbbi években annyi figyelmet szenteltek a mutatószámok megszerkesztésének és tökéletesítésének,

valamint az, hogy közben gyakran megfeledkeztek a statisztika egy másik, sokkal fontosabb feladatáról, a közgazdasági elemzésről, nagy mértékben összefügg a tervezés jelenlegi módszerével és azzal a feladattal, amelyet egyesek a tervgazdaságban a statisztikának tulajdonítanak.

A népgazdasági tervezés jelenlegi módszere lényegében mutatószámokon épül fel, amelyekben kifejezésre jutnak a terv céljai és amelyeket egészen a munkahelyig bontanak fel. Érthető tehát a statisztikával szemben támasztott az a követelmény, hogy ugyanezen mutatószámok alapján ellenőrizze a terv teljesítését. Emellett a tervmutatószámok felbontása egészen a munkahelyig szükségessé teszi azok kimerítő vizsgálatát a gyakran nagyon nehézkes beszámolórendszer segítségével. Gyakran előfordul az is, hogy egyesek a tervteljesítés ellenőrzésére redukálják le a statisztika szerepét és a gazdaság statisztikát a népgazdasági mutatószámok elméletének tekintik.

A tervezés módszereinek kérdése nem tartozik bele e cikk keretébe. Az egyedüli, amit az általánosító mutatószámokra vonatkozó előző fejtegetések és a tervezéssel kapcsolatos eddigi tapasztalatok alapján mondani lehet az, hogy a tervezési módszereknek előnyeik mellett komoly hiányosságaik is vannak.

Ami a statisztika és a tervezés viszonyát illeti, úgy vélem, hogy a statisztika szigorú alárendelése a tervnek az összes ebből következő következményekkel együtt rossz hatással volt a statisztika fejlődésére.

Éppen a statisztika szerepének ez az egyoldalú felfogása vezetett oda, hogy a

statisztika túlnyomórészt a mutatószámok kiszámításával foglalkozott és nagyon kevés idő maradt a tulajdonképpeni statisztikai munkára, az elemzésre. Azokat a pontos elemzési módszereket például, amelyeket a matematikai statisztika dolgozott ki, még ma sem használjuk fel gazdaságstatisztikánkban.

A statisztikai beszámolórendszerrel kapcsolatos elképzelések is meglehetősen egyoldalúak voltak. Ez összefügg a tervfeladatok felbontásával és az egyes vállalatok ellenőrzésének szükségességével. A tervet természetesen fel kell bontani egészen a munkahelyig és a tervteljesítés ellenőrzésének szükségességében sem kételkedhet senki. Az viszont, hogy milyen szélességben, illetve mélységben kell a tervet felbontani egészen a munkahelyig (erről a kérdéstről most végre széleskörű vita folyik), és hogy milyen legyen a tervteljesítés ellenőrzése, eléggé nehéz probléma.

A beszámolórendszernek kétségen kívül sok előnye van más statisztikai adatfelvételi módszerekkel szemben, de — véleményem szerint — ezeket a módszereket gyakran túlbecsülik. Túlbecsülik elsősorban a beszámolórendszer megbízhatóságát. Azt gondoljuk, hogy a beszámolórendszerek adatfelvételeinek körét korlátozhatnánk a jól megszervezett és szakképzett dolgozók segítségével végrehajtott képviselői adatfelvételek javára. Ez sokkal jobb eredményekhez vezetne. Különösen a munkatermelékenység vizsgálatánál lehetne nagyon hasznos a beszámolórendszer kombinálása a képviselői adatfelvételekkel.

A statisztikai igazgatóságok 1957. évi munkája*

A Központi Statisztikai Hivatal területi szerveinek munkája az ellenforradalmi eseményekig zavartalanul fejlődött. Jó eredményeket értek el a statisztikai fegyelem megszilárdításában és az adatfelvételek lebonyolításában. Jelentős részük volt abban, hogy nemcsak a vállalatoknál, az intézményeknél, az állami

szerveknél alakult ki a statisztikai fegyelem, hanem a mezőgazdasági termelőszövetkezetek is önálló adatszolgáltatókká fejlődtek. Természetesen az egyéb vállalatoknál, intézményeknél sem alakult ki máról holnapra a statisztikai fegyelem, de mindenesetre könnyebbé jelentett az adatszolgáltatók kisebb száma és az ügyviteli munka nagyobb fokú szervezettisége. Az irányító szervezetet illetően különösen az engedély nélküli adatkérések megfékezése igényelt sok fáradozást.

* A Központi Statisztikai Hivatal Kollégiuma 1958. január 8-án a Területi főosztály előterjesztése alapján foglalkozott a területi statisztikai szervek 1957. évi munkájával. Ez az ismertetés az előterjesztés alapján készült.

valamint az, hogy közben gyakran megfeledkeztek a statisztika egy másik, sokkal fontosabb feladatáról, a közgazdasági elemzésről, nagy mértékben összefügg a tervezés jelenlegi módszerével és azzal a feladattal, amelyet egyesek a tervgazdaságban a statisztikának tulajdonítanak.

A népgazdasági tervezés jelenlegi módszere lényegében mutatószámokon épül fel, amelyekben kifejezésre jutnak a terv céljai és amelyeket egészen a munkahelyig bontanak fel. Érthető tehát a statisztikával szemben támasztott az a követelmény, hogy ugyanezen mutatószámok alapján ellenőrizze a terv teljesítését. Emellett a tervmutatószámok felbontása egészen a munkahelyig szükségessé teszi azok kimerítő vizsgálatát a gyakran nagyon nehézkes beszámolórendszer segítségével. Gyakran előfordul az is, hogy egyesek a tervteljesítés ellenőrzésére redukálják le a statisztika szerepét és a gazdaság statisztikát a népgazdasági mutatószámok elméletének tekintik.

A tervezés módszereinek kérdése nem tartozik bele e cikk keretébe. Az egyedüli, amit az általánosító mutatószámokra vonatkozó előző fejtegetések és a tervezéssel kapcsolatos eddigi tapasztalatok alapján mondani lehet az, hogy a tervezési módszereknek előnyeik mellett komoly hiányosságaik is vannak.

Ami a statisztika és a tervezés viszonyát illeti, úgy vélem, hogy a statisztika szigorú alárendelése a tervnek az összes ebből következő következményekkel együtt rossz hatással volt a statisztika fejlődésére.

Éppen a statisztika szerepének ez az egyoldalú felfogása vezetett oda, hogy a

statisztika túlnyomórészt a mutatószámok kiszámításával foglalkozott és nagyon kevés idő maradt a tulajdonképpeni statisztikai munkára, az elemzésre. Azokat a pontos elemzési módszereket például, amelyeket a matematikai statisztika dolgozott ki, még ma sem használjuk fel gazdaságstatisztikánkban.

A statisztikai beszámolórendszerrel kapcsolatos elképzelések is meglehetősen egyoldalúak voltak. Ez összefügg a tervfeladatok felbontásával és az egyes vállalatok ellenőrzésének szükségességével. A tervet természetesen fel kell bontani egészen a munkahelyig és a tervteljesítés ellenőrzésének szükségességében sem kételkedhet senki. Az viszont, hogy milyen szélességben, illetve mélységben kell a tervet felbontani egészen a munkahelyig (erről a kérdésről most végre széleskörű vita folyik), és hogy milyen legyen a tervteljesítés ellenőrzése, eléggé nehéz probléma.

A beszámolórendszernek kétségen kívül sok előnye van más statisztikai adatfelvételi módszerekkel szemben, de — véleményem szerint — ezeket a módszereket gyakran túlbecsülik. Túlbecsülik elsősorban a beszámolórendszer megbízhatóságát. Azt gondoljuk, hogy a beszámolórendszerek adatfelvételeinek körét korlátozhatnánk a jól megszervezett és szakképzett dolgozók segítségével végrehajtott képviselői adatfelvételek javára. Ez sokkal jobb eredményekhez vezetne. Különösen a munkatermelékenység vizsgálatánál lehetne nagyon hasznos a beszámolórendszer kombinálása a képviselői adatfelvételekkel.

A statisztikai igazgatóságok 1957. évi munkája*

A Központi Statisztikai Hivatal területi szerveinek munkája az ellenforradalmi eseményekig zavartalanul fejlődött. Jó eredményeket értek el a statisztikai fegyelem megszilárdításában és az adatfelvételek lebonyolításában. Jelentős részük volt abban, hogy nemcsak a vállalatoknál, az intézményeknél, az állami

szerveknél alakult ki a statisztikai fegyelem, hanem a mezőgazdasági termelőszövetkezetek is önálló adatszolgáltatókká fejlődtek. Természetesen az egyéb vállalatoknál, intézményeknél sem alakult ki máról holnapra a statisztikai fegyelem, de mindenesetre könnyebbé jelentett az adatszolgáltatók kisebb száma és az ügyviteli munka nagyobb fokú szervezettege. Az irányító szervezetet illetően különösen az engedély nélküli adatkérések megfékezése igényelt sok fáradozást.

* A Központi Statisztikai Hivatal Kollégiuma 1958. január 8-án a Területi főosztály előterjesztése alapján foglalkozott a területi statisztikai szervek 1957. évi munkájával. Ez az ismertetés az előterjesztés alapján készült.

Az adatfelvételek száma és köre az évek folyamán egyre bővült. A területi statisztikai szervek mind bonyolultabb, mind sokrétűbb adatgyűjtési feladatokat kaptak. Különösen sok munkát jelentett a mezőgazdasági statisztika érdeklődési körének alapos kiszélesedése. De éppen itt voltak legszembetűnőbbek az eredmények is: a területi statisztikai szervek a nagy adatfelvételekhez (állatszámolás, vetésösszeírás) olyan községi megbízotti gárdát szerveztek aránylag rövid idő alatt, amely most már a bonyolultabb, igen nagy alaposságot igénylő reprezentatív statisztikai feladatokat is eredménytel bonyolítja le, sőt, más ágazati statisztikában jelentkező összeírások elvégzésére is képes.

Az évek során, a jó szakmai munka következtében, jelentősen nőtt a területi statisztikai szervek tekintélye. A megyei, városi vezetők most már főleg ezek jelentései alapján értékelik a területük gazdasági (stb.) eredményeit. A statisztikusok véleményét kikérik, meghallgatják, érveiket a döntéseknél figyelembe veszik. Adataikat a megyei szervek helytállónak ismerik el és megbízható alapként kezelik.

Az 1956. évi októberi események a Központi Statisztikai Hivatal területi szerveinek munkájában is éreztették hatásukat.

Az állami fegyelem az ellenforradalmi események következtében gyakorlatilag megszűnt, s emiatt jó ideig nem lehetett statisztikai fegyelemről sem beszélni. Az adatszolgáltatók nagy részétől lehetetlen volt adatokat kapni. Az adatszolgáltatás az igazgatók vagy a munkástanácsok kénye-kedvétől függött. (Voltak vállalatok, amelyeknél a munkástanácsok egyenesen megtiltották a statisztikusoknak, hogy adatokat kiadjanak.)

Az adatszolgáltatóknál és az irányító szerveknél számos szervezeti változás következett be. A tanácsok nagy részénél például megszüntették a statisztikusi munkaköröket. Az adatszolgáltatóknál és a középfokú irányító szerveknél — személcserék miatt — sok helyre új statisztikus került. Az új statisztikusok a munkában nem voltak járatosak, adatszolgáltatási kötelezettségüknek igen hiányosan és hibásan tettek eleget.

Az említett okok következtében a statisztikai igazgatóságok munkája az 1957. év első részében hanyatlott. A hibák és

nehézségek ugyan túlnyomórészt átmenetinek bizonyultak, de a folyamatos fejlődést mindenesetre gátolták.

A statisztikai fegyelem helyzete

1956 végén a statisztikai igazgatóságok az ellenforradalmi események által okozott károk felmérését kapták első feladatként. Az akkori körülmények között az igazgatóságok ezen első munkája (az októberi-decemberi „helyzetképstatisztika“) nagy erőfeszítést követelt meg, de a begyűjtött adatok — tájékoztató jelleggel — használhatók voltak. Az első teljes értékűnek mondható munka az 1956. IV. negyedéves, majd az 1956. évi éves adatok begyűjtése volt. De még az ezekre vonatkozó kérdőíveknek is csupán 50 százaléka érkezett be határidőre. Az adatgyűjtések teljességét sokszor csak úgy lehetett biztosítani, ha az igazgatósági dolgozók maguk mentek a kérdőívekért, vagy éppen maguk állították ki azokat. Főleg a tanácsai szerveknél és az egyéb középfokú irányítószerveknél mutatkozott a korábban végzett statisztikai munka visszaállításával szemben ellenállás. Az igazgatóságok ezért kénytelenek voltak átmenetileg ezek munkáját is elvégezni, átvállalni.

1957. I. negyedévében, a politikai és a gazdasági élet konszolidációja mellett lassan megindult a statisztikai fegyelem megszilárdulásának folyamata is.

1957. második felében már a legtöbb szakágban kielégítő volt a határidők betartása. Különösen a minisztériumi iparban mutatkozott lényeges javulás, ahol az adatszolgáltatás rendje megközelítőleg olyan pontos volt, mint az 1956. októbert megelőző időkben.

Mindezek ellenére nem lehet azt mondani, hogy a statisztikai fegyelem tekintetében már kielégítő volt a helyzet. A javulás ugyanis főleg azért következett be, mert az igazgatóságok dolgozói személyes kapcsolataik révén és ezenkívül ízetemes mennyiségű túlmunkával biztosították a beszámolójelentések begyűjtését és a többé-kevésbé helyes adatokat. Ez a megállapítás különösen tanácsai viszonylatban volt érvényes, mert számos tanácsai munkaterületen még az év végére sem állt helyre teljesen a szervezet-szerű statisztikai munka. Példa erre a termelőszövetkezeti adatgyűjtés. A termelő-

szövetkezeti statisztikát a tanácsi mezőgazdasági szervek végzik, legtöbb helyen azonban csak a kérdőívek kiküldését tartják feladatuknak, a kérdőívek begyűjtése, az adatok ellenőrzése és megbízható feldolgozása számukra nem elsőrendű feladat. Számos járásban a felügyelőségek dolgozóira vár, hogy biztosítsák a kérdőívek beérkezését és felülvizsgálják a termelőszövetkezetek által közölt adatokat.

Azért, hogy a Központi Statisztikai Hivatal a párt- és állami vezetőket megfelelő időben tájékoztatni tudja, az igazgatóságok igyekeztek az előírt határidőket — az adatszolgáltatók nagyfokú fegyelmezetlensége ellenére — betartani. Ez persze egyes esetekben nem járt kellő sikerrel vagy egyéb feladatok megoldásának rovására ment.

Annak ellenére, hogy a statisztikai fegyelem laza volt, 1957 első felében az igazgatóságok nem kezdeményeztek szabálysértési eljárásokat, hanem igyekeztek az adatszolgáltatók hibáit a maguk munkájával ellensúlyozni. Az év második felében a szabálysértési hatóságok néhány megyében már foglalkoztak a statisztikai fegyelem megsértése miatt kezdeményezett ügyekkel is, és elmarasztaló határozatot is hoztak.

Az igazgatóságok nemcsak a törvény erejével kényszerítették az adatszolgáltatókat a pontos, megbízható adatszolgáltatásra, hanem, ha idejük engedte, személyesen keresték fel az adatszolgáltatókat a hibás adatok kijavítása, a vitás kérdések tisztázása céljából. Különösen a termelőszövetkezetek, az ipari vállalatok és a tanácsi tervosztályok statisztikusait keresték fel a hibák tisztázása végett, az új statisztikusok oktatása, nevelése céljából.

Adatgyűjtés és adatfeldolgozás

Az elmúlt években végrehajtott racionalizálás során ismételtelen csökkenteni kellett a Központi Statisztikai Hivatal megyei és járási szerveinek létszámát (közel 33 százalékkal). A létszámcsökkentés akkor lett volna indokolt, ha azt követi (vagy inkább megelőzi) a feladatok csökkentése. Ez azonban nem történt meg. Kísérletek ugyan többször voltak a feladatok csökkentésére, de a statisztikai munkában bekövetkezett változások, a megyei vezető szervek igényeinek növekedése azokat mindig meghiúsították. A

területi szervek dolgozói emiatt feladataikat 1957-ben csak nagy nehézségekkel és nemegyszer a pontosság rovására, egyes munkák mellőzésével tudták elvégezni.

A nagymérvű létszámcsökkentés miatt az igazgatóságok kialakult és jól bevált szervezeti felépítését meg kellett változtatni: az igazgatóságvezetők a létszámcsökkentés miatt egyes csoportok megszüntetésére, illetve összevonására kényszerültek. A szakcsoportok összevonása miatt egyes fontos feladatok mellékessé váltak (például az ipari csoporton belül dolgozik a településstatisztikai előadó, a mezőgazdasági csoporttal összevontan a forgalomstatisztikai csoport stb.). Hasonló a helyzet az úgyszintén kényszerűségből végrehajtott járási felügyelőségi összevonások tekintetében is. A fenti okok miatt több járásban meg kellett szüntetni az önálló felügyelőséget, illetve 2—2 szomszédos járást egy felügyelőség gondjaira kellett bízni. További nehézséget okoz az a néhány felügyelőség, amelyeken a létszámcsökkentés végrehajtása után mindössze 1—1 fő maradt.

Amellett, hogy a munkát kevesebb munkaerővel kellett elvégezni, a feladatok koordinálása is nagyrészt formális volt, azért az igazgatóságoknál és a felügyelőségeknél is munkatorlódások keletkeztek.

A szakmai feladatok mennyisége nemcsak, hogy nem csökkent a létszám csökkentésével párhuzamosan, hanem egyes területeken még növekedett is. A területi szervek 1957-ben többféle statisztikai munkát végeztek, mint 1956-ban. Így többek között új feladatként jelentkezett az anyagstatisztika, a közalkalmazottak létszám- és bérstatisztikája, a belső vándorlás statisztikája és a vállalati nyilvántartás. (1958-ban a feladatok nagy részét már nem a területi szervek végzik.)

Az adatgyűjtő munkával kapcsolatos nehézségek értékelésénél figyelembe kell venni azt is, hogy az igazgatóságok az 1957. év folyamán egészen alapvető nehézségekkel is szemben találták magukat. Számos termelőszövetkezetben nem volt könyvelő, s így lényegében nem volt, aki számot adjon a termelőszövetkezet adatairól, sőt nem voltak adatok sem, mert nem vezette senki a nyilvántartásokat. A vállalatoknál és a gazdaságoknál az okozott nehézséget, hogy sok helyen

nem volt statisztikus, vagy éppen új ember volt, aki még nem ismerte eléggé a feladatokat. Igen sok új munkavállaló került a tanácsi apparátusba is, és ez különösen a községekben okozott fennakadást. Sok községben nem tudtak számot adni például a tanácsi alkalmazottak létszámáról és béréről, holott alig néhány fő tartozott az állományba. Nehézségek voltak az anyakönyvi statisztikában is, mert az új anyakönyvvezetők még nem tudták megfelelően teljesíteni adatszolgáltatási kötelezettségeiket. Még a belső vándorlás megfigyelésével is sok volt a baj, sok hiányos, rossz vagy éppen kitöltetlen statisztikai szelvényt kaptak a felügyelőségek.

1957-ben a statisztikai szervek adatfeldolgozási munkája — a változatlanul megmaradt feladatokat tekintve — lényegesen nem változott. (Természetesen figyelmen kívül kell hagyni az év első felét, amikor a területi szervek más megyei, járási szervek helyett is végeztek feldolgozási munkát.)

A vezetők tájékoztatása

1956-ban — az előző évi kísérletezések után — a megyei statisztikai jelentések köre jelentősen kibővült. Az igazgatóságok rendszeresen tájékoztatták a megye vezetőit a gazdasági tervek teljesítéséről, a megye gazdasági, szociális és kulturális életének fejlődéséről.

E többnyire rendszeres jelentések mellett az igazgatóságok időnként egyes fontosabb gazdasági eseményről külön is adtak tájékoztatást. Ilyenek voltak például 1955-ben a makói hagymáról, Kaposvölgye szarvasmarha tenyésztéséről, a Zala megyei szőlő- és borgazdálkodásról, Pécs vízellátásáról, a Balaton veszprémi partja fürdőhelyeinek áruellátásáról, 1956-ban Székesfehérvár lakásviszonyairól, Miskolc város egészségügyi helyzetéről, a szigetközi szántóföldi zöldségtermelésről készített jelentések.

1956 november-decemberében a régi tájékoztatási formát már nem lehetett tovább fentartani, mert a megyei vezetők a legkülönbébb adatigényekkel léptek fel (például 5—10 napos jelentéseket kértek, amelyeket a területi szervek csak saját adatgyűjtéseik alapján tudtak elkészíteni). Pártbizottságok, tanácsok, kor-

mánybiztosok kértek adatokat a területi szervektől. Ezeket az igényeket az igazgatóságok igyekeztek kielégíteni.

Részben a megyei vezető szervek megváltozott munkamódszere, részben az 1957. év elején végrehajtott létszámcsökkentés miatt, a tájékoztatási munkát is lényegesen meg kellett változtatni. A Területi főosztály intézkedésére a következő változások történtek:

a) a felügyelőségek megszüntették a jelentések kiadását (a járási vezetők az igazgatóság jelentéseit kapják);

b) az igazgatóságok megszüntették a havi jelentés szöveges részének készítését, és havonta mindössze néhány fontos adatot közölnek;

c) az igazgatóságok negyedéves jelentéseibe szöveges értékelés helyett főleg táblázatos adatanyag került, kisebb összefoglaló bevezetővel.

A megyei vezető szervek ezeket a változtatásokat tudomásul vették. A főleg táblázatos anyag közlése a megyék egy részében bevált, több helyen azonban ragaszkodnak a szöveges jelentésekhez. Az igazgatóságok ennek az igénynek — létszámhiány miatt — általában nem tudnak eleget tenni, néhány igazgatóság azonban a megyei vezetők munkájának segítése érdekében még túlmunkával is biztosítja a jelentések szöveges részének kidolgozását.

A megyei párt- és tanácsi vezetők véleménye általában kedvező az igazgatóságok tájékoztatási munkájáról, egy-két dolgot azonban csaknem minden megyében sérelmeznek: túl későn kapják meg a jelentéseket (a havi jelentések a tárgyhónapot követő hó 14. napja után, a negyedéves jelentések a tárgynegyedévet követő hó 25. napja után kerülnek kiadásra). A jelentések nem tartalmazzak tervméréseket, s így a pártbizottságok mozgósító jellegű munkájához a szükségesnél kevesebb segítséget biztosítanak. Nem tartalmazzak egyes fontosabb mutatókat (műszaki-gazdasági mutatók, munkafegyelem, export stb.). Egyes összeírások eredményeit még mindig túl későn jelentik az igazgatóságok (például a február végi állatszámolás megyei eredményeit az I. negyedéves jelentések tartalmazták, amelyek április végén, május elején jelentek meg).

Igen nagy érdeklődést keltettek a területi szervek 1953—1956. évi adatokat tartalmazó nyilvános statisztikai évkönyvei. 1957-ben valamennyi igazgatóság készített évkönyvet. Így a szakemberek, érdeklődők számára hozzáférhetővé váltak a legfontosabb megyei adatok, amivel az igazgatóságok nagyban elősegítették a gazdasági vezetés, a tervezés és a különféle szervek, kutató intézetek stb. munkáját.

A megjelent évkönyvek minden tekintetben jobbak mint az előző évek voltak. Az évkönyvek lényegében azonos tartalmúak, a fontosabb adatok valamennyi évkönyvben azonos helyen és formában, ugyanazon évekre vonatkozóan megtalálhatók. Az évkönyvek sokkal több községi, vállalati, gazdaságonkénti adatot tartalmaznak, mint az előzők és így jobban kielégítik a megyei adatigényeket.

Az évkönyvek készítése elősegítette az igazgatóságok szakmai fejlődését is, mivel a nyilvánosság támasztotta követelmények kielégítése az igazgatóságokra is felelősségteljesebb munkát hártott. Megállapíthatjuk, hogy az igazgatóságok ezeket a feladatokat jól oldották meg. Az évkönyv a nyilvánosság előtt is kiállja a próbát mind az adatok megbízhatósága, mind azok használhatósága tekintetében.

Bár az évkönyvek jobbak, mint az előzők voltak, meg kell állapítani, hogy az előkészítés során történtek hibák. A legfőbb hiba talán az volt, hogy az évkönyvtervezetnek elkészítésében nem vettek kellően részt az igazgatóságok, sőt magának a tervezetnek a jóváhagyása is elhúzódott. Több igazgatóság a jóváhagyást megelőzve megkezdte az évkönyv összeállítását és a későbbi változtatások miatt ez néhány esetben többletmunkát eredményezett.

Az 1958. évi feladatok

Az elmondottakból adódnak a soronkövetkező feladatok, ezek közül legfontosabb az, hogy a statisztikai munkában — az elsődleges adatszolgáltatóktól a felsőfokú irányító szervekig — mielőbb teljes egészében helyreálljon a fegyelem.

A statisztikai fegyelem megszilárdítása a statisztikai szervezet számára előfeltétel, amely nélkül nem lehet előbbre jutni. Az igazgatóságokra 1958-ban igen sok munka vár. A Központi Statisztikai

Hivatal a szakmai beszámolási rendszerbe felvett folyamatos adatgyűjtéseken kívül számos újszerű vagy már hosszú ideje esedékes adatfelvételt kíván lebonyolítani ebben az évben, s itt messzeemenően igénybe veszi a területi szervezet munkaerejét.

Igen jelentős és tárgyánál fogva igen érdekesnek ígérkező például a mezőgazdaságban a 300 termelőszövetkezetre kiterjedő reprezentatív megfigyelés, amelynek tárgya a kapásnövényeknél alkalmazott agrotechnikai eljárások megfigyelése, a termelési érték kiszámítása, a munkaerőfelhasználás, az állattenyésztés felmérése. Megfigyeli a statisztikai szervezet az állami gazdaságok tagoltságát, szervezétét. Folytatódik a 4 000 parasztgazdaságra kiterjedő reprezentatív üzemi adatfelvétel, amelynek során a területi szervezet a parasztgazdaságok adottságait (a gazdálkodó eredeti és jelenlegi foglalkozása, a gazdaság összterületének változásai, a terület, művelési ág változásai stb.), a családi munkaerőhelyzetet, az idegen munkaerő igénybevételét, a sertésvágásokat és az ezekből eredő értékesítéseket, az állati termékek termelését és értékesítését, az őszi betakarítású növények terméseredményeit, a szőlő- és gyümölcs-termesztés mértékét figyeli meg, több egymást követő szakaszban. A mezőgazdasági statisztika érdekessége még az országos állatszámllálást most először helyettesítő 51 százalékos mértékű állatösszeírás és az idén újszerű szervezetben megoldandó cséplési statisztika.

A forgalmi statisztikában folyamatban van az országos kiskereskedelmi bolt-hálózati összeírás adatainak összegezése. Ebben a megfigyelésben is jelentős feladatot kaptak a területi statisztikai szervek. Hasonló érdekes munka lesz az üzemi étkeztetés helyzetét feltáró összeírás és a piacok, vásárcsarnokok és vásárok összeírása, amely felméri a vonzási körzeteket és megfigyeli a piacok (stb.) kultúráltságát is.

1958-ban is folytatódik a mintegy 5 000 háztartás bevételi és kiadási feljegyzéseire alapuló reprezentatív megfigyelés.

A külső és belső idegenforgalom felendítésén munkálkodó szervek részére igen érdekes adatokat fog szolgáltatni az ország fürdőhelyeinek és üdülőhelyeinek összeírása, illetőleg helyzetképi felmérése.

Több érdekes iparstatisztikai megfigyelés terve is felmerült.

Az ipari főosztály egyre több feladattal kívánja megbízni az igazgatóságokat. Az előző évektől eltérően több olyan munkát kíván az igazgatóságokkal elvégeztetni, amelyet eddig sem a területi szervek, sem a Főosztály nem végzett. Így például egyes vállalatoknál árnyilvántartást kívánnak bevezetni és ennek figyelemmel kísérése bizonyos összesítő és feldolgozó, valamint ellenőrző munkát jelentene az igazgatóságok részére. Be akarják vonni az igazgatóságokat az ipari vállalatok önköltség-statisztikájának reprezentatív módszerekkel történő megfigyelésébe.

*

Szükséges tehát, hogy a területi szervek dolgozóinak energiáját ne az adat-szolgáltatók helyett végzett munka emésze fel. Ezt elsősorban az ellenőrzési munka megjavításával kell elérni. Az igazgatóságok munkatervében szerepelnek a Hivatal munkájához szükséges ellenőrzések, a területi szervek számára azonban nem ez szabja meg az ellenőrzési munka mértékét és súlyát, hanem a statisztikai fegyelem helyzete.

A statisztikai szervezet számára az a legérdekesebb feladatkör, amelyben a legtöbb lehetőség van az öntevékenységre, a helyi kezdeményezésre: ez a munkaterület a tájékoztatás. Minden statisztikus és minden statisztikai szerv arra törekszik, hogy munkájának, erőfeszítésének kézzelfogható eredményei legyenek. A területi statisztikai szervek a jelentésekben, az évkönyvekben teszik le munkájuk eredményeit, s azt szeretnék, ha ezekkel kivívnák a helyi szervek vezetőinek elismerését.

A tájékoztatás az 1957. évihez mérten — az igényeknek megfelelően — bővül az ún. témajelentésekkel, amelyek a rendszeres adatközlések mellett, azokat kiegészítve, alkalmasak arra, hogy fontosabb, időszerű kérdésekre irányítsák a figyelmet, illetőleg a már meglevő érdeklődés számára adatokkal és tényekkel szolgáljanak.

Az elmondottakból kitűnik, hogy a statisztikai szervezet milyen bőven el van látva feladatokkal. Bizonyos azonban, hogy a statisztikai szervek dolgozóinak szaktudása és munkaszeretete 1958-ban is biztosítani fogja a feladatok eredményes végrehajtását.

A kalorikus tápanyagfogyasztás helyzete Magyarországon

Az emberi szervezet fenntartásához, a szervezet által elfogyasztott anyagok pótlásához az embernek táplálkoznia kell. Az ember táplálkozása az évszázadok folyamán sok változáson ment keresztül. Az ősember táplálkozásában döntő szempont nyilvánvalóan csak az éhség csillapítása volt. A mai ember arra törekszik, hogy táplálkozását változatossá, ízletessé tegye, s tápláléka megfelelő mennyiségben és arányban tartalmazza a szükséges tápanyagokat.

A tápanyagokat két nagy csoportba oszthatjuk, azaz lehetnek

- a) szerves, és
- b) szervetlen tápanyagok.

A szervetlen tápanyagok közé tartoznak a különféle ásványi sók — például konyhasó, a vas-, a foszfor-, a kalciumvegyületek stb. — és a víz. (Az ivóvíz oldott állapotban különféle ásványi sókat is tartalmaz.)

A szerves tápanyagok két csoportra oszthatók:

- a) nitrogénmentes tápanyagokra (szénhidrátok és zsírok), és
- b) nitrogéntartalmú tápanyagokra (fehérjék).

Az előbbi csoportokba kategorizált tápanyagokhoz csatlakoznak még — mint élettevékenységünkhöz nélkülözhetetlen anyagok — a vitaminok.

E cikk keretében csak a szerves tápanyagokkal foglalkozunk.

A szervezet zavartalan működéséhez nélkülözhetetlenül szükséges anyagok száma meghaladja a harmincat. Ezeket az anyagokat az emberi szervezet nem nélkülözheti: ha közülük bármelyik huzamosabb időn át hiányzik, megbetegszünk, sőt ha a hiány tovább tart, bekövetkezik a halál.

Az egyes tápanyagokból a különböző korú és foglalkozású egyéneknek más-más mennyiségre van szükségük ahhoz, hogy

Több érdekes iparstatisztikai megfigyelés terve is felmerült.

Az ipari főosztály egyre több feladattal kívánja megbízni az igazgatóságokat. Az előző évektől eltérően több olyan munkát kíván az igazgatóságokkal elvégeztetni, amelyet eddig sem a területi szervek, sem a Főosztály nem végzett. Így például egyes vállalatoknál árnyilvántartást kívánnak bevezetni és ennek figyelemmel kísérése bizonyos összesítő és feldolgozó, valamint ellenőrző munkát jelentene az igazgatóságok részére. Be akarják vonni az igazgatóságokat az ipari vállalatok önköltség-statisztikájának reprezentatív módszerekkel történő megfigyelésébe.

*

Szükséges tehát, hogy a területi szervek dolgozóinak energiáját ne az adat-szolgáltatók helyett végzett munka emésze fel. Ezt elsősorban az ellenőrzési munka megjavításával kell elérni. Az igazgatóságok munkatervében szerepelnek a Hivatal munkájához szükséges ellenőrzések, a területi szervek számára azonban nem ez szabja meg az ellenőrzési munka mértékét és súlyát, hanem a statisztikai fegyelem helyzete.

A statisztikai szervezet számára az a legérdekesebb feladatkör, amelyben a legtöbb lehetőség van az öntevékenységre, a helyi kezdeményezésre: ez a munkaterület a tájékoztatás. Minden statisztikus és minden statisztikai szerv arra törekszik, hogy munkájának, erőfeszítésének kézzelfogható eredményei legyenek. A területi statisztikai szervek a jelentésekben, az évkönyvekben teszik le munkájuk eredményeit, s azt szeretnék, ha ezekkel kivívnák a helyi szervek vezetőinek elismerését.

A tájékoztatás az 1957. évihez mérten — az igényeknek megfelelően — bővül az ún. témajelentésekkel, amelyek a rendszeres adatközlések mellett, azokat kiegészítve, alkalmasak arra, hogy fontosabb, időszzerű kérdésekre irányítsák a figyelmet, illetőleg a már meglevő érdeklődés számára adatokkal és tényekkel szolgáljanak.

Az elmondottakból kitűnik, hogy a statisztikai szervezet milyen bőven el van látva feladatokkal. Bizonyos azonban, hogy a statisztikai szervek dolgozóinak szaktudása és munkaszeretete 1958-ban is biztosítani fogja a feladatok eredményes végrehajtását.

A kalorikus tápanyagfogyasztás helyzete Magyarországon

Az emberi szervezet fenntartásához, a szervezet által elfogyasztott anyagok pótlásához az embernek táplálkoznia kell. Az ember táplálkozása az évszázadok folyamán sok változáson ment keresztül. Az ősember táplálkozásában döntő szempont nyilvánvalóan csak az éhség csillapítása volt. A mai ember arra törekszik, hogy táplálkozását változatossá, ízletessé tegye, s tápláléka megfelelő mennyiségben és arányban tartalmazza a szükséges tápanyagokat.

A tápanyagokat két nagy csoportba oszthatjuk, azaz lehetnek

- a) szerves, és
- b) szervetlen tápanyagok.

A szervetlen tápanyagok közé tartoznak a különféle ásványi sók — például konyhasó, a vas-, a foszfor-, a kalciumvegyületek stb. — és a víz. (Az ivóvíz oldott állapotban különféle ásványi sókat is tartalmaz.)

A szerves tápanyagok két csoportra oszthatók:

- a) nitrogénmentes tápanyagokra (szénhidrátok és zsírok), és
- b) nitrogéntartalmú tápanyagokra (fehérjék).

Az előbbi csoportokba kategorizált tápanyagokhoz csatlakoznak még — mint élettevékenységünkhöz nélkülözhetetlen anyagok — a vitaminok.

E cikk keretében csak a szerves tápanyagokkal foglalkozunk.

A szervezet zavartalan működéséhez nélkülözhetetlenül szükséges anyagok száma meghaladja a harmincat. Ezeket az anyagokat az emberi szervezet nem nélkülözheti: ha közülük bármelyik huzamosabb időn át hiányzik, megbetegszünk, sőt ha a hiány tovább tart, bekövetkezik a halál.

Az egyes tápanyagokból a különböző korú és foglalkozású egyéneknek más-más mennyiségre van szükségük ahhoz, hogy

szervezetük zavartalanul, egészségesen működhessék. (Erre a kérdésre a későbbiek során még visszatérünk.)

A következőkben vizsgáljuk meg a közismertebb tápanyagokat és fogyasztásukat.

A fehérjék

A fehérjék olyan szénből, oxigénből, hidrogénből, nitrogénből, kénből, alkalmilag vasból, foszforból, esetleg egyéb elemekből álló szerves vegyületek, amelyekben a nitrogén aránya 15—18 százalék.

A fehérjék a test építőkövei, nélkülük nincs élet. A szervek, a szövetek szerves alapanyaga a fehérje, s ezt az alapanyagot — fehérjén kívül — semmivel sem lehet pótolni.

A szervezet elkopott fehérjéinek pótlására csakis a test fehérjéinek megfelelő összetételű fehérjét¹ tud felhasználni. A táplálkozással magunkhoz vett fehérjék azonban az optimális összetételtől eltérnek. Éppen ezért szervezetünk a táplálékokkal magunkhoz vett fehérjéket alapvegyületeikre, aminosavakra bontja és ezekből építi fel a test saját összetételű fehérjéjét.

Szervezetünk számára az a fehérje értékesebb, amelyekben az aminosavak és főleg az esszenciális aminosavak összetétele, egymás közötti aránya legjobban megközelíti a szervezet aminosav igényét. Ezeket a fehérjéket teljes értékű, komplett fehérjéknek nevezzük. Ilyen fehérjék általában az állati eredetűek. Megjegyzendő azonban, hogy az állati eredetű fehérjék között több hiányos fehérje (például a kocsonyát adó zselatin), míg a növényi fehérjék között is számos komplett fehérje ismeretes (például burgonya, szója stb.).

Szervezetünk a működése következtében keletkező kopások miatt állandóan fehérjét veszít. Ezért arra kell törekednünk, hogy a test fehérjetartalma ne csökkenjen. Ha annyi fehérjét veszünk magunkhoz, mint amennyit szervezetünk elhasznált, akkor szervezetünk fehérje (illetve nitro-

gén) egyensúlyban van. Azt a fehérjemennyiséget, amely az egyensúly fenntartásához szükséges, fehérjeminimumnak nevezzük. A táplálékkal felvett fehérjéket azonban a szervezet nem mindig tudja maradéktalanul feldolgozni, egy része nem szívódik fel, tehát kihasználatlanul kárbavész. Éppen ezért a fehérjeminimumnál valamivel több fehérjét kell magunkhoz vennünk. Ezt a mennyiséget „kívánatos mennyiségnek“, ajánlatos mennyiségnek“ nevezzük.

Természetesen a különböző korú és foglalkozású egyének „kívánatos fehérjemennyisége“ különböző. Az Országos Élelmezés- és Táplálkozástudományi Intézet vizsgálatai szerint különböző korú és foglalkozású egyének napi kívánatos fehérjemennyisége a következő.

1. tábla
A különböző korú és foglalkozású egyének napi kívánatos fehérjemennyisége

Kor, illetve foglalkozás	Összes	Állati eredetű
	ajánlatos napi fehérjemennyiség grammban	
Gyermekek	0—2 éves korig	31
	3—4 éves korig	24
	5—6 éves korig	27
	7—8 éves korig	30
	9—10 éves korig	31
	11—12 éves korig	45
	13—14 éves korig	42
Középiskolai tanulók	93	41
Ipari tanulók	100	41
Egyetemi hallgatók	107	46
Nem dolgozó öregek	76	30
Ülő foglalkozásúak	89	45
Középnéhez munkát végzők	103	55
Nehéz munkát végzők	127	70
Igen nehéz munkát végzők	146	75
Terhes nők	100	40
Szoptató nők	112	60

Ha az adatokat a lakosság kor- és foglalkozás szerinti megoszlásával mérlegeljük, rendelkezésünkre áll az ajánlatos mennyiségek országos átlaga.

Ha ezt összehasonlítjuk a tényleges fogyasztások átlagos adataival, megközelítőleg képet kapunk arról, hogy fehérjeszükségletünket milyen mértékben elégítettük ki.

Összes fehérjefogyasztásunk évről évre eléri az ajánlatos mennyiséget, sőt meg is haladja azt. Állati eredetű fehérje fogyasztásunk azonban más képet mutat. Az utóbbi évek közül 1956-ban fogyasztottuk a legtöbb állati eredetű fehérjét, azonban

¹ Ma már tudjuk, hogy a fehérjék kisebb molekulaszámú csoportokból, az aminosavakból tevődnek össze. Aminosavaknak nevezzük a rövidebb láncú zsírsavakat és a gyűrűs vegyületek azon származékait, amelyekben egy hidrogén atomot egy aminosav helyettesít.

Az aminosavak egymással kapcsolódva a fehérjék igen különböző fajtáit hozhatják létre. Négy különféle aminosav 24-féleképpen, az ismertebb 20-ig megközelítőleg $2.4 \cdot 10^{18}$ -féleképpen kapcsolódhat és ezzel ugyanannyiféle fehérjét hozhat létre. A nagytömegű fehérjefajtákból bőven jut arra, hogy a finomabb eltéréseket is figyelembe véve — minden ember testfehérjéje más és más legyen.

a fogyasztás (1956. évben is kb. 45 gramm ajánlatos mennyiséget figyelembe véve) így is kevesebb a kívánatosnál.

2. tábla

Az egy főre jutó napi átlagos fehérjefogyasztás és az ajánlatos fehérjemennyiség Magyarországon

Időszak	Összes		Állati eredetű	
	fehérje			
	fogyasz- tás	aján- latos mennyi- ség	fogyasz- tás	aján- latos mennyi- ség
grammban				
1934–1938*	80		23	
1950. év	88,7	87,2	29,5	45,0
1951. év	89,4	87,5	27,7	45,1
1952. év	87,1	87,4	26,6	45,1
1953. év	87,0	87,6	24,2	45,1
1954. év	87,2	87,4	27,1	45,0
1950–1954	87,9	87,4	27,0	45,1
1955. év	91,2	87,3	28,4	45,0
1956. év*	96		31	

* Számításaim szerint; közelítő adatok.

A fehérje fogyasztásunkban mutatkozó hiányosságok élesebben jelentkeznek a munkás- és alkalmazott-családok fogyasztásában.

3. tábla

Az egy főre jutó napi átlagos fehérjefogyasztás és az ajánlatos fehérje mennyisége a különböző jövedelemmel rendelkező munkás- és alkalmazott-családoknál az 1955. évben*

Jöve- delem- csoport	Összes		Állati eredetű	
	fehérje			
	fogyasztás	ajánlatos mennyiség	fogyasztás	ajánlatos mennyiség
grammban				
I.	66,2	81,7	16,7	41,4
II.	74,2	83,3	21,8	42,3
III.	84,5	85,1	26,4	43,6
IV.	90,3	85,5	30,9	42,3
V.	97,6	87,5	34,6	44,8

* A munkás- és alkalmazott-családok fogyasztási adatait kb. 1700 család rendszeresen vezetett háztartási naplójából állapítottuk meg. Az első jövedelemcsoportba soroltuk azokat a családokat, amelyekben az egy főre jutó havi átlagos jövedelem 320 forint, a II. csoportban 450 forint, a III.-ban 600 forint, a IV.-ben 750 forint, az V. csoportban 1070 forint az egy főre jutó átlagos havi jövedelem. 1956-ban a jövedelemcsoportok megváltoztak (I. csoport 340 forint, II. csoport 490 forint, III. csoport 650 forint, IV. csoport 820 forint, V. csoport 1180 forint), ezért ahol 1956. évre vonatkozó háztartásstatisztikai adatokat közlünk, az adatok értékelésénél ezt a tényt is figyelembe kell venni.

1956. évben a megfigyelt munkás- és alkalmazott-családok összes fehérje és állati eredetű fehérje fogyasztása is emelkedett. A felső két jövedelemcsoportba sorolt családok az ajánlott összes fehérjemennyiséget (az 1955. évi kívánatos mennyiséget figyelembe véve) elfogyasztják. Az állati eredetű fehérjék fogyasztásában mutatkozó hiány azonban itt is fennáll.

4. tábla

Az egy főre jutó napi átlagos fehérjefogyasztás a különböző jövedelemmel rendelkező munkás- és alkalmazott-családoknál

Jöve- delem- csoport	Összes		Állati eredetű	
	fehérjefogyasztás (gramm) az			
	1955.	1956.	1955.	1956.
évben				
I.	66,2	65,3	16,7	17,0
II.	74,2	75,1	21,8	22,3
III.	84,5	81,9	26,4	26,3
IV.	90,3	88,7	30,9	30,5
V.	97,6	96,2	34,6	35,4

5. tábla

Az egy főre jutó napi átlagos fehérjefogyasztás egyes országokban

Ország	Összes		Állati eredetű			
	fehérjefogyasztás napi átlaga (gramm)					
	1934– 1938.	1951/52– 1953/54.	1955/56.	1934– 1938.	1951/52– 1953/54.	1955/56.
évek átlaga*						
Európa:						
Ausztria	87	81	84	40	38	40
Belgium – Luxembourg	84	86	89	34	41	44
Dánia	91	91	89	57	51	50
Egyesült Királyság	80	85	83	44	44	48
Finnország	95	99	98	44	52	54
Franciaország	97	95	101	43	46	51
Görögország	84	78	84	23	19	23
Hollandia	80	80	81	41	41	43
Jugoszlávia	95	83	.	22	19	.
Magyarország	80	88	91	23	27	28
Német Szövetségi Köztársaság	85	76	78	43	38	42

(A tábla folytatását lásd a következő oldalon.)

* Az utolsó év adatai általában előzetesek; a felüntetett időszakoktól az egyes országok adatai az alábbiak szerint térnek el:

1934–1938: Német Szövetségi Köztársaság és Görögország 1935–1938, Hollandia 1936–1938; Ausztrália 1936–1939; Argentína, Brazília, Kanada, Délafrikai Unió és Egyesült Államok 1935–1939.
1951/52.: Argentína, Brazília 1951; Egyesült Államok, Délafrikai Unió 1951–1953.
1953/54.: Magyarország 1950–1954.
1955/56.: Argentína, Brazília, Portugália 1954; Ausztrália, Egyiptom, Finnország, India, Japán 1954/55; Délafrikai Unió, Egyesült Államok, Magyarország 1955.

Ország	Összes		Állati eredetű			
	fehérjefogyasztás napi átlaga (gramm)					
	1934- 1938.	1951/52- 1953/54.	1955/56.	1934- 1938.	1951/52- 1953/54.	1955/56.
évek átlaga*						
Norvégia	90	94	89	49	53	51
Olaszország	82	77	75	20	21	23
Portugália	65	64	.	21	22
Svédország	95	89	85	59	56	56
Svájc	96	94	92	54	51	52
Északamerika:						
Egyesült Államok ...	89	90	93	50	61	64
Kanada	84	93	99	48	58	64
Délamerika:						
Argentína	98	98	94	62	63	56
Brazília	59	.	.	17	.
Távolkelet:						
India**	56	47	50	8	6	6
Japán	64	58	61	10	12	14
Afrika és Közel-Kelet:						
Délafrikai Unió	68	74	71	23	27	27
Egyiptom	73	70	73	9	11	11
Törökország	79	84	87	12	13	12
Oceánia:						
Ausztrália	103	92	88	67	61	56

** Háború előtti adatok Pakisztánnal együtt.

Állati eredetű fehérjefogyasztásunk alacsony színvonalának okát elsősorban a viszonylag kevés tej- és tejtermék-fogyasztásban kereshetjük. Csupán a tej- és tejtermékek kielégítő fogyasztása esetén állati eredetű fehérje fogyasztásunk naponta kb. 10 grammal növekednék. Ezzel a növekedéssel az ajánlatos mennyiség erősen megközelíthető lenne, és így a nemzetközi összehasonlítás tükrében is jobb képet kaphatnánk.

Magyarország lakossága fehérjeszükségletének legnagyobb részét cereáliákból (gabonaneműekből) fedezi.

6. tábla

A fehérjefogyasztás összetételének alakulása

Év	Egy főre jutó napi átlagos fehérjefogyasztás					
	grammban			százalékos megoszlása		
	cereáliák-ból	egyéb élelmiszerekből	összesen	cereáliák-ból	egyéb élelmiszerekből	összesen
1950	46,2	42,5	88,7	52,1	47,9	100,0
1951	49,1	40,3	89,4	54,9	45,1	100,0
1952	48,8	38,3	87,1	55,8	44,2	100,0
1953	50,5	36,5	87,0	57,6	42,4	100,0
1954	47,7	39,5	87,2	54,5	45,5	100,0
1955	49,1	42,1	91,2	56,2	43,8	100,0
1956*	51	45	96	53,1	46,9	100,0

* Számításaim szerint; közelítő adatok.

Az egy forintért vásárolható fehérjemennyiség különböző élelmiszerekből 1955-ben*

Élelmiszer	Gramm
Szárzabab**	35,4
Liszt	29,3
Szárzaborsó**	27,6
Kenyér	27,3
Lencse**	27,0
Tehéntúró	15,9
Burgonya***	11,7
Fejeskáposzta***	10,9
Péksütemény	10,9
Fogyasztási tej	10,0
Karalábé	9,8
Marhahús	8,1
Sajt	6,4
Sertéshús	5,2
Rizs	5,0
Tojás	4,2

* A fehérje kiszámításánál a tisztítási veszteségeket az egy forintért kapható mennyiségekből levontam.

** Piaci átlagár.

*** Bolti eladási átlagár.

A cereáliák alacsonyabb ára következtében az I. jövedelemcsoportba tartozó munkás- és alkalmazott-családok 1955-ben fehérjefogyasztásuk 60,6 százalékát gabonaneműekkel fedezik. Ez az arány az V. jövedelemcsoportba tartozó családoknál 48,2 százalék.

A zsírok

Szervezetünk energiát adó vegyületei között fontos helyet foglalnak el a zsírok.² Értékük (erről a későbbiek során még lesz szó) grammonként 9,3 kalória.

Szervezetünknek bizonyos mennyiségű zsírra (zsír alatt a cikkben mindig kémiailag tiszta zsírt értünk) állandóan szüksége van. Ez a zsírszükséglet. A zsírszükséglet és az ajánlott fehérjemennyiség között azonban lényeges különbség van.

Amíg a test összetételének megfelelő fehérjét a szervezet csak fehérjéből tudja felépíteni (helyesebben a fehérjéket alkotó aminosavakból), addig — kevés kivételtől eltekintve — zsírokat szénhidrátokból is előállíthat.

A szervezet zsírszükséglete természetesen szintén függ az egyén korától és foglalkozásától. Például egyes szervezetek napi átlagos zsírszükséglete a következő:

Megnevezés	Gramm
0—2 éves gyermek	50
5—6 éves gyermek	67
13—14 éves gyermek	97
Középnehéz munkát végzők	102
Nehéz munkát végzők	136
Igen nehéz munkát végzők	190

² A zsír glicerinnel (három értékű alkohol) és zsírsavakkal (palmitinsav, olajsav) a vegyülete.

Magyarország lakosságának zsírfogyasztása 1954-ig átlagosan napi kb. 10 grammal kevesebb a szükségesnél (a második világháború előtti években a szükségletnél megközelítőleg napi 20 grammal volt kevesebb), az 1955. évben már csaknem teljes egészében fedeztük a szükségletet, 1956-ban pedig többet fogyasztottunk annál.

7. tábla

Az egy főre jutó napi átlagos zsírfogyasztás és -szükséglet Magyarországon

Időszak	Zsír-	
	fogyasztás	szükséglet
	grammban	
1934—1938.*	71	-
1950. év	80,2	90,6
1951. év	80,6	90,9
1952. év	81,9	91,0
1953. év	74,8	91,2
1954. év	80,4	90,9
1950—1954	79,6	90,9
1955. év	88,4	90,7
1956. év*	95	-

* Számításaim szerint; közelítő adatok.

Az első jövedelemcsoportba sorolt munkás- és alkalmazott-családok zsírfogyasztása igen kevés.

8. tábla

Az egy főre jutó napi átlagos zsírfogyasztás és -szükséglet a különböző jövedelemmel rendelkező munkás- és alkalmazott-családoknál az 1955. évben

Jövedelemcsoport	Zsír-	
	fogyasztás	szükséglet
	grammban	
I.	51,2	86,1
II.	63,7	87,6
III.	76,7	89,3
IV.	83,8	89,7
V.	94,9	91,6

A munkás- és alkalmazott-családok zsírfogyasztása az 1956. évben (előzetes számításaim szerint) az előző évhez képest jelentősen emelkedett.

9. tábla

Egy főre jutó napi átlagos zsírfogyasztás a különböző jövedelemmel rendelkező munkás- és alkalmazott-családoknál

Jövedelemcsoport	Zsírfogyasztás az	
	1955.	1956.
	évben, gramm	
I.	51,2	54,2
II.	63,7	70,4
III.	76,7	81,5
IV.	83,8	94,1
V.	94,9	108,1

A zsírfogyasztás az első két jövedelemcsoportba sorolt családoknál 1956-ban is jóval kevesebb a szükségesnél.

A szénhidrátok

A szénhidrátok energiát adó tápanyagok. Ide tartoznak a cukrok és a keményítők. A keményítő nagyon sok cukormolekula egyesüléséből keletkezik. Nem édesízű, vízben nem oldódik, az emésztőnedvek hatására sok cukormolekulára hasad szét. Sok cukormolekulából épül fel a cellulóze is. A cellulózét szervezetünk emésztőnedvei azonban nem tudják lebontani, így csak igen csekély része értékesíthető.

A felszívódott cukorvegyületek a vérerekben keresztül szervezetünk minden részébe eljutnak, a szükség szerint elégnek. (1 gramm szénhidrát 4,2 kalóriát ad.)

A szükséges mennyiséget meghaladó cukor a májban és az izmokban glikogén (állati keményítő) alakban raktározódik. Ha a cukorraktárak teljesen megteltek, a szénhidrát-többlet zsírokká alakul át.

Az emberek szénhidrátszükséglete kor és foglalkozás szerint igen különböző.

Megnevezés	Napi szükséglet (gramm)
0—2 éves gyermeknél	118
5—6 éves gyermeknél	172
13—14 éves gyermeknél	424
Középnehéz testi munkát végzőknél ..	520
Nehéz testi munkát végzőknél	591
Igen nehéz testi munkát végzőknél ..	646

A gabonaneműek ára viszonylag olcsó, tehát a szükséges mennyiség csaknem mindenki számára beszerezhető. Ennek következtében szénhidrát-fogyasztásunk megfelel a szükségletnek.

10. tábla

Az egy főre jutó napi szénhidrát-fogyasztás és -szükséglet

Időszak	Szénhidrát-	
	fogyasztás	szükséglet
	grammban	
1934–1938*	396	.
1950. év	409,9	411,5
1951. év	421,5	412,8
1952. év	424,0	412,2
1953. év	446,2	412,5
1954. év	439,0	411,5
1950–1954	428,1	412,1
1955. év	456,6	410,8
1956. év*	464	

* Számításom szerint; közelítő adatok.

A munkás- és alkalmazott-családok szénhidrát-fogyasztása fedezi (az I. jövedelemcsoportba soroltakon kívül) a szükségletet. Szénhidrátból azonban — különösen az alsó jövedelemcsoportoknál — jóval nagyobb fogyasztás lenne szükséges, hogy ezáltal a kalórikus hiányok pótolhatók legyenek.

11. tábla

Az egy főre jutó napi átlagos szénhidrát-fogyasztás és -szükséglet a különböző jövedelemmel rendelkező munkás- és alkalmazott-családoknál az 1955. évben

Jövedelemcsoport	Szénhidrát-	
	fogyasztás	szükséglet
	grammban	
I.	355,7	377,9
II.	385,9	385,9
III.	424,4	397,6
IV.	441,5	399,4
V.	465,2	377,3

A megfigyelt munkás- és alkalmazott-családok szénhidrát-fogyasztása az 1956. évben — becslésem szerint — emelkedett, és így valószínű, hogy az I. jövedelemcsoportba sorolt családok fogyasztása is jobban megközelíti a szükséges mennyiséget.

A szervezet energiaforgalma

A tápanyagokban rejlő vegyi energiákat általában égéshőjük nagyságával fejezzük ki. A tápanyagok a szervezetben

ugyanúgy égnek el, mint a tüzelőanyagok a kályhában. A szervezetben az égés azonban igen lassú. Az égéshez szükséges oxigént a vér szállítja.

Életünk folyamán állandóan, szünet nélkül tartanak ezek az oxidációs folyamatok. Lényegük energiaváltozás, vagyis a tápanyagok kémiai energiája hő- és mechanikai energiává alakul át.

A szervezetben elégett tápanyagok különböző mennyiségű hőt termelnek. Egy gramm fehérje vagy szénhidrát elégetésekor a szervezetben 4,2, egy gramm zsír elégetésekor 9,3 kalória hő keletkezik³ (kalóriamérőben több).

A szervezet működéséhez, munka végzéséhez bizonyos mennyiségű hőre van szükségünk. A szervezet szempontjából — bizonyos vonatkozásban — közömbös az, hogy a szükséges hőmennyiség mely tápanyag elégetése útján keletkezik. Ezek szerint mindegy, hogy 1 gramm fehérje, 1 gramm szénhidrát, vagy 0,45 gramm zsír ég-e el, hiszen mind a három 4,2 kalóriát termel.

Az energiaszükséglet igen nagymértékben függ gyermekeknél a kortól, felnőtteknél a foglalkozástól, a munkavégzéstől.

Tájékoztató adatok különböző korú és foglalkozású egyén kalóriaszükségletéről

	Kor, illetve foglalkozás	Kalóriaszükséglet
Gyermekek	0–2 éves korig	1100
	3–4 éves korig	1260
	5–6 éves korig	1530
	7–8 éves korig	1900
	9–10 éves korig	2000
	11–12 éves korig	2800
	13–14 éves korig	3000
	Középiskolai tanulók	3200
	Ipari tanulók	3500
	Egyetemi hallgatók	3400
	Nem dolgozó öregek	2400
	Ülő foglalkozásúak	3000
	Középnhez munkát végzők	3500
	Nehéz munkát végzők	4200
Igen nehéz munkát végzők	5000	
Terhes nők	2800	
Szoptató nők	3000	

Kalóriafogyasztásunk évről évre folyamatosan emelkedik. Az 1955. és az 1956. évben a fogyasztás már jóval meghaladta a szükségletet.

³ A hő mennyiségét kalóriával fejezzük ki. Nagy- vagy kilogrammkalória az a hőmennyiség, amely 1 liter 14,5 C°-ú desztillált víz hőmérsékletét 15,5 C°-ra emeli.

12. tábla

Az egy főre jutó napi átlagos kalóriefogyasztás és -szükséglet Magyarországon

Időszak	Kalória-	
	fogyasztás	szükséglet
1934–1938*	2660	.
1950. év	2840	2937
1951. év	2896	2947
1952. év	2909	2945
1953. év	2935	2949
1954. év	2957	2941
1950–1954	2907	2944
1955. év	3122	2936
1956. év*	3236	.

* Számításaim szerint; közelítő adatok.

Az első két jövedelemcsoportba sorolt munkás- és alkalmazott-családok kalória-szükséglete nincs fedezve, hiszen a szükséges mennyiségű tápanyagokat — a II. kategóriában a szénhidrát kivételével, amely eléri a szükségletet — nem fogyasztják el.

13. tábla

Az egy főre jutó napi átlagos kalóriefogyasztás és -szükséglet a különböző jövedelemmel rendelkező munkás- és alkalmazott-családoknál 1955. évben

Jövedelemcsoport	Kalória-	
	fogyasztás	szükséglet
I.	2248	2731
II.	2524	2785
III.	2852	2858
IV.	3012	2871
V.	3246	2803

14. tábla

Az egy főre jutó napi átlagos kalóriefogyasztás és százalékos megoszlása*

Ország	Év	Kalória	Megoszlás (százalék)						mind-össze
			cere- áliák	egyéb növényi eredetű élelmi- szerek	növényi eredetűek összesen	tej és tejter- mékek	egyéb állati eredetű élelmi- szerek	állati eredetűek összesen	
Európa									
Ausztria	1955/56	2910	38,7	23,9	62,6	11,9	25,5	37,4	100,0
Belgium – Luxembourg	1955/56	2990	33,2	26,2	59,4	8,5	42,1	50,6	100,0
Dánia	1955/56	3310	26,6	29,3	55,9	10,3	33,8	44,1	100,0
Egyesült Királyság	1955/56	3210	26,8	27,7	54,5	10,8	34,7	45,5	100,0
Finnország	1954/55	3170	36,5	21,8	58,3	19,0	22,7	41,7	100,0
Franciaország	1955/56	2830	36,8	26,6	63,4	8,1	28,3	36,4	100,0
Görögország	1955/56	2590	54,9	19,9	74,8	6,9	18,3	25,2	100,0
Hollandia	1955/56	2970	29,6	26,3	55,9	13,3	30,8	44,1	100,0
Jugoszlávia	1953/54	.	67,3	13,7	81,0	6,2	12,8	19,0	100,0
Magyarországon	1955	3122	48,7	22,6	71,3	5,3	23,4	28,7	100,0
Német Szövetségi Köztársaság	1955/56	2970	32,1	25,3	57,4	10,1	32,5	42,6	100,0
Norvégia	1955/56	3160	29,8	23,7	53,5	15,4	31,1	46,5	100,0
Olaszország	1955/56	2560	55,7	20,4	76,1	6,3	17,3	23,9	100,0
Portugália	1954	2380	44,0	29,8	73,8	1,7	24,5	26,2	100,0
Svédország	1955/56	3030	25,3	26,3	51,6	15,4	33,0	48,4	100,0
Svájc	1955/56	3090	31,2	27,8	59,0	15,7	25,3	41,0	100,0
Észak-Amerika									
Egyesült Államok	1955	3100	22,6	27,3	49,9	14,1	36,0	50,1	100,0
Kanada	1955/56	3190	23,7	26,9	50,6	13,9	35,5	49,4	100,0
Dél-Amerika									
Argentína	1954	2840	34,7	25,8	60,5	7,9	31,6	39,5	100,0
Brazília	1952	.	37,2	46,2	83,4	2,2	14,4	16,6	100,0
Távolkelet									
India	1954/55	1850	66,4	22,7	89,1	5,5	5,4	10,9	100,0
Afrika és Közép-Kelet									
Délafrikai Unió	1955	2600	56,1	23,5	79,6	5,1	15,3	20,4	100,0
Egyiptom	1954/55	2560	71,9	18,0	89,9	4,1	6,0	10,1	100,0
Törökország	1955/56	2670	72,7	17,1	89,8	2,7	7,5	10,2	100,0
Óceánia									
Ausztrália	1954/55	3190	28,2	26,9	55,1	9,8	35,1	44,9	100,0

* Általában előzetes adatok.

A munkás- és alkalmazott-családok tápanyagfogyasztása az 1956. évben (az előző évhez képest) emelkedett. A fogyasztás emelkedése azonban nem volt olyan mérvű, hogy az I—II. jövedelemcsoportba sorolt családok kalória hiányát fedezte volna. (Az 1956. évben az I. jövedelemcsoportba sorolt családok napi egy főre jutó kalória fogyasztása 2 276, a II. csoporté 2 627, a III.-é 2 864, a IV.-é 3 102, az V. csoportba sorolt családoké pedig 3 355 kalória.)

Ha kalória fogyasztásunkat a külföldi országok fogyasztásával hasonlítjuk össze, igen kedvező képet kapunk. Itt is tapasztalhatjuk azonban azokat a hiányosságokat, amelyeket a fehérjefogyasztás vizsgálatánál említettünk: viszonylag kevés az állati termékek fogyasztása.

Kalóriaszükségletünknek kb. felét cereáliák fogyasztásával fedezzük. Ebből következik, hogy a szervezetünkben keletkező hő nagyobb része szénhidrátok elégetése útján fejlődik.

15. tábla

Az egy főre jutó napi átlagos kalória fogyasztás százalékos megoszlása Magyarországon

A tápanyag megnevezése	1950.	1951.	1952.	1953.	1954.	1950-1954.	1955.
Komplett fehérje	4,4	4,0	3,9	3,5	3,9	3,9	3,8
Egyéb fehérje	8,8	8,9	8,7	9,0	8,5	8,8	8,5
Fehérje összesen	13,2	12,9	12,6	12,5	12,4	12,7	12,3
Zsír	26,2	25,9	26,2	23,7	25,3	25,5	26,3
Szénhidrát	60,6	61,2	61,2	63,8	62,8	61,8	61,4
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Az alacsony jövedelemmel (vagy több eltartottal) rendelkező munkás- és alkalmazott-családok kalóriaszükségletüket az átlagosnál nagyobb arányban fedezik szénhidrátokkal.

16. tábla

Az egy főre jutó napi átlagos kalória fogyasztás megoszlása a különböző jövedelemmel rendelkező munkás- és alkalmazott-családoknál az 1955. évben

A tápanyag megnevezése	I.	II.	III.	IV.	V.
	jövedelemcsoport				
Komplett fehérje .	3,1	3,6	3,9	4,3	4,5
Egyéb fehérje	9,3	8,7	8,6	8,3	8,2
Fehérje összesen ..	12,4	12,3	12,5	12,6	12,7
Zsír	21,2	23,5	25,0	25,9	27,2
Szénhidrát	66,4	64,2	62,5	61,5	60,1
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Az elmondottakat összefoglalva megállapítható, hogy az utóbbi években több kalóriát fogyasztunk a szükségesnél. Fehérje- és szénhidrát fogyasztásunk is megfelelő, 1956-ban zsírfogyasztásunk is fe-

dezi a szükségletet. Komplett fehérjefogyasztásunk azonban nem kielégítő.

Ami a munkás- és alkalmazott-családok fogyasztását illeti, az első két jövedelemcsoportba sorolt családok a szükséges kalóriát nem fogyasztják és fogyasztásuk több tápanyagból nem kielégítő. A komplett fehérjefogyasztás még a legnagyobb jövedelemmel rendelkező (V. csoportba sorolt) családoknál sem elegendő.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

FAO (Yearbook of Food and Agricultural Statistics) évkönyv 1955. és 1956.

Tanál Harald: A táplálkozás.

Tanál Harald: A vitaminok.

Zemplén Géza: Szerveskémia.

Dr. Tarján Róbert: Tápanyagtáblázat.

Zafir Mihály: Tei- és tejtermékfogyasztás Magyarországon. Statisztikai Szemle 1957. évi 4-5. szám.

Az élelmiszerfogyasztás alakulása Magyarországon. Statisztikai Időszaki Közlemények. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1957.

Ötezer család 1956. évi háztartási feljegyzései. Statisztikai Időszaki Közlemények. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1957.

Balogh Gyula

A Központi Statisztikai Hivatal Ipari és Építőipari Metodikai Bizottságának ülése

Az Ipari és Építőipari Metodikai Bizottság 1957-ben december hó 20-án tartotta legutóbbi ülését. Napirenden az épületek (építmények) terjedelmének természetes mértékegységben történő számbavételéhez alapul szolgáló új „építményjegyzék” kidolgozásának és kiadásának problémái szerepeltek. A vita alapjául a központi Statisztikai Hivatal Építőipari osztálya által készített javaslat szolgált.

Az előterjesztés megvitatása során a Bizottságban kifejtett fontosabb észrevételek a következők voltak:

Lukács Ottó (Központi Statisztikai Hivatal) a vita bevezetéseként elmondotta, hogy az új építményjegyzéknek kettős célja van. Egyrészt meg kell határoznia a befejezett és a megrendelőknek átadott építmények terjedelmének számbavételénél használandó természetes mértékegységeket, másrészt alapot kell nyújtania az elvégzett építési-szerelési munkák összegének építménycsoportok szerinti részletezésben történő megfigyelésére.

Sebestyén Gyula (É. M. Építéstechnikai és Építésgazdasági Iroda) hozzászólásában elismerte, hogy a jelenlegi építményjegyzék már több szempontból kiigazításra szorul, ezért egyetért egy új építményjegyzék kiadásával. Véleménye szerint azonban nem lenne helyes a tervezésben és a statisztikai adatszolgáltatás során egymástól eltérő jegyzékek használata, feltétlenül biztosítani kell ezért az új jegyzék oly módon történő összeállítását, hogy az mind a tervezési, mind a statisztikai céloknak megfeleljen. Megemlítette továbbá, hogy az összehasonlíthatóság biztosítása érdekében gondoskodni kell arról is, hogy az új jegyzék 1958. évben történő bevezetése mellett az 1957. évi adatok mind a régi, mind az új jegyzék alapján is begyűjtésre kerüljenek. Javasolta, hogy az építőipari adatok nemzetközi összehasonlításának biztosítása érdekében a tervezet a baráti országokkal is megvitatásra kerüljön.

Kövecz Kálmán (Építésügyi Minisztérium) helyeselte egy új építményjegyzék kiadását. Nehézséget lát azonban a téren, hogy az 1958—1959. évi tervek még a régi

építményjegyzék alapján készültek és ha most egy új jegyzék alapján történne az adatok számbavétele nem kapnánk képet a terv teljesítéséről. Véleménye szerint a helyes megoldás az lenne, ha a tervezés és a statisztikai számbavétel mindig azonos rendszerben történne. Az előterjesztett javaslattal kapcsolatban kifejtette, hogy az — megítélése szerint — aránytalanságokat tartalmaz, mert a tervezet az épületeket 3, az ún. építményeket pedig 6 főcsoportba sorolja. Ez a csoportosítás nem teszi lehetővé az épületek csoportján belül a különösen fontos objektumok (például csarnokok, műhelyépületek stb.) részletes kimutatását. Ezért javasolta, hogy az épületeket tartalmazó csoportosításokat dolgozzák át.

Kállai Oszkárné (Országos Tervhivatal) kifejtette, hogy a tervezés és a statisztikai számbavétel összhangját szerinte is egy közösen is használható segédlet alkalmazásával kell megvalósítani és ha a Központi Statisztikai Hivatal elhatározott szándéka az, hogy az új rendszerű építményjegyzék használatát 1958. január hónaptól kezdődően bevezeti, feltétlenül gondoskodni kell a korábbi évek adataival való összehasonlítás lehetőségének biztosításáról. Megemlítette, hogy a javaslaton túlmenően helyesnek tartaná, ha az új építményjegyzék olyan változatban készülne el, amely már a mennyiségi egységre jutó költségek vizsgálatát is biztosítaná.

Kátai Oszkár (Építésügyi Minisztérium) hozzászólásában hangsúlyozta, hogy egy új építményjegyzék kiadása csak akkor helyeselhető, ha az Országos Tervhivatal a jelenlegi jegyzék hatályon-kívül helyezéséről pozitíven nyilatkozik és hozzájárul a Központi Statisztikai Hivatal által kidolgozott új építményjegyzéknek a tervezésben történő alkalmazásához. Ellenkező esetben az építőipari vállalatoknak más jegyzéket kellene használniuk, a tervezési munkáknál, más jegyzéket a statisztikai számbavételnél, ami nyilvánvalóan helytelen lenne. Egyébként egy új építményjegyzék kidolgozásával egyetért. Megállapítása szerint a Központi

Statisztikai Hivatalnak az új építményjegyzékre vonatkozó javaslata több szempontból kifogásolható, így például a tervezet az épületek tekintetében túlzott összevonásokat tartalmaz. Javasolta végül, hogy mind a tervezési munka, mind a statisztikai adatszolgáltatás igényét kielégítő új jegyzék kerüljön kidolgozásra. Helyesnek tartaná az érdekelt főhatóságok bevonásával egy közgazdászokból és mérnökökből álló szakbizottság létrehozását, melynek az új építményjegyzék összeállítása lenne feladata. Helyesnek tartaná azt is, ha a bizottság munkája során nemcsak a hazai tapasztalatokat érvényesítené, hanem figyelembe venné a vállalati szempontokat és tanulmányozná a külföldi országok e téren követet módszereit is.

Tar József (Központi Statisztikai Hivatal) elmondotta, hogy egy új építményjegyzék elkészítése és ennek alapján a befejezett építmények fizikai terjedelmének természetes egységekben történő számbavétele nem függ össze a jelenlegi tervmutatók mérésének kérdésével, mint-hogy ez idő szerint az átadott munkákra vonatkozó ilyen természetes mértékegységekben meghatározott tervmutatók nincsenek. Problémát egyedül csak a fővállalkozói termelés összegének építménycsoportok szerint történő számbavétele okozhat, mert a Központi Statisztikai Hivatal az arra vonatkozó (a tervben csak számítási anyagként szereplő) mutatókat eddig a jelenlegi építményjegyzék alapján figyelte meg. De ez a kérdés sem megoldhatatlan, mert az összehasonlíthatóság biztosítása érdekében az állami építőipari vállalatok 1957. évi fővállalkozói termelési értéke mindkét jegyzék csoportosítási rendszerének megfelelően számbavehető. Egyébként is e tekintetben a követendő eljárás még tisztázásra szorul, mert az Országos Tervhivatal 1957. év folyamán az eredeti megállapodástól eltérően a távvezeték-építést ipari tevékenységnek minősítette és így a tervezés és a statisztikai munkában korábban használatos 13 építménycsoport közül egyet lényegében megszüntetett. Gyakorlatilag tehát jelenleg a régi építményjegyzék szerint sem biztosítható az 1957. évi adatoknak az előző

évek adataival való összehasonlíthatósága. Véleménye szerint a tervezés szempontjából is megfelelőbb lenne, ha a Központi Statisztikai Hivatal az állami építőipar fővállalkozói termelési értékét már az 1957. évre vonatkozóan is az új jegyzék alapján figyelné meg. Ez a megoldás az 1959. évi tervmutatók meghatározásához feltétlenül reálisabb bázis adatokat szolgáltatna, mint az elavult régi csoportosítás alapján történő adatfelvétel.

Lukács Ottó második hozzászólásában rámutatott arra, hogy az új építményjegyzék bevezetésével egyidejűleg — az összehasonlíthatóság biztosítása érdekében — feltétlenül szükség van az 1957. évi adatoknak mind a régi, mind az új jegyzék alapján történő számbavételére. A tervmutatókkal való összhang kérdésében kifejtette, hogy ma már a statisztika majdnem minden területén felmerült az a probléma, hogy a tervezésben vagy a statisztikai számbavételben vezessük-e be előbb a feltétlenül szükséges metodikai változtatásokat. Véleménye szerint, ha e téren előre akarunk haladni, a statisztikának vállalnia kell azt a többlet munkát, ami azzal áll elő, hogy a statisztikai számbavétel során új — a tervezési metodikától eltérő — módszereket és elveket alkalmazunk. Megemlítette, hogy feltétlenül helyesnek tartja azt a javaslatot, hogy az új építményjegyzék összeállítását egy közgazdászokból és mérnökökből álló bizottság végezze. Rámutatott azonban arra is, hogy a bizottságnak a rendelkezésre álló idő rövideje miatt munkájához haladéktalanul hozzá kell fognia.

*

A beterjesztett javaslat és az elhangzott hozzászólások alapján a Metodikai Bizottság megállapította, hogy az 1953-ban az Egységes Termék és Árjegyzék 99. sz. köteteként megjelent „Építmények Jegyzéke” ma már elavult és számos hibája miatt nem alkalmas arra, hogy a befejezett építmények fizikai terjedelmének számbavételére vonatkozó adatfelvételek segédletül szolgáljon. Ezért az Ipari és Építőipari Metodikai Bizottság egy új építményjegyzék összeállítását és mielőbbi kiadását feltétlenül szükségesnek tartja.

Személyi hírek

A Központi Statisztikai Hivatal elnöke a Nemzetközi Nőnap alkalmából jó munkájuk elismeréséül, a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa 1022/1954. (III. 26.) számú határozatával alapított „KIVÁLÓ DOLGOZÓ” kitüntető jelvényt adományozta:

Kobilitz Frigyesnének a Tájékoztatási főosztály előadójának, *Nyitrai Ferencnének*, az Ipari főosztály főelőadójának, *Szikszi Istvánnének*, a Közgazdasági főosztály főelőadójának, *Kovács Erzsébetnek*, a Statisztikai Gépi Adatfeldolgozó Vállalat lyukasztó-gépkönyvelőjének.

Szervezeti hírek — Közlemények

A Központi Statisztikai Hivatal munkatársainak külföldi útjai. A Német Demokratikus Köztársaságban tartott próbanépszámlálás tanulmányozása céljából *dr. Szabady Egon*, a Központi Statisztikai Hivatal főosztályvezetője vezetésével 1958. február 14. és március 3. között magyar statisztikai küldöttség járt a Német Demokratikus Köztársaságban. A küldöttség tagjai *dr. Klinger András*, a Központi Statisztikai Hivatal osztályvezetője és *Horváth Gyula*, a Központi Statisztikai Hivatal főkönyvelőségének vezetője voltak.

A múlt évben Magyarországon járt jugoszláv statisztikai küldöttség látogatásának viszonzásaként 1958. február 18—27 között magyar statisztikai küldöttség tartózkodott Belgrádban. A küldöttség a statisztikai munkával kapcsolatos több kérdést (termelési indexek, az input-output rendszer, a tájékoztatási rendszer stb.) tanulmányozott. A küldöttség tagjai voltak *Mód Aladárné* és *Lukács Ottó*, a Központi Statisztikai Hivatal főosztályvezetői, valamint *Hajdú Györgyné*, a Központi Statisztikai Hivatal főelőadója.

Határozat a Vesztnik Sztatisztiki c. folyóiratról. A Szovjetunió Központi Statisztikai Hivatalának Kollégiuma az elmúlt évben foglalkozott a Hivatal folyóiratával, a *Vesztnik Sztatisztikivel*, és határozatban foglalta össze — a folyóirat szerkesztőségének beszámolója alapján — az elért eredményeket, a hiányosságokat és az új feladatokat.

A Vesztnik Sztatisztiki az elmúlt években sok cikkel segítette a statisztika elméleti és gyakorlati kérdéseinek tisztázását, a statisztika népszerűsítését, és az utóbbi időben a Központi Statisztikai Hivatal által összeállított számos adatközlésével segítette az olvasók tájékozódását. Hibául rója fel azonban a Kollégium határozata, hogy a Vesztnik Sztatisztiki nem értékelte kielégítő módon a statisztikai munka gyakorlati tapasztalatait, nem foglalkozott az utóbbi években a népgazdasági mérlegek összeállításának módszertani kérdéseivel, nem közölt cikkeket a beruházási, valamint a lakás- és városgazdálkodási statisztika problémáiról. Végül hiányolta a Kollégium a polgári statisztika részletes és mélyreható bírálatát, és nem találta megfelelőnek a népi demokratikus országok statisztikai gyakorlatának ismertetését sem.

A Szovjetunió Központi Statisztikai Hivatalának Kollégiuma úgy határozott, hogy a folyóirat 1958 januárjától havonként jelenjék meg. Foglalkoznia kell a párt és a kormány határozataival kapcsolatos feladatokkal, ismertetnie kell a statisztikai szervek munkáját, tapasztalatait, meg kell vitatnia a népgazdasági mérlegek összeállításának problémáit, a termelés fizikai terjedelme, a munkatermelékenység, az önköltség és egyéb mutatószámok kiszámításával összefüggő kérdéseket, különös tekintettel azoknak köztársaságonként történő összeállítására. A Vesztnik Sztatisztikinek a jövőben

több figyelmet kell fordítania a szovjet népgazdaság és a szovjet statisztikai szervezet által az elmúlt 40 évben elért eredmények ismertetésére, és figyelemmel kell kísérnie a népi demokratikus és a kapitalista országok statisztikai gyakorlatát egyaránt. A folyóiratnak rendszeresen közzé kell tennie a nagyobb arányú statisztikai munkák programját és szervezését, a statisztikai módszerekben bekövetkezett változásokat.

Végül a Kollégium megbízta az Állami Statisztikai Kiadót, hogy a *Vesztnik Sztatisztiki* példányszámának felemelése, az előfizetők számának növelése érdekében tegye meg a szükséges lépéseket.

(*Vesztnik Sztatisztiki*. 1957. évi 6. szám.)

Vita a statisztikai munkáról Lengyelországban. A *Gospodarka Planowa* 1957. évi 7—8. száma vitát kezdeményezett a statisztikával kapcsolatban. A vita célja „az állami statisztika területén megvalósítandó változások” tisztázása, és a *Gospodarka Planowa* szerkesztősége reméli, hogy a statisztikai adatfelvételek programjának és a program végrehajtásának módszereire vonatkozó vita a munka megjavításához fog vezetni. A vita első cikke a Statisztikai Főhivatal munkájának bírálatával fog foglalkozni.

A meginduló vitához csatlakozott rövid szerkesztőségi cikkével a *Wiadomosci Statystyczne*, a Lengyel Statisztikai Főhivatal folyóirata, és kifejtette azt a nézetét, hogy a vita eredményessége érdekében helyes lenne, ha nemcsak az adatfelvételek programjának kidolgozásában közvetlenül vagy közvetve résztvevők, hanem gazdasági szakemberek és elméleti közgazdászok is résztvennének. A *Wiadomosci Statystyczne* szerkesztősége reméli, hogy a tárgyilagos, építő vita olyan eredményekhez vezet, amelyeket a Statisztikai Főhivatal vezetősége és a Statisztikai Tudományos Tanács munkájában felhasználhat.

(*Wiadomosci Statystyczne*, 1957. évi 4. szám.)

Új magyar statisztikai adatgyűjtemény. A Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó kiadásában megjelent a *Magyar városok és községek* című statisztikai adatgyűjtemény. A könyv városonként, illetőleg községenként közli a népmozgalomra, a lakóházakra, a kisiparra és kereskedelemre, a helyi közlekedésre és a közművekre, a kulturális és az egészségügyi ellátottságra vonatkozó fontosabb adatokat.

A függelékben a városok és a községek betűrendes felsorolása, valamint a városok és községek államigazgatási beosztása található.

A gyűjteményt a Központi Statisztikai Hivatal településstatisztikai munkaközössége állította össze *dr. Fórizs Margit* vezetésével.

(Magyar városok és községek, Statisztikai adatgyűjtemény. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1953. 812 old.)

Magyar nyelvű kézikönyv az ökonometriáról. Jan Tinbergen, a neves holland ökonometrikus közikönyve *Ökonometria* címmel magyar nyelven is megjelent. A könyv ismerteti az ökonometria célját, legfontosabb módszereit és igyekszik megismertetni az olvasót az ökonometriai gondolkodásmóddal. Részletesen foglalkozik az ökonometria és a statisztika kapcsolatával, ismerteti a statisztikában és az ökonometriában egyaránt használatos matematikai módszereket. A könyvhöz *Mátyás Antal* írt „Az ökonometriai kutatások alapjául szolgáló polgári közgazdasági elméletek főbb sajátosságai” címmel bevezető tanulmányt.

(*Jan Tinbergen: Ökonometria*. Fordította Szokolczay György. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest. 1957. 328. old.)

Magyar történeti statisztikai munkák külföldi értékelése. A Kolozsvárott megjelenő *Korunk* című folyóirat 1958 januári számában *Imreh István* tollából ismertetést és részben bírálatot közöl az újabban megjelent magyarországi történeti statisztikai kiadványokról. A bírálat szerzője megállapítja, hogy a Kovacsics József szerkesztésében megjelent *A történeti statisztika forrásai* című tanulmánykötettel a „szakavatott szerzők értékes munkájának eredményeként olyan alapvetés született, amely a magyar nyelvű tudományosságban minden bizonnyal e kutatási ág fellendülésének mérföldköve lesz”. *Imreh István* ezután a műnek főleg az erdélyi forrásanyagot ismertető részeit méltatja, majd megemlékezik a magyar történeti statisztikai kutatás új folyóiratáról, a *Történeti Statisztikai Közleményekről*. A történeti statisztikai kutatás magyarországi fellendüléséről szólva megállapítja, hogy szükséges az erdélyi levéltárakban őrzött urbáriumok, különféle helyi, valamint országos összeírások másolatainak felkutatása és tervszerű feldolgozása.

(*Korunk*. Kolozsvár. 1958. évi 1. szám.)

Megjelent a Nagy Szovjet Enciklopédia Évkönyve. Az Évkönyv bőséges statisztikai adatot tartalmaz a Szovjetunió és a szövetséges köztársaságok népességéről, társadalmi, gazdasági, szociális és kulturális életéről.

Az évkönyv második része a külföldi országok — köztük Magyarország — részletes ismertetését adja nagyszámú statisztikai adat alapján.

(*Ezsegodnik Bol'soj Szovetszkaj Enciklopedii. 1957. Moszkva. 1958. 648 + I—XXII. old.*)

Új lengyel statisztikai kiadványok. A lengyel Statisztikai Főhivatal közlése szerint közeljövőben „Kis Statisztikai Tájékoztató“ (Maly Informator Statystyczny) címmel statisztikai adatgyűjtemény jelenik meg. Az adatgyűjtemény az 1957.

I. félévi előzetes adatokat fogja tartalmazni. (Az 1957. évi végleges adatokat a Statisztikai Évkönyvben fogják közölni.)

A „Kis Statisztikai Tájékoztató“ a Statisztikai Évkönyv beosztását követi; az egyes fontosabb mutatószámok alakulásáról, valamint a számítási módszerekről rövid magyarázó szöveg ad tájékoztatást.

A „Lengyelország statisztikája“ (Statystyka Polski) c. kiadványsorozat következő kötete „Az általános oktatás statisztikája“ lesz. Ilyen tárgyú kiadvány utóljára 1949-ben jelent meg. (A felső- és a szakoktatás statisztikai adatai külön füzetben jelentek meg.)

Az „Iparstatisztika“ és a „Beruházási és építőipari statisztika“ c. tervezett kiadványok előkészítés alatt vannak.

(*Trybuna Ludu. 1958. január 18.*)

Nemzetközi statisztikai adatok

Szovjetunió. A Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Központi Statisztikai Hivatal közzétette a Szovjetunió 1957. évi állami népgazdaságfejlesztő tervének teljesítéséről szóló jelentését. A tervteljesítés adatai szerint az ipari termelés 1957-ben 1956-hoz képest 10 százalékkal növekedett. A termelési eszközök termelése — előzetes adatok szerint — 11, a fogyasztási cikkeké pedig 8 százalékkal emelkedett.

Az ipari teljes termelési terv teljesítését — szövetséges köztársaságok szerint — mutatják az alábbi adatok.

Köztársaság	Az 1957. évi termelés	
	a terv	az 1956. év
	százalékában	
OSzFSzK	104	110
Ukrán SzSzk	104	110
Belorusz SzSzk	106	114
Üzbég SzSzk	105	110
Kazah SzSzk	103	111
Gruz SzSzk	104	107
Azerbajdzsán SzSzk	102	107
Litván SzSzk	110	123
Moldvai SzSzk	113	117
Lett SzSzk	109	116
Kirgiz SzSzk	103	109
Tadzsik SzSzk	105	110
Örmény SzSzk	102	110
Turkmén SzSzk	104	108
Észt SzSzk	108	113

A népgazdasági tanácsi ipar az ipari teljes termelés tervét 104 százalékra teljesítette.

A fontosabb cikkek termelésének alakulása

Termék (mértékegység)	Az 1957. évi termelés	
	természetes mértékegységben	1956. évhez viszonyítva százalékban
Nyersvas (millió tonna)	37,0	104
Acél (millió tonna)	51,0	105
Hengereltáru (millió tonna) ...	40,2	106
Koksz (millió tonna)	48,6	104
Vasérc (millió tonna)	84,2	108
Szén (millió tonna)	463	108
Ásványolaj (millió tonna)	98,3	117
Villamosenergia (milliárd kWó) .	209,5	109
Gépkocsi (1000 darab)	495,5	107
ebből:		
Tehergépkocsi	371,6	104
Személygépkocsi	113,6	116
Autóbusz	10,3	112
Traktor (1000 darab)	204	111
ebből:		
Lánetalpas	104	114
Traktoreke (1000 darab)	128	103
Arató-eséplő gép (1000 darab) ..	131	160
Trolibusz (darab)	451	119
Cement (millió tonna)	28,9	116
Ablaküveg (millió négyzetméter)	121	108
Tégla* (milliárd darab)	24	112
Gyapjuszövet (millió méter) ..	282	105
Műszál (ezer tonna)	149	115
Bőrlábbeli (millió pár)	315	110
Rádió (millió darab)	3,6	94
Televízió (millió darab)	0,7	119
Háztartási hűtőszekrény (1000 darab)	309	138
Háztartási mosógép (1000 darab)	377	193
Háztartási porszívó (1000 darab)	262	150
Háztartási varrógép (millió darab)	2,3	118
Papír (ezer tonna)	2126	107
Cukor (ezer tonna)	4491	103
Szappan (millió tonna)	1,3	105

* A kolhozok termelése nélkül.

1957-ben a kedvezőtlen időjárási viszonyok ellenére a gabonafélék összes termése 1953-hoz képest 26 százalékkal növekedett (a búzatermés 40 százalékkal, a kukoricáé majdnem kétszeresére).

1954. január 1-től 1958. január 1-ig a haszonállatállomány a következőképpen növekedett: szarvasmarha 10,9 millió, ebből tehát 6,2 millió, sertés 11 millió és juh 20,3 millió darabbal.

A tejtermelés az 1954. évi 38,2 millió tonnáról 1957-ben 54,7 millió tonnára növekedett. A kolhozok és szovhozok tejtermelése 1957-ben az 1956. évinél 20 százalékkal volt magasabb, 1954-hez képest pedig majdnem megkétszereződött.

A vasúti teherforgalom 1956-hoz képest 12 százalékkal növekedett, és 1 209 milliárd tonnakilométert tett ki. A villamosított és dieselesített vasúti vonalak hossza az 1957. év végén több mint 16 000 kilométert tett ki.

Az állami és szövetkezeti szervezetek (kolhozok nélkül) beruházásainak terjedelme 1957-ben 210 milliárd rubelt tett ki, ami 23 milliárd rubellel több, mint 1956-ban.

A munkások és alkalmazottak száma 1957-ben 2,1 millió fővel emelkedett, és az 1957. év végén 52,1 millió fő volt.

A Szovjetunió nemzeti jövedelme — összehasonlítható árakon számítva — 1957-ben 6 százalékkal emelkedett.

Az állami és a szövetkezeti kiskereskedelem forgalma 1957-ben 616,5 millió rubel volt, azaz 1956-hoz képest (összehasonlítható árakon számítva) 14 százalékkal emelkedett.

A Szovjetunió külkereskedelmi forgalma 1957-ben 33 milliárd rubelt tett ki az 1956. évi 29 milliárd rubellel szemben.

Az 1957-ben felépített lakóházak lakóterülete — nem számítva a kolhozparaszatok és a falusi értelmiségiek építkezéseit — több mint 48 millió négyzetmétert tett ki. Ezenkívül a kolhozparaszatok és a falusi értelmiségiek 770 000 lakóházat építettek.

(Pravda. 1958. január 27.)

Ausztia. Egy négytagú bécsi munkáscsalád (apa, anya, egy kilenc és egy tizenhét éves gyermek) létfenntartási költségeinek indexe — az osztrák Gazdaságkutató Intézet adatai alapján — 1945 és 1957 között a következőképpen alakult:

Időszak	Az összes szükségletre	Az élelmiszerre	A lakásra*	A fűtésre és világításra	A ruházatra
	fordított kiadások indexe (1945. április = 100)				
1945. április	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1953 **	774,9	814,9	501,4	1 168,4	757,3
1954 **	803,4	861,4	501,4	1 144,3	740,4
1955 **	809,6	853,0	501,4	1 140,6	740,4
1956 **	837,9	886,8	510,9	1 135,2	749,6
1956. december...	854,0	906,5	510,9	1 156,6	758,5
1957. december...	873,8	909,3	525,9	1 253,4	809,7

* Lakbér és a bérleménnyel kapcsolatos egyéb kiadások.

** Havi átlag.

Időszak	A háztartási eszközökre*	A tisztálkodásra és testápolásra	Művelődésre és szórakozásra	A közlekedésre
	fordított kiadások indexe (1945. április = 100)			
1945. április	100,0	100,0	100,0	100,0
1953 **	901,1	724,0	540,9	517,2
1954 **	921,1	734,3	620,6	541,2
1955 **	961,4	769,7	686,2	605,9
1956 **	1 030,3	801,2	720,5	735,3
1956. december...	1 039,5	827,0	744,7	735,3
1957. december...	1 057,1	849,4	798,5	735,3

* Konyhai eszközökre, villanygépekre fordított kiadások.

** Havi átlag.

A nettó nominálbérek alakulása 1951 és 1957 között az alábbi volt.

Időszak	A nominálbérek általános	Ebből:		
		a szakmunkások béreinek	a segédmunkások béreinek	a női munkások béreinek
indexe (1945. április = 100)*				
1945. április	100,0	100,0	100,0	100,0
1953 **	722,9	623,2	846,9	785,2
1954 **	759,4	662,4	893,6	810,2
1955 **	786,4	687,7	914,6	844,6
1956 **	830,4	727,9	988,0	872,0
1956. december...	852,6	756,6	1 010,8	883,4
1957. december...	857,5	759,5	1 012,9	893,7

* Családi pótlékkal együtt.

** Havi átlag.

(Statistische Übersichten zu den Monatsberichten des Österreichischen Institutes für Wirtschaftsforschung. 1957. évi 12. szám.)

Svédország. 1957-ben 63 000 lakást építettek az országban, mintegy 6000-rel többet, mint a megelőző három év átlagában. E mellett a lakások nagysága is növekedett. A lakásépítéseknel arra töre-

kednek, hogy egy lakás legalább 3 szobából és konyhából álljon. Az 1957-ben épített lakásoknak már 60 százaléka ilyen volt.

A lakáshiány ennek ellenére elég nagy, 1957 elején 117 000 olyan igénylő volt, aki nem rendelkezett saját lakással. Az igénylők 62 százaléka Stockholmban, Göteborgban és Malmöben lakott. A lakással nem rendelkezőkön kívül 142 000 olyan személy volt, akinek saját lakása van ugyan, de kényelmesebbre akarja cserélni.

1945-ben végzett becslések alapján a háború utáni évtizedben évenként átlagosan 60 000 lakást kellett volna építeni ahhoz, hogy a lakáshiány megszűnjön. Ezzel szemben évenként átlag csak 50 000 lakás épült.

Svédország lakossága az elmúlt 12 évben 700 000 fővel növekedett, a házasságkötési arányszám is állandóan emelkedik. Mindez a lakások iránti keresletet nagymértékben növeli, ezért — a tervek szerint — 1965-ig évente 65 000—70 000 lakást kell építeni.

(Index. Svenska Handelsbanken Monthly Economic Review, 1957. december.)

Halandósági arányszámok egyes európai országokban. Az egyes országok halandósági arányszámait mutatja be az alábbi tábla (a Metropolitan Life Insurance Company adatai alapján).

Ország	A 100 000 azonos nemű lakosra jutó meghaltak száma 1954-ben					
	összesen		ebből			
			rosszindulatú daganatokban		szív és keringési rendszer betegségeiben	
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
Ausztria.....	1 236	889	210	154	445	361
Belgium.....	1 136	812	174	144	425	314
Dánia.....	920	772	175	169	418	364
Német Szövetségi Köztársaság.....	1 123	860	177	148	399	341
Anglia és Wales.....	1 131	740	197	133	548	383
Finnország...	1 337	903	216	136	602	449
Franciaország	1 173	768	166	120	363	247
Olaszország..	1 101	858	138	111	428	373
Hollandia....	852	701	174	148	357	320
Norvégia....	814	640	146	129	336	288
Skócia.....	1 267	894	213	150	641	483
Svédország...	879	725	134	127	427	368
Svájc.....	1 076	785	197	141	466	389

(Statistische Nachrichten, Wien, 1957. évi 12. szám.)

Románia. A Magyar Autonóm Tartomány népmozgalmának fontosabb adatait mutatják be a következő táblák:

Év	Az ezer lakosra jutó		
	élveszületések száma	halálozások száma	természetes szaporodás
	a Magyar Autonóm Tartományban		
1938.....	25,5	16,6	8,9
1955.....	24,1	9,8	14,3
1956.....	23,1	10,4	12,7

Az átlagos életkor 1930-ban 36 év volt, 1956-ban már 54 évre emelkedett.

A szülő anyák közül 1956-ban 61,2 százalék kórházban vagy szülőotthonban szült, 36,1 százalék otthon, de orvos vagy szülésznő segítségével és csupán 2,7 százalék nem vette igénybe orvos vagy más egészségügyi személy segítségét.

A természetes népmozgalom legfontosabb mutatói kerületenként (rajononként) a következőképpen alakultak:

Kerület (rajon)	Az ezer lakosra jutó			Száz élveszületett közül egy éven alult korban elhaltak száma
	élveszületések száma	halálozások száma	természetes szaporodás	
Csík.....	20,7	11,0	9,7	8,7
Gyergyó.....	21,2	9,3	11,9	5,8
Erdőszentgyörgy	24,1	10,8	13,3	5,9
Keresztúr.....	20,7	11,3	9,4	5,2
Kézdivásárhely	23,4	11,0	12,4	6,7
Maroshévíz.....	26,1	11,2	14,9	8,8
Régen.....	26,3	11,3	15,0	8,5
Sepsiszentgyörgy	21,1	9,9	11,2	6,4
Udvarhely.....	24,4	11,2	13,2	7,8
Marosvásárhely	26,3	10,2	16,1	5,4
Marosvásárhely város.....	17,2	7,4	9,8	4,9

A Magyar Autonóm Tartomány lakosainak száma 1956 február 21-én 731 361 fő volt. A városi és falusi népesség száma 1930-tól a népszámlálások időpontjában a következő volt:

Év	Városi lakosság		Falusi lakosság	
	száma	száma 1956-ban 1930-hoz viszonyítva	száma	száma 1956-ban 1930-hoz viszonyítva
1930....	87 512	100,0	548 700	100,0
1941....	105 939	121,2	591 950	107,9
1948....	102 830	117,6	566 153	103,2
1956....	208 795	238,9	522 566	95,2

A Tartomány legnagyobb városainak lélekszáma 1930 és 1956 között a következőképpen alakult:

Város	A lakosság száma az			
	1930.	1941.	1948.	1956.
	évi népszámlálás időpontjában			
Marosvásárhely .	38 517	44 946	47 043	65 188
Sepsiszentgyörgy	10 818	.	14 224	17 639
Régen	9 290	10 179	9 599	18 069

(Korunk, 1957. évi 11. szám. Veres Gyula cikkéből.)

A világ kőolajtermelése. A világ kőolajtermelésére vonatkozó fontosabb adatokat közül a Petroleum Press Service egyik cikke alapján a Problèmes Économiques legújabb száma.

Megnevezés	A kőolajtermelés millió tonnában az			Növekedés vagy csökkenés 1957-1956-hoz viszonyítva (százalék)	Százalékos részesedés a világtermelésből 1957-ben
	1955.	1956.	1957.		
	évben				
Világtermelés összesen	770 070	837 539	880 939	5,2	100,0
Ebből:					
Egyesült Államok ..	334 931	352 849	352 000	0,2	39,9
Venezuela	112 379	128 923	146 300	13,5	16,6
Szovjetunió	70 793	83 796	98 000	17,0	11,1
Kuwait ...	54 756	54 982	57 300	4,2	6,5
Szaudi-Arábia	47 535	48 622	49 000	0,8	5,6
Irán	16 205	26 530	35 500	33,8	4,0
Kanada ...	17 426	23 126	24 500	5,9	2,8
Irak	33 648	31 313	21 000	-32,9	2,4
Indonézia .	11 790	12 652	15 000	18,6	1,7
Mexikó ...	12 599	12 796	12 600	-1,5	1,4
Románia ..	10 575	10 920	11 500	5,3	1,3

A többi ország termelése 1957-ben 10 000 000 tonna alatt volt.

(Problèmes Économiques, Paris, 1958. február 4.)

Egyesült Államok. Az iparban foglalkoztatott nők számáról és az összes foglalkoztatottak számához viszonyított arányukról közöl adatokat az alábbi tábla.

Megnevezés	Az iparban foglalkoztatott nők			
	száma (ezer)	aránya az összes foglalkoztatottakhoz viszonyítva (százalék)	száma (ezer)	aránya az összes foglalkoztatottakhoz viszonyítva (százalék)
Gyáripár összesen	4256,5	26	4244,5	25
Ebből				
tartós javak termelése	1701,2	18	1707,8	18
nem tartós javak termelése	2555,3	37	2536,7	36
Tartós javak				
Fegyvergyártás	24,5	19	23,2	18
Faipar (bútor nélkül).....	47,0	6	44,8	6
Bútoripar	63,9	17	64,8	18
Kő-, agyag- és üvegyipar	88,7	16	89,6	17
Vas- és színesfémkohászat ..	69,8	7	76,2	6
Fémfeldolgozó ipar	192,9	18	192,6	17
Gépipar	238,2	14	233,3	14
Elektromosipar	456,6	39	465,2	38
Közlekedési-eszközgyártó ipar	216,4	12	226,0	12
Műszeripar	115,6	35	112,5	34
Egyéb gyáripár	187,6	39	179,6	38
Nem tartós javak				
Élelmiszeripar .	388,4	24	384,2	24
Dohányipar ...	47,6	57	44,2	55
Textilipar	440,5	43	425,8	43
Ruházati ipar .	891,7	77	899,5	78
Papíripár	126,8	22	124,0	22
Nyomdaipar ..	232,4	27	235,3	27
Vegyipar	150,9	18	149,5	18
Olaj- és szénfeldolgozó ipar	17,7	7	17,9	7
Gumóipar	68,3	26	67,0	26
Bőripar	190,9	51	189,3	51

(Employment and Earnings, Washington, 1957. november.)

Anglia. A Kereskedelemügyi Minisztérium nemrég tette közzé az 1956. évi ipari cenzus főbb előzetes eredményeit. Az alábbiakban ebből közlünk néhány adatot.

Megnevezés	Nettó termelés az		
	1954.	1955.	1956.
	évben (millió font)		
Gyáripár összesen	6276,2	6910,3	7171,2
Ebből:			
Gép-, hajóépítő és elektromosipar ...	1467,7	1603,3	1737,9
Fémfeldolgozó ipar	519,4	620,6	665,1
Vegyipar	528,9	582,9	612,5
Járműipar	707,7	812,2	804,7
Textilipar	639,2	638,7	637,2
Ruházati ipar ...	276,5	280,8	298,2
Élelmiszer- és dohányipar....	694,4	662,9	668,6

A foglalkoztatottak száma a fontosabb iparágakban a következőképpen alakult:

Megnevezés	1954.	1955.	1956.
	évben (ezer fő)		
Termelésben foglalkoztatottak			
<i>Gyáripár összesen</i>	6307,4	6498,9	6395,0
Ebből:			
Gép-, hajóépítő és elektromosipar ...	1449,0	1521,7	1623,6
Fémfeldolgozó ipar	444,1	474,8	465,3
Vegyipar	279,0	288,9	285,6
Járműipar	698,9	737,9	720,0
Textilipar	866,4	843,2	814,0
Ruházati ipar ...	512,2	506,5	502,6
Élelmiszer és dohányipar	448,5	567,8	466,0
Egyéb foglalkoztatottak			
<i>Gyáripár összesen</i>	1448,7	1638,1	1512,2
Ebből:			
Gép-, hajóépítő és elektromosipar ...	425,1	447,4	468,4
Fémfeldolgozó ipar	89,9	96,6	97,4
Vegyipar	121,6	129,7	130,5
Járműipar	172,7	193,4	198,9
Textilipar	105,1	112,0	108,5
Ruházati ipar ...	60,9	60,7	60,9
Élelmiszer- és dohányipar	113,0	116,3	120,2

A készletek változása az alábbi volt:

Megnevezés	1954.	1955.	1956.
	évben (millió font)		
A nyers- és fűtőanyagkészletek változása			
<i>Gyáripár összesen</i>	+10,7	- 9,1	+14,0
Ebből:			
Gép-, hajóépítő és elektromosipar ...	- 4,4	+44,6	+24,0
Fémfeldolgozó ipar	+ 4,4	+28,6	+31,2
Vegyipar	+17,8	+15,5	+12,1
Járműipar	-12,6	+27,0	+17,1
Textilipar	+10,7	- 9,1	+14,0
Ruházati ipar ...	+ 0,3	- 1,0	- 1,7
Élelmiszer- és dohányipar	+24,5	+ 9,2	+ 1,8
A félkész- és késztermék-készletek változása			
<i>Gyáripár összesen</i>	+20,4	+ 8,9	+ 5,7
Ebből:			
Gép-, hajóépítő és elektromosipar ...	+25,4	+75,7	+83,5
Fémfeldolgozó-ipar	+10,3	+14,4	+13,4
Vegyipar	+19,0	+20,3	+13,7
Járműipar	+35,5	+40,5	+66,4
Textilipar	+20,4	+ 8,9	+ 5,7
Ruházati ipar ...	+ 5,0	+ 2,1	+ 3,7
Élelmiszer- és dohányipar	+ 2,6	+ 5,8	+15,8

A beruházások alakulását (felújítások nélkül) mutatja az alábbi tábla:

Megnevezés	1954.	1955.	1956.
	évben (millió font)		
Munkagépekre és járművekre fordított beruházások			
<i>Gyáripár összesen</i>	447,5	527,9	610,5
Ebből:			
Gép-, hajóépítő és elektromosipar ...	73,7	93,9	102,1
Fémfeldolgozó ipar	68,3	69,6	85,9
Vegyipar	78,9	81,1	115,3
Járműipar	35,4	54,2	65,5
Textilipar	74,4	51,2	49,0
Ruházati ipar ...	7,0	7,6	7,7
Élelmiszer- és dohányipar	43,5	52,3	52,6
Új épületekre fordított beruházások			
<i>Gyáripár összesen</i>	126,0	179,0	222,7
Ebből:			
Gép-, hajóépítő és elektromosipar ...	27,4	35,6	49,4
Fémfeldolgozó ipar	11,2	14,5	19,9
Vegyipar	20,3	23,4	33,3
Járműipar	11,4	26,4	29,7
Textilipar	11,2	13,8	12,0
Ruházati ipar ...	2,2	2,8	4,4
Élelmiszer- és dohányipar	13,8	19,2	23,8

(Board of Trade Journal, London, 1957. december 20.)

Német Demokratikus Köztársaság. Az ország mezőgazdaságában mind nagyobb súlyt képvisel a szocialista szektor. Egyre több dolgozó paraszt lép be a termelősövetkezetekbe, újabb termelősövetkezetek alakulnak. Az állami gazdaságok száma az 1956. évi 555-ről 577-re emelkedett és közel 300 000 hektár földet művelnek meg.

Megnevezés	A megművelt terület megoszlása az	
	1956.	1957.
	évben (százalék)	
<i>Összes megművelt terület</i>	100,0	100,0
<i>Szocialista szektor</i>	30,4	32,7
Állami gazdaságok	4,4	4,6
Termelősövetkezetek	22,6	24,2
Egyéb állami és szövetkezeti gazdaságok	3,4	4,0
<i>Magánszektor</i>	69,6	67,3
Magángazdaságok	69,4	67,1
Egyéb gazdaságok	0,2	0,2

A mezőgazdaságilag megművelt terület művelési ágak szerinti összetétele is módosult. Kismértékben ugyan, de növekedett a rét- és legelőterület aránya.

Év	A szántó-	A rét- és legelő-
	terület aránya az egész megművelt területhez viszonyítva (százalék)	
1953	77,2	19,2
1956	76,9	19,6
1957	76,6	19,9

A gyümölcsstermőterület 1957-ben — 1953-hoz képest — 10,7 százalékkal növekedett, így a megművelt területen belüli aránya az 1,0 százalékról 1,1 százalékra emelkedett.

A mezőgazdasági terület megoszlása művelési ágak szerint a következő volt:

Megnevezés	A terület nagysága			
	1953. június 15-én	1956.		1957. június 15-én
		június 15-én	decem- ber 31-én	
	ezer hektár			
Szántóföld	5 028,5	4 979,9	4 970,5	4 949,8
Kert	159,3	158,6	.	159,1
Gyümölcsös	62,0	67,4	67,3	68,7
Szőlő	0,3	0,3	0,3	0,3
Faiskola	3,4	3,5	3,4	3,4
Rét	874,9	874,8	878,9	878,1
Legelő	380,9	393,1	397,0	403,8
Fűzések	1,9	2,3	2,4	2,4
Megművelt terület összesen	6 511,2	6 479,7	6 481,2	6 465,5
Erdők	2 957,6	.	2 950,9	2 935,1
Ugar	122,8	.	148,0	127,0
Parlag és terméketlen terület	188,7	.	196,2	216,2
Vizes	217,2	.	201,9	198,3
Egyéb	794,1	.	839,6	856,6
Összesen	10 791,7	.	10 817,8	10 798,5

1953 óta a megművelt terület 0,7 százalékkal csökkent. Ennek oka az új gyár- és lakásépítések, az erdőtelepítések, a földmérés pontatlanságai stb.

(Vierteljahreshefte zur Statistik der Deutschen Demokratischen Republik, 1957. évi 4. szám.)

*

Anglia. A mozilátogatók száma és a mozik bevétele gyors ütemben csökken. 1957

harmadik negyedében a mozilátogatók száma 235 millió volt, 58 millióval (közel 20 százalékkal) kevesebb, mint 1956 ugyanazon időszakában.

A mozik bruttó bevételei 1957 harmadik negyedében 23³/₄ millió fontot tettek ki, 17 százalékkal kevesebbet, mint 1956 harmadik negyedében. A jegyek ára az időközben végrehajtott áremelés következtében átlagosan az 1956. évi 23,7 pennyről 24,3 pennyre emelkedett.

(Board of Trade Journal, London, 1958. január 10.)

*

Anglia. Az elmúlt évben — 1956-hoz viszonyítva — az angol export értéke 3458 millió fontot tett ki, mintegy 4 százalékkal volt magasabb, mint az előző évben. Az import értéke ugyanekkor közel 5 százalékkal emelkedett.

Megnevezés	Az angol import értéke 1957-ben	
	millió fontban	az 1956. évi értékhez viszonyítva (százalék)
A sterling-övezetből	1551	102,2
A dollár-övezetből	965	113,3
Az OEEC-övezetből	969	101,5
Egyéb országból	590	105,0
Összesen	4076	104,9

Megnevezés	Az angol export és re-export értéke 1957-ben	
	millió fontban	az 1956. évi értékhez viszonyítva (százalék)
A sterling-övezetbe	1527	103,9
A dollár-övezetbe	573	105,7
Az OEEC-övezetbe	938	104,0
Egyéb országba	420	103,7
Összesen	3458	104,2

A személygépköcsi és a nem-elektromos gépi berendezések exportja 1957-ben megélenkült, ezzel szemben a repülőgépek, hajók és vasúti kocsik kivitele csökkent.

A késztermékek importja tovább növekedett és nőtt a dollár-övezetből importált kőolaj mennyisége is. Az alábbi táblák a

külkereskedelem országokénti megoszlását mutatják.

Ország	A felsorolt országokból importált áruk értéke az	
	1956.	1957.
	évben (millió font)	
Egyesült Államok	408	483
Kanada	348	320
Ausztrália	236	248
Uj-Zeeland	197	183
India	141	158
Svédország	145	157
Kuwait	118	134
Hollandia	137	132
Nyugat-Németország*	110	124
Dánia	122	115
Franciaország*	112	111
Irország	90	109

* A Saar-vidéket 1956-ban Franciaországhoz, 1957-ben Nyugat-Németországhoz számítva.

Ország	A felsorolt országokba exportált áruk értéke az	
	1956.	1957.
	évben (millió font)	
Egyesült Államok	237	252
Ausztrália	241	238
Kanada	182	200
India	170	178
Dél-Afrika	156	174
Uj-Zeeland	128	141
Nyugat-Németország*	111	124
Hollandia	127	123
Svédország	109	114
Irország	109	111
Franciaország*	102	102
Dánia	84	87

* A Saar-vidéket 1956-ban Franciaországhoz, 1957-Nyugat-Németországhoz számítva.

(The Economist, London, 1958. január 25.)

Helyreigazítás. A Statisztikai Szemle 1958. évi 1—2. száma 36. oldalán

a /4/ képlet helyesen:

$$I_{b1} = \frac{\sum q_1 p_1}{\sum q_0 p_1}$$

a /6a/ képlet pedig:

$$I_{bv} = \frac{\sum q_1 p_1}{\sum q_0 p_v} : \frac{\sum q_1 p_1}{\sum q_1 p_v} = \frac{\sum q_1 p_v}{\sum q_0 p_v}$$

FOLYÓIRATSZEMLE

ВЕСТНИК СТАТИСТИКИ

A Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő
Központi Statisztikai Hivatal folyóirata

1958. ÉVI 1. SZÁM

V. Sztarovszkij: A szovjet statisztikai tudomány és gyakorlat fejlődése az elmúlt 40 év alatt.

L. Szkvorcov: Szám adatok a szocializmus nagyszerű győzelmeiről.

P. Podjacsih: A reprezentatív próbanépszámlálás eredményei.

M. Ejdelman: A társadalmi termék és a nemzeti jövedelem kiszámítása a szövetséges köztársaságokban.

V. Nemcsinov, M. Ptuha, T. Rjabuskin: A Nemzetközi Statisztikai Intézet 30. ülészsaka.

A próbanépszámlálás végrehajtása során szerzett tapasztalatok Leningrád Névaparti kerületében.

L. Kaminszkij, V. Novozsilov, N. Novoszeljskij, T. I. Kozlov, V. E. Novozienko, D. V. Szavinszkij, V. I. Szmirnszkij, A statisztika általános elméletének tankönyve c. mű bírálata.

Az 1956—1957. években megjelent statisztikai kiadványok.

Statisztikai adatok.

统计工作

TUNGCSI KUNGCO

(Statisztikai Hírek)

A Kínai Népköztársaság

Allami Statisztikai Hivatalának folyóirata

1957. ÉVI 24. SZÁM

Javítsuk meg a munkabér-statisztikai munkát.

Li Huj-hung: A statisztikai munkának a tervezés-szolgálatában kell állnia.

Csung Tiao-hszü: Tagadhatatlan a statisztikai munka nagy gyakorlati haszna.

Csen Vu-jing: A honi kereskedelem alapjait fejlesztő beruházások egyesítésének kérdései.

Vang Csen-cse: Az ipari termelés a tervezés és az elemzés tükrében.

1958. ÉVI 1. SZÁM

A „Tungcsi Kungco” feladatai.
Maradéktalanul teljesíteni kell az 1958. évi statisztikai munkatervet.

Az iparstatisztika 1958. évi feladatai.

Az 1957. évi statisztikai évkönyv előkészítése.

Megtettük az első lépéseket a paraszt-családok jövedelmeinek vizsgálatára.

A kereskedelmi árucikkek részletes cikklisztájának összeállítása.

Statistische Praxis

A Német Demokratikus Köztársaság
Allami Központi Statisztikai Hivatalának
folyóirata

1957. ÉVI 11—12. SZÁM

Heinz Rauch: A statisztika soronkövetkező feladatai.

Felix Arnold: Javítsuk meg a statisztikai munkát a Német Szocialista Egységpárt Központi Bizottságának 33. plénuma irányelvei alapján.

Wilhelm Riegel: A létfenntartási költségindex újraszámítása.

Werner Kaiser: Az igazgatási munka automatizálásának kérdéséről.

Hanna Pankratz—Horst Gumprecht: A produktív dolgozók számának növeléséről.

I. Teich: A munkáslétszám váltás-koefficiensének számítási módszerei.

Alfred Häusler: A középértékek és a statisztikai bizonyosság az oszlop-diagrammal történő ábrázolás-kor.

A szocialista statisztikusképzés.

A Közgazdasági Főiskola statisztikai intézetének 1957. november 1-én és 2-án tartott tudományos közgyűlése.

Dr. R. Janakieff: A Nemzetközi Statisztikai Intézet 30. ülészsaka.

Dr. Emil Walter: Tervezés-tervelő-ellenőrzés-gazdasági ellenőrzés.

Günter Sehring: Javaslat a vállalatvezetés számára készülő zsebkönyv tartalmára.

Werner Kusch: Néhány megjegyzés az üzemi munkaügyi statisztikáról, a munkaerőterv teljesítésének statisztikájáról és az ipari beszámolórendszerről (II.).

Heinz Leissner: Mégegyszer az építőipari munkaerőstatisztikai beszámolórendszeréről.

Manfred Wenzel: Az egy főre jutó teljesítmény helyett egy órára jutó teljesítmény?

A szerkesztőség postája.

Havi statisztikai adatok.

1958. ÉVI 1. SZÁM

- Az új feladatok új sikerekre ösztönöznek.
A nép- és lakásszámlálási törvényről.
Javaslatok a beszámloási rendszer további centralizálására.
Dr. M. J. Ziomek: A nagyvárosi agglomeráció Lengyelországban és statisztikai vizsgálata.
Dr. Arno Donda: A kereskedelmi dolgozók teljesítményeinek statisztikájáról (I).
Albert Kindelberger: A táblaszerkesztés alapjai.
Rolf Peters: Mit várnak a levelezőhallgatók egy statisztikai tankönyvtől?
Erich Francuskiewicz: Az üzemi teljesítmények és a termelékenység mérése a szocialista iparvállalatoknál.

STATISTICKÝ OBZOR

A Csehszlovák Köztársaság
Állami Statisztikai Hivatalának folyóirata

1958. ÉVI 1. SZÁM

- Dr. Fr. Fajfr:* Az állami statisztika programjához.
L. Drechsler: A társadalmi termék és a nemzeti jövedelem növekedéséhez.
Zd. Müller: A csehszlovák energiagazdaság statisztikája.
J. Ruzicka: Az áru körforgása és a forgalmi kiadások a csehszlovák kereskedelemében a háború előtt és most.
J. Teska: Árukészletek a belkereskedelemben.
J. Coltojeanu: A háztartási költségvetések statisztikája Romániában.
S. Gros: A termelésre vonatkozó statisztikai adatok és a könyvelési adatok kapcsolata.
VI. Srb: A család nagyságának tervezése Csehszlovákiában.
Nagyvárosi-ipari agglomerációk Lengyelországban és statisztikai méréjük.
Házasságkötések Szlovákiában 1956-ban.
Néhány adat a nagyvállalók munkájáról a legfontosabb kapitalista országokban.
Ipari munkaügyi beszámolójelentések 1958-ban.

REVISTA DE STATISTICA

A Román Népköztársaság Minisztertanácsa
mellett működő Központi Statisztikai
Igazgatóság folyóirata

1957. ÉVI 12. SZÁM

- M. Levente:* A statisztikai munka jobb megszervezése.
V. Trebici: A statisztikai tudományos munka tíz éve (1947—1957.)
Gh. Mihoc: A reprezentatív módszer.
L. Tövissi N. Rancu: Megjegyzések az ipari termelés fizikai terjedelme dinamikájának jellemzőihez.
A számvitel és a számolási munkák gépesítése a Román Népköztársaságban.

E. Baeder, F. Beck, P. Zmeu: Az áruértékesítés statisztikai elemzése a helyi kereskedelmi szervezetben.

Gh. Balint, N. Rosca: Az általános oktatás fejlődése Bukarest Tartományban az 1951—1956. években.

E. Mesáros: Népeség és népmozgalom a szocialista tábor országaiban.

R. Luca: A beruházások gazdasági hatékonysági vizsgálatának és kiszámításának módszere a Lengyel Népköztársaságban.

V. Bibiri: Az árstatisztika a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaságban.

Gh. Belu: A Román Népköztársaság Tudományos Akadémiája Közgazdaságtudományi Intézete statisztikai részlegének tevékenysége.

СТАТИСТИКА

A Bolgár Népköztársaság Minisztertanácsa
mellett működő Központi Statisztikai Hivatal
folyóirata

1957. ÉVI 6. SZÁM

- V. Staronszkij:* A szoviet statisztika új feladatai.
P. P. Petkov: A munkások és a parasztok jövedelmeinek és fogyasztásának növekedése.
Ab. Abramov: A változó és a változatlan állományú indexek.
Il. Pojad-siev: A népesség reprodukciója a Bolgár Népköztársaságban.
D. Karad-sov: Az állatösszeírás végrehajtásánál előfordult hiányosságok.
G. Ferbrja: A vonaldiagrammok felhasználása különböző gazdasági folyamatokra vonatkozó statisztikai adatsorok szembeállítására céljából.
G. Petkov, Iv. Ivanov: A helyi statisztikai szervek munkájának ellenőrzése során szerzett tapasztalatok.
G. Anelov: Az ellenőrzési munka értékelése és az értékelés jelentősége.
D. Patalov: A beruházások Bulgáriában az 1948—1956. években.
Ea. Hiev: A helyi ipar termelési költségei.
N. Stefanov: A családi háztartási költségvetések megfigyelése Zgalevo faluban.
Iv. Jalov: A bizományi kereskedelem beszámolójának egyes hiányosságai.
T. Minev: A háztartásstatisztika Lengyelországban és Csehszlovákiában.
Statisztikai adatok.

Journal of the AMERICAN STATISTICAL ASSOCIATION

Az Amerikai Statisztikai Társaság folyóirata

1957. DECEMBER

- Julius Shiskin—Harry Eisenpress:* A szezonális ingadozások kiegyenlítése elektronikus számológépekkel.
Alexander Gerschenkron: A jövedelem és a vagyon hosszulejártatás növekedése mérésének problémái.
L. L. Thurstone—Lyle V. Jones: A szubjektív értékek méréséről.

Jacob Mincer: Egy új grafikus módszer felhasználása a statisztikai vizsgálatoknál.

F. V. Waugh — Karl A.: Az $R_{1,23}$ (a többszörös korrelációs koefficiens) grafikus kiszámítása.

Robert J. Buehler: Konfidencia intervallumok két binomiális paraméter produktumainak meghatározásánál.

Paul N. Somerville: Optimális reprezentáció binomiális sokaságoknál.

Nathan Keyfitz: A minta szóródásának becslése, ha két egységet választunk minden rétegből.

D. S. Robson: A többváltozós k függvények felhasználása a szimmetrikus arányos becslések elméletében.

George E. Nicholson: A paraméterek becslése nem teljes, többváltozós mintavételnél.

Frank Eugène Clark: A „csontkítás” módszere az átlag tulajdonságainak meghatározására.

Paul R. Rider: Milyen becslhető meg a minta szóródásának átlagából a teljes sokaság szóródásának átlaga.

D. R. Cox: A csoportosításokról.

Daniel B. Suits: A látszólagos változók felhasználása a regressziós egyenletekben.

John Mandel: Az egyenes kigyenlítése különféle típusú kumulatív adatokká.

H. Silverstone: A logisztikus görbe becslése.

Könyvszemle.

Schweizerische Zeitschrift für Volkswirtschaft und Statistik

A Svájci Statisztikai és Közgazdasági
Társaság folyóirata

1957. ÉVI 4. SZÁM

W. Krelle: Állandó végtermék-arányok és folytonos tényező-helyettesíthetőség a programozásoknál.

M. Fluckiger: A népesség számának előrebecslése stochasztikus kapcsolatok alapján.

Josua Werner: Paritáskövetelmények és agrárpolitika.

Robert Kehl: A svájci statisztika jogi problémái.

Ernst Heuss: Gazdasági versenypolitika és az európai integráció.

Henry Laufenburger: A decentralizáció Párisban. Gazdasági, társadalmi és pénzügyi kérdések.

Hans Wiesler: Az újszülöttek közötti férfi-nő arányok megváltozása a háború alatt és a háború utáni években.

Könyvismertetés.

WIRTSCHAFT UND STATISTIK

A Német Szövetségi Köztársaság Statisztikai
Hivatalának folyóirata

1958. ÉVI 1. SZÁM

A társadalmi termék volumene 1957-ben (előzetes adatok).

A reprezentatív módszer pontosságáról és határaitól.

A vándormozgalom 1956-ban.

A születésgyakorlatosság a szülők felekezeti hovatartozása szerint.

A mezőgazdasági üzemek munkaerőhelyzete 1956—57-ben.

Az idegenforgalom 1957 nyarán.

Az értékpapírok árfolyamváltozása 1957-ben.

Az 1954. évi jövedelmi- és társadalmiadó statisztika és az 1955. évi munkabéradó statisztika első eredményei.

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

CUKOR GYÖRGY, FAZEKAS BÉLA, HETÉNYI ISTVÁN, KENESSEY ZOLTÁN,
DR. KISS ALBERT, LUKÁCS OTTÓ, MÓD ALADÁRNÉ, PÁRNICZKY GÁBOR,
PÉTER GYÖRGY (főszerkesztő), RÉDEI JENŐ (felelős szerkesztő),
SZÁSZ JÁNOS, ZALA JÚLIA

STATISZTIKAI SZEMLE

Megjelenik havonta egyszer

Szerkesztőség: Budapest, II. Keleti Károly u. 5. Telefon: 155—208

Kiadóhivatal: Budapest II., Keleti Károly utca 18/b. Telefon: 358—530 (135. mellék)

Felelős kiadó: a Statisztikai Nyomtatvány- és Folyóiratkiadó Vállalat igazgatója

Előfizetés: Posta Központi Hirlapiroda Budapest V. József nádor tér 1.

Telefon: 180—850, ügyfélszolgálat: 183—022. Előfizetési díj: negyedévre 24,— Ft. félévre 48,— Ft

1 évre 96,— Ft Csekk számla: 61.272.

A folyóirat régebbi példányai kaphatók a Posta Központi Hirlapiroda Újságholtjában

(Budapest V. József Attila utca 3.)